

ISTRAŽIVAČKI I
DOKUMENTACIJSKI
CENTAR
CENDO

Melita Švob
ŽIDOVI U RATU I PORAĆU

Zagreb, 2022.

MELITA ŠVOB

ŽIDOVI U RATU I PORAČU

Izdavač: M-print, www.mprint.hr

Nakladnik: Istraživački i dokumentacijski centar CENDO

Za nakladnika: Melita Švob

Autor: Melita Švob

Tisak: Mprint

Naklada: 100 kom

ISBN: 978-953-8338-10-6

In appreciation to the Conference on Jewish Material Claims Against Germany (Claims Conference) for supporting this research project. Through recovering the assets of the victims of the Holocaust, the Claims Conference enables organizations around the world to provide education about the Shoah and to preserve the memory of those who perished.

U Zagrebu, listopad 2022.

CIP zapis je dostupan u računalnome katalogu Nacionalne i sveučilišne knjižnice u Zagrebu pod brojem XXXXX.

Melita Švob: Židovi u ratu i poraću

MELITA ŠVOB

ŽIDOVI U RATU I PORAĆU

Zagreb, listopad 2022

SADRŽAJ

Uvod	7
Židovska populacija u Europi i Hrvatskoj	8
Židovski brakovi	15
Židovi koji su preživjeli Holokaust	19
Slike iz naše i Vaše mladosti.....	31
Alija.....	41
Židovska općina Zagreb i kronologija	46
Zanimanja zagrebačkih Židova	51
Židovske ženske organizacije	59
Dom zaklade Lavoslava Schwarza	72
Omladinske organizacije.....	82
Holokaust u Hrvatskoj	94
Dokumenti o Holokaustu.....	103
Židovske općine za vrijeme Holokausta.....	115
Židovi u talijanskim logorima - Židovi u antifašističkom otporu	127
Židovi u NOB.....	134
Djeca za vrijeme II. svjetskog rata.....	139
Organizacija židovskih općina nakon Drugoga svjetskog rata	141
Mjesta sjećanja i žalovanja	146
Konferencije	153
Iz života zajednice.....	162
Udruga preživjelih holokausta u Hrvatskoj	166
Iz programa 15 Opatija	168
Korištena literatura.....	199
Zahvala	213

Uvod

Ova je knjiga posvećena onima koji su preživjeli Holokaust, generaciji koja ne samo da je prošla kroz strahote Holokausta (mnogi kao djeca) već je nakon njega, u poraću, obnovila židovske zajednice, osnovala obitelji, nadoknadila izgubljene godine školovanja, postigla uspješne karijere i dala doprinose društvu u cjelini.

Oni su jedini pravi svjedoci Holokausta koji su morali živjeti s uspomenama na proživljene strahote, na gubitke najmilijih, trpjeti fizičke i psihičke posljedice stradanja, gubitak imovine, školovanja, ovisiti o humanitarnim organizacijama i židovskim zajednicama.

Istraživački i dokumentacijski centar CENDO je zajedno s Udrugom preživjelih Holokausta proveo velika istraživanja Židova koji su preživjeli Holokaust i osnovao bazu podataka. Sakupljena je obilna dokumentacija i literatura kao i svjedočenja osoba koje su preživjele Holokaust. Claims konferencija je odobrila i financirala baze podataka žrtva i preživjelih Holokausta.

U ovoj knjizi prvi put objavljujemo preliminarne rezultate naših istraživanja Holokaust preživjelih u Hrvatskoj iz baze podataka uz brojne sakupljene dokumente, fotografije i intervjue i neka do sada objavljena naša istraživanja.

Dosadašnja istraživanja većinom su bila usmjerena na žrtve Holokausta. Velika se pažnja posvećivala (i još se posvećuje) sjećanju na Holokaust – organiziranjem komemoracija na grobljima, logorima i drugim mjestima na kojima su stradali Židovi. Te su komemoracije katkada prerasle u neku vrstu političkih manifestacija.

Poslije II. svjetskog rata žrtve Židova u Holokaustu su, uz znatno učešće Židova u antifašističkoj borbi, osiguravale Židovima status i žrtve i pobjednika. Pažnja se posvećivala memorijalnoj arhitekturi, dok se stara židovska baština, ono malo preostalih sinagoga i brojna židovska groblja, zapuštala. To se može kazati i za muzejsku, arhivsku i publicističku aktivnost u kojoj je dominirao kult stradanja.

Pažnju smo posvetili i organizaciji židovskih općina koje su se mijenjale (i još se mijenjaju), prilagođavajući se prilikama. U Hrvatskoj su se židovske općine nakon II. svjetskog rata, u kome su odigrale veliku ulogu u zaštiti svojih članova, gotovo promijenile iz religijskih u socijalne i kulturne. No velike su promjene i u drugim židovskim zajednicama Europe. Zato, radi usporedbe, u ovoj knjizi dajemo i analizu najpoznatijih demografa o stanju i suvremenim problemima židovske populacije u svijetu, posebno u Europi.

Ipak su nam sve do danas ostala mnoga neriješena pitanja, kao što su povratak otete imovine, financiranje doma za starije osobe, edukacija o holokaustu u školama, uklanjanje nacističkih znakova iz javnog života, te financiranje zajednice koje je sada prema kriteriju izjašnjavanja po „narodnosti“ a ne i po kriteriju „religije“ u popisu stanovništva. Zbog toga se zvanično priznaje za Hrvatsku mali broj Židova, a u zajednici ih ima gotovo četiri puta više.

Jedna od zadaća ove knjige je da predstavlja i neku vrstu „spomenara „na jednu neponovljivu generaciju koja je živjela i preživjela djetinjstvo u predratnoj Jugoslaviji, ratovala i stradavala u II. svjetskom ratu, radila i gradila socijalizam, i konačno se, nakon njegova sloma, vratila svojim korijenima.

Židovska populacija u Europi i Hrvatskoj

Židovi koji su preživjeli Holokaust, tokom svojih 80 pa i 90 godina života, prošli su kroz nekoliko „tektonskih“ promjena. Njih se najčešće poziva kao svjedoke Holokausta, ali oni su također svjedoci predratnog, ratnog i poratnog židovskog načina života, u kojem ne samo da su očuvali svoj židovski identitet već i svoje organizirane židovske zajednice.

Posljednja velika istraživanja posebnu pažnju posvećuju židovskoj populaciji u Europi i njenim promjenama nakon II. svjetskog rata. Smatra se da su na te promjene najviše utjecala tri velika politička događaja:

- Stvaranje židovske države Izrael, u kojoj je danas jedna od najvećih židovskih populacija (uz USA)
- Prestanak „kolonijalizma“ u Africi i Aziji što je rezultiralo velikim migracijama i gotovo nestankom židovskih zajednica u tim područjima. Na njihov odlazak utjecao je i Izraelsko-arapski sukob zbog čega se u muslimanskim zemljama povećala netrpeljivost prema Židovima. Francuska je zbog migracije Židova iz bivših kolonija postala zemlja s najvećom židovskom populacijom u Europi.
- Kolaps komunizma u istočnoj Europi doveo je do „pražnjenja“ židovskih zajednica Istočne Europe. Gotovo 2 milijuna Židova otišlo je iz istočne Europe, a preko milijun njih je došlo u Izrael. Između 1970. i 2020., prema istraživanju JPR i Della Pergole, Europa je izgubila 59% židovske populacije, pri čemu je gubitak iz Istočne Europe čak 85% (Zapadna Europa 9%).

Europsko židovstvo ostalo je stabilno iako je preživjelo fizičku destrukciju u holokaustu, velike „inter i intra“ europske migracije i rekonstrukciju svojih židovskih zajednica. Europski Židovi imaju i dalje veliki utjecaj na svjetsko židovstvo jer su Židovi u danas najvećim židovskim zajednicama (u SAD i Izraelu) većinom europskog porijekla.

U Europi je 1. siječnja 2020. živjelo samo 1.329.400 Židova, od toga je 788.800 živjelo u zemljama Europske Unije (bez UK). U četiri republike nekadašnjeg Sovjetskog Saveza živjelo je 210.400 Židova (bez tri Baltičke zemlje), a u ostalim europskim zemljama živjelo je 330.200 Židova. Židovi u Europskoj populaciji imaju udio od samo 1,6 na 1000 stanovnika Europe.

Procjena da je Europi 2020. 1.329.400 Židova odnosi se na „osnovnu“ židovsku populaciju koja se sastoji (Della Pergola) od odraslih osoba koji se samodefiniraju kao Židovi, i od djece koja su odgajana kao Židovi.

No osim nje postoje i tzv. periferna židovska populacija u koju ubrajaju i nežidovske bračne partnere i njihovu djecu. Najšira definicija židovske populacije odnosi se i na one koji su u Izrael došli prema „zakonu o povratku“ i imaju židovskog roditelja ili djedove i bake.

Ako bi se osnovnoj populaciji u Europi pridružila i proširena populacija i roditelji onda bi židovska populacija u Europi bila ukupno 2.325.300.

No svaka zemlja ima svoje specifičnosti i uzroke zbog kojih se židovsko stanovništvo smanjuje, stagnira ili se povećava.

Takav je primjer Francuska za koju se procjenjuje da je od 2000. godine oko 100.000 Židova i članova obitelji napustio Francusku. Procjena francuskog židovstva iznosi 448.000.

Njemačku je karakterizirala velika imigracija Židova, ali nakon smanjenja poticaja od strane njemačke vlade, imigracija je smanjena na nekoliko stotina godišnje. Značajna je imigracija Izraelaca (33.321) u Njemačku, većina ih je zadržala i izraelsko državljanstvo. Procjena njemačkog židovstva je 275.000.

U Nizozemskoj postoji veliki broj mješovitih brakova, raste broj starih osoba i povećava se broj Izraelaca. U strogo ortodoksnoj zajednici u Antwerpenu bilo je 73 % Židova učlanjeno u sinagoge, dok ih je u Bruxellesu bilo svega 2%. Od 2000. godine povećalo se iseljavanje zbog islamističkog terorizma i antisemitizma. Židovsko stanovništvo se procjenjuje na 29.000

Za Mađarsku je procjena 130.000 Židova (osnovna populacija 47.200), za Italiju 29.800.

Zanimljivo je kako se danas procjenjuje Židovsko stanovništvo u našoj zemlji i zemljama ex Jugoslavije: Slovenija - procjena 100 Židova, Srbija - 1.400, Bosna i Hercegovina - 500, Sjeverna Makedonija - 54 Židova. U Hrvatskoj, na temelju ranijih popisa stanovništva i podataka lokalne zajednice (ankete), procjena je da ima 1.700 Židova osnovne populacije.

Uglavnom se smatra da su antisemitizam, emigracija i asimilacija glavni faktori koji se povezuju sa smanjenjem židovske populacije u nekoj zemlji.

No postoji, osim emigracije, i imigracija Židova u Europu od preko 100.000. Ima oko 70.000 imigranata iz Izraela, među njima su i potomci onih koji su ranije otišli u Izrael.

Istraživanja po pojedinim zemljama pokazuju značajne razlike.

Židovske zajednice u zapadno europskom društvenom sistemu većinom se smatraju vjerskim zajednicama. Židovi u tim zemljama imaju individualna civilna građanska prava, a odnos prema zajednicama ovisi o odnosu društva prema manjinama i o stupnju tolerancije u društvu.

Posebno su velike razlike između zajednica u zapadnim i istočno europskim postkomunističkim zemljama u kojima se židovske zajednice smatraju etničkim odnosno nacionalnim grupama (manjinama).

Značajni faktori koji utječu na demografsku sliku neke populacije su odnos između rođenja i smrti, odnos imigracije i emigracije te da li postoji povezanost s judaizmom (sekularizacija).

Obitelj i ženidbe su jedan od najvažnijih čimbenika u očuvanju židovske populacije bez obzira na to da su se pojavili novi oblici obitelji (kohabitacija, registrirano partnerstvo bez ženidbe, obitelj sa samo jednim roditeljem te obitelji partnera istog spola).

U posljednje vrijeme zapaža se povećani broj odraslih Židova (starosti 30-39 godina), koji se nikada nisu udavali ili ženili. Tako, na primjer, u Italiji u toj dobi ima 46% žena i 56% muškaraca koji se nikada nisu ženili.

Od značenja za rast židovske populacije je i koliko ima „haredi“ zajednica zbog njihovog visokog fertiliteta.

Veliko je značenje mješovitih brakova u židovskoj populaciji zbog tog što manji broj djece iz tih brakova dolazi u židovske zajednice i prihvaća judaizam.

Antisemitizam, ali i sama percepcija njegovog postojanja, ima veliki utjecaj na odluke Židova

da li da ostanu ili migriraju u druge zemlje.

I veličina neke zajednice je od značenja, jer velike zajednice imaju veći utjecaj na društvo zemlje u kojoj Židovi žive, jer mogu unaprijediti svoj status i utjecati na svoju sigurnost, ostvarenje prava i svoju kulturnu autonomiju.

U Hrvatskoj su također bile velike promjene.

U Holokaustu je stradalo preko 80% predratne židovske populacije Hrvatske (25.000), ali se u zemlju nisu vratili svi preživjeli. U Zagreb se prema službenom popisu 1946. vratilo 2.170 Židova. No samo je 1.222 od njih prije Holokausta živjelo u Zagrebu. Židovska općina u Zagrebu prije II. svjetskog rata imala je oko 12.000 članova.

Prema demografskom istraživanju u židovskim općinama Jugoslavije 1957. godine bilo je ukupno 6.021 Židova, od toga u Hrvatskoj 2.178 (90 % u članjeno u židovske općine). U Zagrebu je bilo 1.340 Židova (576 muškaraca i 764 žene).

Takvo je stanje bilo nakon velike „alijske“, odlaska u Izrael (1948-1953.), kada je prema podacima nekadašnjeg „Saveza Jevrejskih opština Jugoslavije“ u Izrael emigriralo 7.739 Židova, a iz Hrvatske oko 1.000.

1957. godine u Hrvatskoj je anketom obuhvaćeno 2.178 Židova (905 muškaraca i 1.273 žene) ili 92% ukupnog broja Židova. Bilo je 1.217 domaćinstava koja su u prosjeku imala 1,79 članova. Broj starijih od 18 godina bio je 1.842, a mlađih od 18 godina 336.

Demografsko istraživanje u židovskim općinama u Jugoslaviji 1971. godine daje više podataka o promjenama u Židovskoj populaciji Hrvatske nakon holokausta. Istraživanje je provedeno u 30 židovskih općina Jugoslavije na 4.702 člana (85% od članstva 5.696).

Ukupno je anketirano 2.557 domaćinstava sa 6.457 članova, od toga u Hrvatskoj 1.027 domaćinstava sa 2.566 članova. U domaćinstvima Hrvatske bilo je u domaćinstvima 1.733 Židova ili u prosjeku 68%.

21% ukupno anketiranih potječe iz mješovitih brakova. Brakovi između Židova i Nežidova bili su češći nego brakovi između aškenaških i sefardskih Židova (4%).

U Hrvatskoj je bilo 1.241 članova židovskih općina koji su imali oba roditelja Židova (74,5%), 88 je imalo majku Židovku (5,3%), a 229 (13,7%) oca Židova, dok je drugi roditelj bio Nežidov.

U Hrvatskoj je u općinama bilo 107 osoba kojima oba roditelja nisu bili Židovi. To su većinom bile žene (399) koje su se udale za Židove a nisu prešle na židovsku vjeru. 66 muškaraca nije imalo ni jednog roditelja Židova.

Najveći postotak u svih anketiranih domaćinstava sastoji se od dva člana (30,2%), zatim slijede samačka domaćinstva (1 član) 25,1%, domaćinstva s tri člana (22,9%), 4 člana 16,2%, 5 članova 3,9%, 6 članova 1,1% te sa 7 i više članova domaćinstva 0,5%.

U domu Lavoslav Schwarz u Zagrebu od 102 štićenika bilo je 94 Židova.

Analiza mjesta rođenja ispitanika je pokazala da ih je samo 40% živjelo u mjestu u kojem su živjeli prije II. svjetskog rata.

Iz opsežnog istraživanja izdvojili bi još i podatak o bračnom statusu, osoba starijih od 15 godina: 55,1% je udato/oženjeno, 17,4% su udovice/udovci; (91% žene), 4,2% rastavljenih; (63% muškaraca) i 23,3% neudatih/neoženjenih.

Broj djece žena koje su starije od 15 godina: 52% imalo je djecu. Jedno dijete imalo je 49,1%; 38,9% dvoje djece, 8,7% troje djece, 1,8% četvero djece i 1,5% više od četvero djece.

Židovi prema spolu i starosti 1971. godine (Jugoslavija)						
Starosne grupe	Ukupno	%	Muški	%	Žene	%
Ukupno	4.702	100	1.966	42%	2.736	58%
0 -14	288	6,1	150	7,6	138	5,1
15- 29	1.003	21,4	519	26,4	484	17,7
30-44	500	10,6	191	9,7	309	11,3
45-64	1,843	39,2	704	35,8	1.139	41,6
65 i stariji	1.068	22,7	402	20,5	666	24,3

Usporedba istraživanja 1957. i 1971. u židovskim općinama Jugoslavije

U usporedbi sa rezultatima istraživanja u židovskim općinama 1957. godine, istraživanje u 1971. godini je pokazalo je :

- Manje je Židova koji su članovi općina
- Broj domaćinstava je znatno manji 1971. godine (2.557) nego u 1957. godini (3.299)
- Broj članova domaćinstava koji nisu Židovi je povećan
- Povećan je prosječan broj osoba u jednom domaćinstvu

Možemo pretpostaviti da se broj članova domaćinstva povećao zbog djece koja su se između 1957. i 1971. rodila.

Istraživanja židovske populacije u Hrvatskoj koncentrirala su se gotovo isključivo na one koji su ostali u Hrvatskoj i njihove probleme, a članove obitelji i prijatelje koji su otišli u Izrael gotovo su zanemarili, čemu su doprinijele i političke prilike i odnos prema Izraelu u tada

komunističkoj Hrvatskoj i njenoj „nesvrstanoj“ politici.

Zato je zanimljivo čuti neke detalje iz razdoblja prvih migracija u Izrael, koje nam je poslala Miriam Steiner-Aviezer, koja je radila u Yad Vashemu i napravila brojne intervju s preživjelim, te kao član je Komisije za priznavanje Pravednika i napisala je dva izdanja knjige „Hrvatski pravednici“. Opisala nam je prilike koje su dočekale naše „Olim hadaša“ koji su nakon dolaska smješteni u šatore i limene ili drvene barake. Od države su tada dobili samo „Sohnut krevete“ i primuse.

Mnogo više saznajemo iz knjige Ženi Lebl „Juče, danas - doprinos Jevreja iz bivše Jugoslavije Izraelu“ u kojoj je opisala biografije 300 najpoznatijih useljenika koji su dali veliki doprinos Izraelu. Udruženje „Hidahdut oley ex-Jugoslavija“ okuplja Židove porijeklom iz Jugoslavije i njihovu djecu, a njihov arhiv „Eventov“ čuva dragocjenu građu i dokumentaciju.

Za vrijeme rata 1991. na prostorima bivše Jugoslavije u Izrael je došlo najprije 100 omladina (alijat hanoar), a kasnije i odrasli - ukupno oko 1.600 koji su 80% ostali u Izraelu

Židovske općine u Hrvatskoj

Židovske općine su vjerske organizacije koje okupljaju Židove radi molitve u sinagogama, osiguravaju vjersko obrazovanje i proslave praznika. One također omogućavaju da se svi vitalni događaji u židovskoj obitelji provode prema židovskoj tradiciji (ženidbe, davanje imena djetetu, Brit milah (obrezivanje) dječaka, ceremonije prilikom početka puberteta dječaka (Bar micvah) i djevojčica (Bat micvah), rastave braka, pogrebi, žalovanja, osiguranje pripreme košer hrane itd.).

Za osnivanje židovske općine potrebno je najmanje 10 odraslih Židova, muškaraca, te one nastaju svugdje u dijaspori gdje se naselio veći broj Židova.

Židovske općine nisu samo vjerske već i socijalne zajednice koje vode brigu o svojim članovima, osobito najpotrebnijima: siromašnima, udovicama, djeci bez roditelja, udavačama bez miraza, bolesnima, izbjeglicama itd. U Židovskim općinama se djelatnost odvijala zahvaljujući članarinama (porezu) koje su se uplaćivale srazmjerno prihodima članova. Osim toga osnivali su se fondovi i zadužbine, zaviještale kuće i druga imovina, davale donacije.

Iako izgleda da se organizacija židovskih općina nije u osnovi izmijenila kroz stoljeća dijaspore, ona se morala prilagođavati prilikama, vremenu i društvu u kojem se nalazila.

I danas židovske općine okupljaju Židove oko sinagoga, čak i onda kada je dio članstva sekularan. Postepeno su se razvijale nove institucije u općinama, npr. židovske škole ljetovališta, bolnice, klubovi, kulturne, sportske i druge organizacije, ali su i neke aktivnosti nestale.

Upravo je organizacija židovskih općina Hrvatske primjer sposobnosti adaptacije u kojoj su se neke njene funkcije gotovo potpuno reducirale ali i primjer koliko je težak povratak u „normalu“.

Organiziranje židovskih općina u Hrvatskoj uvijek je ovisilo o zakonskim uvjetima. Tek je 1852. njihovo postojanje legalizirano i morali su izraditi svoja pravila, koja su zatim trebala biti odobrena. Poznato je (Gross 1885) da su zagrebačka i karlovačka židovska općina (a vjerojatno i druge) izradile nacrt općinskih pravila koja su odobrena 1859. godine.

I unutarnja podjela članstva na reformiste i starovjerce gotovo je podijelila Židovsku općinu u Zagrebu, ali se umiješala politika te je Ugarsko namjesničko vijeće odredilo da svi žitelji „mozaičkog“ vjeroispovijedanja u Zagrebu čine jedno „nerazdruživo tijelo“.

Na „raskol“ između starovjeraca i reformista („neologa“) utjecali su rabini. Tako je u Zagrebu došlo do sukoba kada je došao rabin Mavro Goldmann (1840. godine), koji je bio „modernih nazora“ (Schwarz, 1939.). Goldmanna su izabrali za vjeoučitelja i nastojnika škole ali ortodoksi na čelu sa rabinom Aronom Palotta, uz pomoć biskupa s Kaptola, su organizirali „Vlaškouličansku općinu“ sa samo 12 članova, bogomolju i zemljište za groblje. Postavilo se i financijsko pitanje i sukobi su trajali od 1841 do 1856. Ne trebamo podsjećati na slične recentne događaje.

Kada je nagodbom između Hrvatske i Ugarske (1868.) Hrvatski sabor mogao rješavati pitanja nastave i vjere, postepeno se uređuje i položaj vjerskih zajednica. Godine 1905. hrvatska vlada podnosi Saboru Zakon o vjerskim odnosima i Zakon o uređenju izraelitskih bogoštovnih općina koji je stupio na snagu 7.2.1906. godine. Pripadnost općini bila je obavezna, u jednom mjestu je mogla postojati samo jedna općina, sve dotadašnje zasebne općine npr. ortodoksa i neologa bile su ukinute kao javne i pravne institucije. Zakon je međutim dozvoljavao da se unutar jedne općine „zbog slobode savjesti i vjere“ organizira vjerska služba za ortodokse posebno od neologa. Ipak se ishodilo osnivanje ortodoksne općine, a 1927. i sefardske židovske općine. Sefardi su imali svoje posebne vjerske, edukacijske, socijalne i kulturne institucije.

Matične knjige rođenih za sefardsku židovsku općinu u Zagrebu vođene su posebno od 1927-1941. godine. I matične knjige ortodoksne židovske općine u Zagrebu vođene su posebno i nisu bile uključene u demografske analize dr. Gavre Schwarza o Židovskoj općini u Zagrebu.

Nakon I. svjetskog rata i stvaranja najprije Kraljevine SHS, a zatim Kraljevine Jugoslavije, sve se židovske općine ujedinuju u Savez Jevrejskih ispovednih opština Jugoslavije (1919. godine) sa sjedištem u Beogradu. Privremeni statut odobren je tek 24.12. 1929, te je proglašen Zakon o vjerskoj zajednici Jevreja u Kraljevini Jugoslaviji. Godine 1930. bilo je 114 općina i 73.362 „duše“.

Bile su: u Hrvatskoj i Međimurju 33 aškenaške, 2 sefardske i 1 ortodoksna općina.

Nakon završetka II. svjetskog rata preživjeli sefardi vraćaju se u Zagreb i pokušavaju obnoviti svoju sefardsku općinu. No prilike su se promijenile i tada se organizira samo jedna židovska općina u Zagrebu, dok su nekadašnje sefardska i ortodoksna općina prestale postojati.

Prema Almanahu za 1928/29. Savez Židovskih općina kraljevine SHS imao je slijedeću organizaciju:

- Savez Rabina Kraljevine SHS u Beogradu - predsjednik i vrhovni rabin Dr. Isak Alkalay.
- Savjet Jevrejskih Veroispovednih opština Krajevine SHS - predsjednik Dr. Hugo Spitzer.
- Udruženje ortodoksnih Jevrejskih Veroispovednih opština Kraljevine SHS u Senti. Rabin: Moses Deutsch iz Subotice

- Savez židovskih omladinskih Udruženja Kraljevine SHS u Zagrebu. Savezom upravlja dr. Moše Schweiger.
- Savez Cijonista u Kraljevini SHS, Zagreb, počasni predsjednik Dr. Hugo Spitzer.
- Okrug Svjetskog Saveza židovskih Gombalačkih i Športskih Društava „Makabi” za Kraljevinu SHS u Zagrebu Predsjednik: dr. Dragutin Zwieback

Na donjoj tabeli , koju su sačinili rabini za 1929/1930 godinu vidljiva je organizacija židovskih općina u to vrijeme. Značajno je da je gotovo svaka općina imala Hevru Kadišu, rabina, često i kantora. Bile su brojne knjižnice , a vodila se evidencija rođenja i smrti, đaka, liječnika, advokata i zastupnika.

Organizacija Židovskih općina 1929/30 Organisations of the Jewish Communities in 1929-1930													
Općina comm.	člane mem	duša souls	Hram synag.	Groblje cemet.	Hevra kadiša	rabin rabbi	kan- tor	ša- mes	knj lib.	dr. doc	adv law	čin. clar.	zast rep.
Bjelovar	210	600	1917	1876	+	+	+	+	+	6	3	8	2
Brod na Savi	177	418	1896	1880	+	+	+	+	+	2	4	1	-
Čakovec	211	800	1836	1794	+	+	2	+	+	3	5	2	2
Daruvar	106	239	1860	1890	+	-	+	+	-	3	-	-	1
Dubrovnik	45	101	15st	nepoz.		+							
Đakovo	100	548	1880	1879	+	-	+	-	+	3	2	-	3
Gradiška N.	73	220	1925	1800		+							
Ilok	50	320	pr.60 g	prije 60	+	+	+	-	+				
Karlovac	137	400	pr.80 g.	pr 100g	+	+	2		+	5	4	3	1
Koprivnica	148		1875	1842	+	+	2	-	-	2	2	-	1
Križevci	62	210	1894	1840	+	+	+	-	-	1	2	1	1
Kutina	75	200	1914	pr.300g	+	-	-	-	-	1	2	-	-
Ludbreg	42	74	1895	1890	+	+	-	-	-	1	2	-	-
Miholjac Dolj.	100	224	1860	1860	-	+	+	-	-	1	1	2	1
Našice	60	399	1898	1865	+	-	-	-	+	2	2	1	2
Orahovica	20	53	1911		-	-	+	-	-	-	-	-	-
Osijek	702	3020	1860	1850	+	+	2	+	+	23	23	24	3
Osijek dol gr.	86	160	1903	1860	-	-	+	-	-	2	-	-	-
Pakrac	63	209	1875	1875	+	-	+	-	-	2	1	-	
Požega	90	468	1898	1900	+	-	+	-	-	6	4	3	2
Sisak	230					+							
Slatina Pod.	80	262	1896	1858	-	+	-	+	-	2		1	1
Split	50	120	1500		+	+	-	+	+				
Valpovo	85	157	1898	1860	+	-	-	-	-	-	-	1	-
Varaždin	262	1400	1862	1810	+	+	2	2	-	8	7	5	2
Vinkovci	227	995	1922	1870	+	+	2	-	+	4	3	1	3
Virovitica	102	643	1863	1830	+	+	+	-	+	3	4	-	2
Vukovar stari	134	600	1857	1830	+	+	+	-	+	3	2	3	1
Zagreb	2740	12000	1867	1878	+	2	4	+	+	70	65	55	3
Zagreb sefardi	121					+							

Židovski brakovi

Židovska populacija u svijetu, pa i kod nas, prolazi kroz značajne i brze promjene i gotovo svaka generacija živi u drugim društvenim, socijalnim, ekonomskim pa i geografskim uvjetima. Te se promjene prate po nekoliko osnovnih determinanti (della Pergola): odnos između vitalnih događaja rođenja i smrti, odnos između imigracije i emigracije i o identifikaciji Židova.

Postoje značajne razlike među državama pa je tako u Izraelu pozitivni odnos vitalnih karakteristika, a negativan je u zajednicama dijaspor. Internacionalni balans migracija pozitivan je za Izrael, USA, Australiju i Njemačku. No, u posljednje vrijeme jačanje antisemitskih napada na židovske zajednice Europe on postaje sve značajniji faktor u njihovu životu.

Osnovni trendovi u populaciji Židova (osim u Izraelu) su starenje židovske populacije, niski fertilitet, znatne migracije i manja povezanost s Judaizmom, što se povezuje s porastom mješovitih brakova i velikim brojem djece iz takvih brakova.

Odnos prema mješovitim brakovima razlikuje se u pojedinim zemljama i danas postaje važno mjesto istraživanja. Mješoviti brakovi uvijek su postojali, ali su bili rijetki i regulirani propisima zajednice te su bili bez značajnijeg utjecaja.

Veliki porast mješovitih brakova neki danas smatraju opasnim za židovsku populaciju zbog toga što se djeca iz takovih brakova (ne svih) ne identificiraju kao Židovi, ne odgajaju u židovstvu i nisu vezani uz zajednice.

Mješoviti brakovi se, međutim, smatraju znakom uspješne socijalne integracije u društvo, a u zajednicama koje su bile desetkovane Holokaustom omogućili su njihovu obnovu i njihov opstanak. Prihvatanje mješovitih brakova, prema nekim autorima, znak je dobrih društvenih odnosa, smanjuje rasizam, socijalnu segregaciju i antagonizam u zajednicama.

Znanstvenici JPR (Institute for Jewish Policy and Research, London) proveli su veliko istraživanje mješovitih brakova i novih oblika životnog partnerstva (kohabitacija, partnerstvo istog spola) i njihovog utjecaja na djecu i njihov židovsku identifikaciju.

Ustanovili su da novi oblik životnog partnerstva koji nazivaju „kohabitacija“, tj. zajednički život bez službenog vjenčanja (koji je češći kod mlađe generacije i sekularnih Židova), odgađa rađanje djece i ukoliko takvi parovi imaju djecu, ona se manje odgajaju u židovskom duhu nego djeca vjenčanih roditelja. Kohabitacija dovodi do smanjenja broja vjenčanja, žene koje ulaze u brak sve su starije i starost žena prilikom prvog poroda je veća, a broj djece manji.

Pri tome se mora uzeti u obzir i sadašnja društvena promjena položaja žena, njihova visoka edukacija i njihov ulazak u svijet rada u zemljama i zajednicama. Danas se židovske zajednice sastoje od nekoliko generacija Židova i svaka je u životu imala drugačiji status u zajednici, odnos prema braku, djeci i odgoju.

U prilogu pokazujemo i rezultat demografskog istraživanja rabina dr. Gavre Schwarza o natalitetu, mortalitetu i brakovima u Židovskoj općini Zagreb od 1910. do 1948. godine.

Natalitet, mortalitet i brakovi u Zagrebu i Židovskoj općini od 1910. do 1948. godine

Godina	Židovi		Zagreb grad		Židovi		Zagreb grad	
	Broj poroda	Broj umrlih	Broj poroda	Broj umrlih	Brakovi		Brakovi	
					Ukupno	Rastavljeni	Ukupno	Rastavljeni
1910.	92	48	2 323	1 466	24	2	736	...
1911.	75	67	2 393	1 687	33	8	869	...
1912.	81	73	2 477	1 591	24	-	819	...
1913.	91	75	2 472	1 595	24	2	853	...
1914.	77	67	2 401	1 665	11	-	865	...
1915.	49	82	2 007	1 815	9	-	655	...
1916.	43	92	1 775	1 837	7	-	659	...
1917.	48	86	1 627	2 050	22	5	567	...
1918.	60	80	1 690	2 646	19	4	836	...
1919.	65	85	2 157	2 071	62	6	1 474	...
1920.	80	83	2 518	2 040	63	3	1 549	...
1921.	86	77	2 546	1 807	83	-	1 461	...
1922.	96	94	2 639	1 909	56	5	1 488	...
1923.	97	97	2 938	1 946	57	-	1 517	...
1924.	103	116	3 075	1 990	51	6	1 441	...
1925.	93	100	2 999	1 907	54	6	1 529	...
1926.	64	81	3 175	2 021	37	7	1 510	...
1927.	71	105	2 925	2 108	61	11	1 530	...
1928.	57	109	3 165	2 365	56	6	1 647	...
1929.	69	108	3 242	2 253	64	12	1 766	...
1930.	76	91	3 560	2 213	66	12	1 960	...
1931.	74	114	3 663	2 369	56	13	2 050	...
1932.	59	101	3 435	2 384	76	17	2 049	158
1933.	62	111	3 151	2 186	47	-	1 963	163
1934.	69	114	3 080	2 085	71	-	1 873	223
1935.	64	115	2 767	2 068	72	-	2 055	212
1936.	71	123	3 270	2 203	54	-	2 307	167
1937.	60	119	3 166	2 232	93	-	2 610	168
1938.	59	139	3 124	2 173	114	-	2 631	215
1939.	34	123	2 873	2 161	67	-	2 733	232
1940.	28	129	2 913	2 383	62	-	2 887	248
1941.	22	190	-	-	67	-	-	-
1942.	17	142	-	-	5	-	-	-
1943.	-	-	-	-	-	-	-	-
1944.	1	-	-	-	-	-	-	-
1945.	10	27	-	-	17	-	-	-
1946.	33	41	5 114	2 541	14	-	3 318	...
1947.	31	39	5 373	2 464	6	-	5 374	1439
1948.	16	33	5 778	2 700	16	-	4 424	742

Izvor: Statistički godišnjak Zagreba 1955./V. Zagreb, 1955., Istraživanja i podaci dr. Gavre Schwarza. Podaci se odnose na teritorij Zagreba prema obuhvatu u pripadajućoj godini.

Kretanje broja sklopljenih brakova u Židovskoj općini Zagreb od 1910. do 1942. godine

Porast broja sklopljenih brakova u Židovskoj populaciji 1938. godine tumači se dolaskom židovskih izbjeglica iz Austrije i Njemačke koji su vjenčanjem i konverzijom pokušali osigurati dozvolu boravka u Hrvatskoj. Dr. Gavro Schwarz, glavni rabin Židovske općine u Zagrebu objavio je podatke svojih demografskih istraživanja zaključno sa 1932. godinom. Dr. Melita Švob u matičnom uredu općine Centar proučila je matične knjige aškenaške općine i dopunila podatke od 1933. do 1948. godine.

No u Zagrebu su postojale tri općine, a dr. Gavro Švarc analizirao je samo najveću, aškenašku općinu. Sefardska židovska općina (osnovana 1. 2. 1927. godine) i Ortodoksna židovska općina (osnovana 1926. godine) vodile su svoje matične knjige odvojeno do 1941. godine. Švob je proučila i matične knjige ortodoksne i sefardske židovske općine, te knjige prijelaza koje su bile dostupne.

Kada se analiziraju podaci o prvim doseljenim Židovima u Zagreb, što je učinio Gavro Schwarz prilikom opisa 116 obitelji (između 1840. i 1843. godine), vidimo da su tadašnje obitelji imale u prosjeku šestoro djece, da su bile rijetke osobe koje nisu bile oženjene ili udate, a udovci/udovice ponovno bi se ženili/udavali.

U to je vrijeme bila karakteristična migracija mladih muškaraca u novu sredinu. Tu bi ostali nekoliko godina dok se nisu etablirali, a zatim bi se oženili mladom iz te zajednice ili bi doveli mladu iz svojeg „starog kraja“. Razlika u godinama između ženika i mlade obično je bila značajna – ženici su znali biti i po 10 godina stariji od mladenki. Rastave brakova bile su rijetke, a za rastavu je bio potreban pristanak muža koji je davao pred rabinima pismeni pristanak (get).

Izvor podataka za Židovsku populaciju do II. svjetskog rata su židovske matične knjige koje su vodili rabini. Za vrijeme rata od 1941. godine pa do zaključno 31. 1. 1943. matične židovske knjige vodio je rabin Šalom Freiburger, koji je odveden u logor i tamo ubijen. Sve do 1945. godine knjige se nisu vodile. Tada je od 1945. do 1949. knjige vodio rabin Hinko Urbach, koji

je kasnije migrirao u Izrael.

Podaci iz zagrebačke židovske matične knjige nakon Holokausta

Godina	Broj	
1945.	27	nadrabin Hinko Urbach
1946.	41	nadrabin Hinko Urbach
1947.	39	nadrabin Hinko Urbach
1948.	33	bez potpisa
1949.	1	

Židovske matične knjige prestale su se voditi u Židovskoj općini 1948. godine kada su predane uredima gradske uprave u Zagrebu i danas se nalaze u Državnom arhivu i matičnom uredu Općine Centar u Zagrebu.

Nadrabin dr. Hinko Urbach sa suprugom

Židovi koji su preživjeli Holokaust

To su preživjeli Židovi koji su živjeli nekoj u zemlji u vrijeme kada je ona bila pod nacističkim režimom, pod nacističkom okupacijom ili pod režimom nacističkih suradnika. To je definicija koju Claims konferencija primjenjuje za „reparacijske“ fondove koje odobrava njemačka vlada.

Broj Židova koji su preživjeli Holokaust procjenjuje se na samo oko milijun i sto tisuća, od kojih je 511 tisuća živjelo u Izraelu. To je populacija koja se brzo mijenja i smanjuje zbog visoke stope mortaliteta, uzrokovane starosnom strukturom, posljedicama stradanja u Holokaustu, ali i uvjetima života (veliki broj živi ispod granice siromaštva). Godine 2000. bilo je između 832 000 i 935 000 preživjelih, od kojih je u Izraelu živjelo oko 355 000.

U Hrvatskoj su uz pomoć „Švicarskog fonda“ 1998/1999 prvi put prikupljeni podaci o broju osoba koje su preživjele Holokaust i žive u Hrvatskoj. U Hrvatskoj je tada bilo oko 900 preživjelih Židova čime je obuhvaćeno preko 90% članova židovskih općina, a bili su obuhvaćeni i Židovi koji nisu članovi židovskih općina.

Židovi koji su preživjeli Holokaust predstavljaju ostatak nekada velike i prosperitetne židovske zajednice u Hrvatskoj koja je brojila oko 25 500 Židova. Ukupno je preživjelo oko 15 - 20% židovske populacije, ali je u razdoblju od 1948. do 1953. godine, nakon osnivanja države Izrael, gotovo polovina preživjelih napravila *aliju*, odnosno emigrirala u Izrael. Prema podacima nekadašnjeg „Saveza Jevrejskih opština Jugoslavije“ tada je u Izrael emigriralo iz Jugoslavije 7739 Židova.

Od 900 preživjelih Židova u Hrvatskoj koji su registrirani 1999. godine jedna trećina bila je porijeklom iz drugih područja nekadašnje Jugoslavije, pretežno iz Bosne i Hercegovine. Neki su došli 90-ih godina, kao izbjeglice iz Sarajeva.

U posebnom projektu koji je odobrila Claims konferencija započeo je rad na bazi podataka osoba koje su preživjele Holokaust, koja je u završnoj fazi. Neke od preliminarnih rezultata prikazujemo u ovoj knjizi.

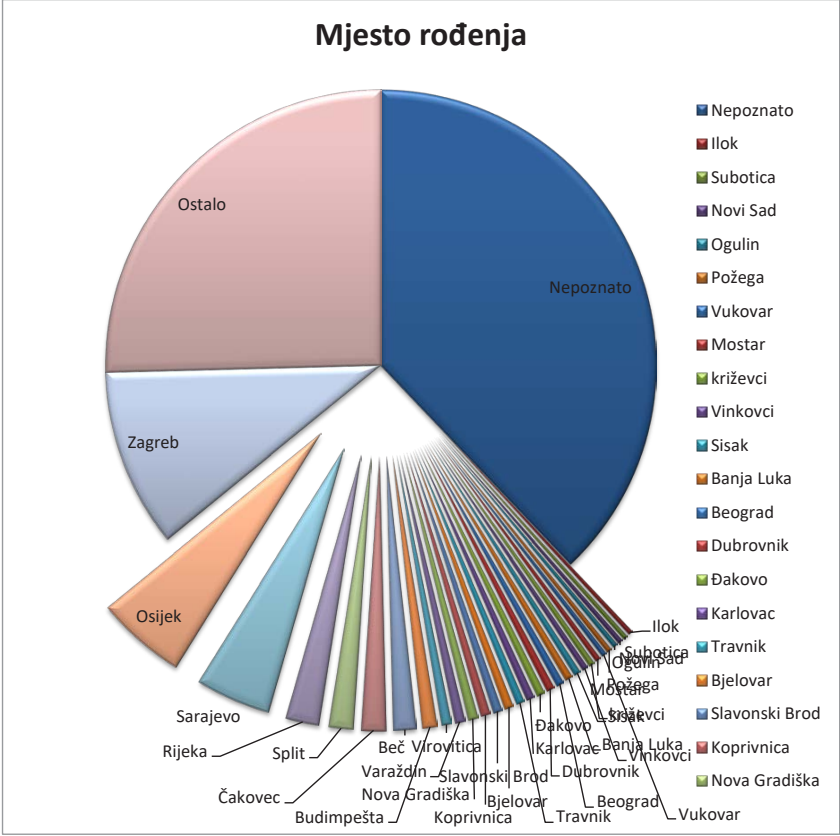
U bazi je registrirano 3450 Židova Hrvatske (1794 žena i 1656 muškaraca) koji su preživjeli Holokaust, bez obzira žive li danas u Hrvatskoj i jesu li još živi. To je znatno više od ranije poznatog i u literaturi citiranog broja preživjelih.

U bazu su uneseni svi dosadašnji dostupni podaci iz ranijih istraživanja kao i podaci koji su dobiveni u akcijama Švicarskog fonda i CEEF mirovina.

Naša analiza kompjutorske baze preživjelih pokazala je da su rođeni u sljedećim mjestima:

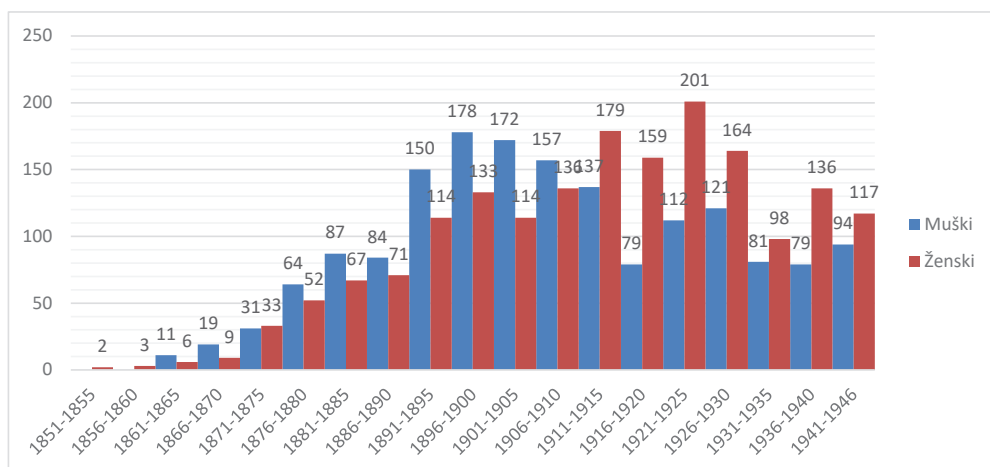
Mjesta rođenja

Nepoznato	1487
Ilok	11
Subotica	11
Novi Sad	12
Ogulin	12
Požega	12
Vukovar	12
Mostar	13
Križevci	14
Vinkovci	14
Sisak	16
Banja Luka	18
Beograd	18
Dubrovnik	19
Đakovo	19
Karlovac	19
Travnik	19
Bjelovar	21
Slavonski Brod	21
Koprivnica	22
Nova Gradiška	23
Varaždin	23
Virovitica	23
Budimpešta	34
Beč	52
Čakovec	55
Split	56
Rijeka	77
Sarajevo	173
Osijek	207
Zagreb	411
Ostalo	996

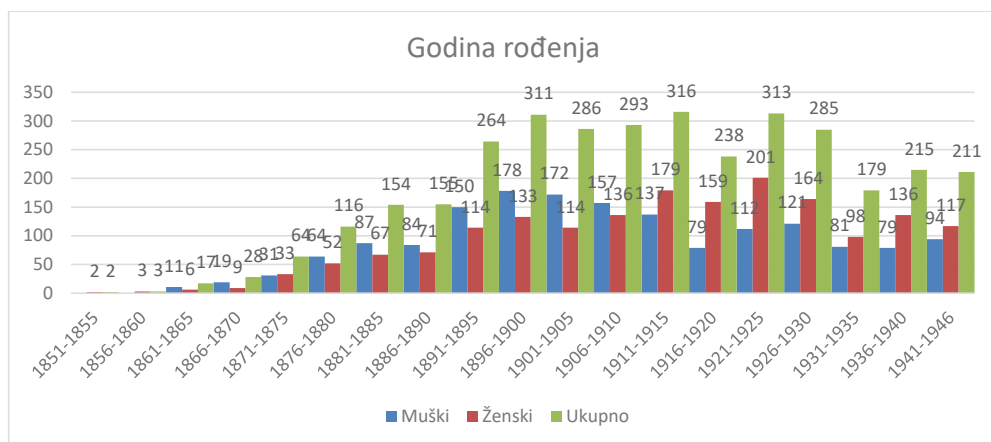
Rezultati našeg novog istraživanja baze podataka o preživjelima Holokausta u Hrvatskoj pokazuju sljedeću sliku dobne i spolne strukture populacije preživjelih Židova:

	Muški	Ženski	ukupno
1851-1855		2	2
1856-1860		3	3
1861-1865	11	6	17
1866-1870	19	9	28
1871-1875	31	33	64
1876-1880	64	52	116
1881-1885	87	67	154
1886-1890	84	71	155
1891-1895	150	114	264
1896-1900	178	133	311
1901-1905	172	114	286
1906-1910	157	136	293
1911-1915	137	179	316
1916-1920	79	159	238
1921-1925	112	201	313
1926-1930	121	164	285
1931-1935	81	98	179
1936-1940	79	136	215
1941-1946	94	117	211
Ukupno	1656	1794	3450

Starosna struktura preživjelih - godine rođenja

Godina rođenja	Muški	Ženski	Ukupno
1851-1855		2	2
1856-1860		3	3
1861-1865	11	6	17
1866-1870	19	9	28
1871-1875	31	33	64
1876-1880	64	52	116
1881-1885	87	67	154
1886-1890	84	71	155
1891-1895	150	114	264
1896-1900	178	133	311
1901-1905	172	114	286
1906-1910	157	136	293
1911-1915	137	179	316
1916-1920	79	159	238
1921-1925	112	201	313
1926-1930	121	164	285
1931-1935	81	98	179
1936-1940	79	136	215
1941-1946	94	117	211

Godine rođenja preživjelih Holokausta u Hrvatskoj

Udio djece u ukupnom broju preživjelih

Prebivalište	Ukupno osoba s podatkom o godini rođenja	Djece	Postotak djece u odnosu na ukupno po mjestu prebivališta
Beograd, Srbija	11	4	36,36%
Čakovec	95	8	8,42%
Dubrovnik	42	5	11,90%
Đakovo	23	6	26,09%
Đurđevac	3	1	33,33%
Ilok	15	2	13,33%
Karlovac	4	3	75,00%
Koprivnica	13	4	30,77%
Našice	11	1	9,09%
Nova Gradiška	23	3	13,04%
Ogulin	4	3	75,00%
Osijek	317	70	22,08%
Podravska Slatina	18	3	16,67%
Požega	9	3	33,33%
Rijeka	175	25	14,29%
Sarajevo, BiH	24	8	33,33%
Split	184	53	28,80%
Sušak	27	1	3,70%
Tuzla, BiH	5	1	20,00%
Varaždin	9	6	66,67%
Vinkovci	24	7	29,17%
Virovitica	30	8	26,67%
Vukovar	27	9	33,33%
Zagreb	1165	63	5,41%
Ostalo	52	27	51,92%

Dobna struktura preživjelih u Hrvatskoj, njihov socijalni, ekonomski, obiteljski i zdravstveni status pokazuje da se radi o ugroženoj populaciji s posebnim potrebama. Mortalitet je veoma visok. Pretpostavljamo da je od kraja Drugoga svjetskog rata (1945), umrlo više od ¾ onih koji su preživjeli Holokaust.

U bazi podataka preživjelih Holokausta nedostaje najviše podataka o smrti, jer ne postoji

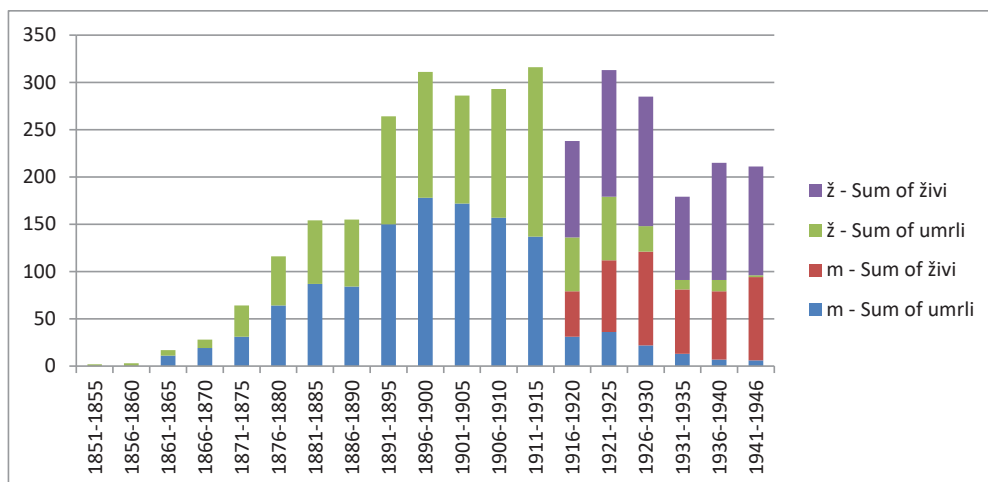
točna evidencija, mnogo osoba se odselilo ili se nalaze se u raznim staračkim domovima. Nemamo podataka o osobama koje žive danas u drugim zemljama itd.

Za korisnike Claims socijalnih fondova postoji veoma dobra evidencija, tu se broj korisnika brzo smanjuje.

Iz dostupnih nam podataka o umrlima rekonstruirali smo preliminarnu tabelu i grafikon iz kojega je vidljivo da je omjer živih i preminulih 1:2 i da je hipotetski živa samo trećina nekadašnje populacije preživjelih. Možemo pretpostaviti da su nestale još i generacije rođene između 1916-1920, a vrlo se prorijedile generacije rođene između 1921 i 1925 godine.

Preliminarni izračun omjera živih i umrlih

Godina rođenja	umrli	živi	umrli	živi	Ukupno umrli	Ukupno živi
1851-1855			2	0	2	0
1856-1860			3	0	3	0
1861-1865	11	0	6	0	17	0
1866-1870	19	0	9	0	28	0
1871-1875	31	0	33	0	64	0
1876-1880	64	0	52	0	116	0
1881-1885	87	0	67	0	154	0
1886-1890	84	0	71	0	155	0
1891-1895	150	0	114	0	264	0
1896-1900	178	0	133	0	311	0
1901-1905	172	0	114	0	286	0
1906-1910	157	0	136	0	293	0
1911-1915	137	0	179	0	316	0
1916-1920	31	48	57	102	88	150
1921-1925	36	76	67	134	103	210
1926-1930	22	99	27	137	49	236
1931-1935	13	68	10	88	23	156
1936-1940	7	72	12	124	19	196
1941-1946	6	88	2	115	8	203
Ukupno	1205	451	1094	700	2299	1151

Malo je Židova preživjelo boravak u koncentracijskom logoru:

Prema podacima iz naše baze žrtava Holokausta, od 2.501 Židova koji su bili u Auschwitzu preživjelo ih je 13, Bergen Belsen 6, Mathausen 2, Dachau 2, Ravensbrück 3, Strasshoff 2, Theresienstadt 2.

Jasenovac je preživjelo 8 Židova od 3.830 koliko ih je bilo u tom logoru (prema našoj bazi žrtava Holokausta u Hrvatskoj),

Staru Gradišku je preživjelo 5 (od 342), Lepoglavu 1 (od 21), Loborgrad 3 (od 201), logore na Pagu 2 (od 79), Đakovo 6 (od 666).

Mnogo je više Židova preživjelo talijanske logore: U talijanskoj zoni NDH spasilo se 180, a u u Italiji (Barri, Ferramonte, Nonandola, Campo Carbonare i dr.) 15,

U području koje je bilo pod mađarskom okupacijom spasilo se 49.

u izbjeglištvu (Švicarska, El Shatt) 14, a nekolicina njih vratila se iz zarobljeničkih ili radnih logora.

Najveća grupa preživjelih za vrijeme rata bila su djeca (28%), najčešće predškolske dobi. Oni su preživjeli holokaust skrivajući se, katkada pod tuđim identitetom, često odvojeni od roditelja, spašeni u hrvatskim obiteljima i katkada pod okriljem katoličke crkve

Druga velika grupa preživjelih u Hrvatskoj bili su sudionici NOB (Narodnooslobodilačke borbe) ili NOP (Narodnooslobodilačkog pokreta); više od 200 osoba koje su sudjelovale u NOB-u ili NOP-u (1999) ili 21% od ukupnog broja.

Katkada su Židovi bili u više mjesta u kojima su preživljavali - katkada su morali bježati ili su plemišteni z jednog logora u drugi, one koji su bili u talijanskim logorima preseljavali Talijani iz I. u II. Zonu itd.

Socijalna anketa

Socijalna anketa koju je proveo na populaciji starijoj od 65 godina Socijalni odbor i JOINT (dr. Melita Švob) u zagrebačkoj Židovskoj općini 1995. godine pokazala je da 45% ispitanika živi u samačkim domaćinstvima i to su pretežno žene (89%). Od dva (stara) člana – bračna partnera - sastoji se 40% domaćinstava.

Dvije trećine ispitanika bile su žene (feminizacija starije populacije), od kojih je samo polovina imala mirovine na osnovi rada, a četvrtina obiteljsku (nižu) penziju. Stručna sprema žena je u prosjeku niža od sprema muškaraca (NKV i SSS) te su i mirovine bile niže. Samo četvrtina ispitanika imala je režijske troškove pokrivenne svojim prihodima. Problemi ispitanika bili su vezani za ishranu (redovnu, dijetalnu).

Zdravlje: 41% kronične bolesti, oko 50% ima probleme s kretanjem i ima potrebu za jednom ili više vrsta pomagala. Četvrtina je imala problema s ostvarivanjem zdravstvene zaštite (ne može sam do liječnika, ne može čekati, nema sredstava itd.), a četvrtina je imala problema s nabavkom lijekova. Stalnu ili povremenu pomoć u kući treba 67% ispitanika, a 15% treba medicinsku njegu.

Anketa 2005. godine

Nakon 10 godina otkako je provedena prva anketa, pokazala se potreba za novim podacima koji bi pomogli u organiziranju socijalne službe, ali i planiranju budućih akcija vezanih za socijalne fondove „Claims konferencije“.

Anketiranje je 2005. godine provedeno uz pomoć anketnih upitnika koji su razaslani poštom na kućne adrese članova starijih od 65 godina koje smo uključili na osnovi liste članstva općine. Anketni upitnik mogao se ispuniti i u prostorijama općine, a po potrebi se pomagalo ispitanicima u njihovu domu. U pripremnoj etapi napravili smo analizu liste članova Židovske općine da bi mogli dobiti pravu sliku o demografskoj strukturi židovske populacije i umrlih članova). U zagrebačkoj Židovskoj općini su 2005. godine bila 1182 Židova, među njima su 492 osobe bile starije od 65 godina. Kada smo isključili pridružene članove, umrle i odsutne članove i one koji su već u nekom domu, dobili smo konačni uzorak od 230 ispitanika.

Upitnik ima sljedeće grupe osnovnih pitanja: osobni podaci, zdravlje, ishrana, stambena situacija, primanja, pomoć koju primaju, potrebe koje imaju i odnos sa Židovskom općinom.

Rezultati ankete pomogli su organiziranje socijalne i medicinske pomoći za starije osobe u njihovim kućama (medicinska njega, pomoć u kućanstvu, fizioterapija, dostava hrane), što je omogućilo njihov duži (i humaniji) ostanak u vlastitom domu.

Rezultati ankete 2005.

Starost ispitanika (N=230)

Dobne skupine	Muškarci	Muškarci %	Žene	Žene %	Ukupno	Ukupno %
65-69	8	10%	27	18%	35	15%
70-74	17	21%	21	14%	38	17%
75-79	19	24%	36	24%	55	24%
80-84	18	23%	33	22%	51	22%
85-89	11	14%	16	11%	27	12%
90-94	6	8%	15	10%	21	9%
95 i više	1	1%	2	1%	3	1%
ukupno	80	100%	150	100%	230	100%

Struktura domaćinstva (N=230)

Članovi domaćinstva	Muškarci	Muškarci %	Žene	Žene %	Ukupno	Ukupno %
živi sam	14	18%	57	38%	71	31%
živi sa suprugom	47	58,8%	31	20,7%	78	33,9%
živi s djecom	3	3,8%	25	16,7%	28	12,2%
živi sa suprugom i djecom	7	8,8%	6	4,0%	13	5,7%
živi s drugim članovima obitelji	4	5,0%	4	2,7%	8	3,5%
u staračkom domu (novi podatak)	3	3,8%	27	18,0%	30	13,0%
nepoznato	2	2,5%	0	0,0%	2	0,9%
ukupno	80	100,0%	150	100,0%	230	100,0%

Broj članova u domaćinstvu - analiza je obuhvatila sve članove

Jedna osoba	223	32,3%
Dvije osobe	168	24,3%
Tri i više osoba	299	43,3%
Židovska općina u Zagrebu	690	100,0%

Struktura i veličina domaćinstva u našem istraživanju pokazuje da većina ispitanika živi sama ili u domaćinstvu koje se sastoji od dvije (najčešće stare) osobe.

Bračno stanje

Bračno stanje	Muškarci	Muškarci %	Žene	Žene %	Ukupno	Ukupno %
neoženjeni - neudate	4	5%	17	11%	21	9%
oženjeni - udate	53	66%	37	25%	90	39%
rastavljeni	10	13%	15	10%	25	11%
udovci - udovice	13	16%	81	54%	230	41%
ukupno	80	100%	230	100%	100%	100%

Oko 34 % svih muških ispitanika i oko 75% žena su samci (neoženjeni, rastavljeni, udovci ili udovice).

Stanovanje

Stanovanje	Muškarci	Muškarci %	Žene	Žene %	Ukupno	Ukupno %
vlasništvo	72	90%	141	94%	213	93%
zaštićeni stanar	5	6%	4	3%	9	4%
podstanar	1	1%	0	0%	1	0%
„mora živjeti s djecom“	2	3%	5	3%	7	3%
ukupno	80	100%	150	100%	230	100%

Židovima je imovina ukradena najprije od nacista, a zatim od komunista, prema tome radi se o dvostrukoj pljački. Nakon pada komunizma, vlada je ponudila otkup društvenih stanova pod povoljnim uvjetima. Mladi imaju veće probleme da kupe novi stan, te su bili prisiljeni živjeti s roditeljima u tzv. višegeneracijskim domaćinstvima.

Mirovine

Mirovina	Muškarci	Muškarci %	Žene	Žene %	Ukupno	Ukupno %
mirovina na osnovi radnog staža	76	95,0%	103	68,7%	179	77,8%
obiteljska mirovina	0	0,0%	42	28,0%	42	18,3%
invalidska mirovina	3	3,8%	2	1,3%	5	2,2%
zaposlen	1	1,3%	1	0,7%	2	0,9%
privremeno zaposlen	0	0,0%	1	0,7%	1	0,4%
uzdržavan	0	0,0%	1	0,7%	1	0,4%
ukupno	80	100,0%	150	100,0%	230	100,0%

Mirovina je gotovo jedini izvor prihoda za staru generaciju i u prosjeku je premala da bi osigurala normalni život i pokrila troškove života.

Način ishrane (N=192)

Način ishrane	Muškarci	Žene	Ukupno broj	Ukupno %
kuha sam	48	96	144	75
kod obitelji	19	17	36	19
kod nekog drugog	2	8	10	5
dostava u kuću	0	2	2	1
ukupno odgovorilo	69	123	192	100
bez odgovora	11	27	38	17
ukupan uzorak	80	150	230	100%

Medicinska kontrola (N=230)

Medicinska kontrola	Muškarci	Muškarci	Žene	Žene	Ukupno	Ukupno
redovita	34	43%	74	49%	108	47%
povremena	40	50%	65	43%	105	46%
„ne treba doktora“	1	1%	4	3%	5	2%
nema odgovora	5	6%	7	5%	12	5%
ukupno	80	100%	150	100%	230	100%

Prema odgovorima ispitanika u anketi, preko 90% njih je pod medicinskom kontrolom, stalnom ili povremenom (ima liječnika, odlazi na preglede). Posljednja ograničenja u zdravstvenim servisima utječu na kvalitetu liječenja onih koji su slabijih financijskih mogućnosti kao što su umirovljenici i osobe koje su preživjele Holokaust.

Zdravstveni problemi - pokretljivost (N=129)

Prema izjavi ispitanika	Muškarci	Žene	Ukupno
teško bolesni	0	1	1
invalidi	5	4	9
kreću se s velikim teškoćama	5	19	24
imaju ograničenu pokretljivost	27	58	85
Mogu se kretati samo uz pomoć	0	10	10
ukupno - problemi s pokretnošću	37	92	129
postotak od ukupnog broja ispitanika	46% od 80	61% od 150	56% od 230

Preko polovine ukupnog broja ispitanika (56%) ima problema s kretanjem, od toga je 46% od ukupnog broja muškaraca (80) i 61% od ukupnog broja ispitanih žena (150).

Slike iz naše i Vaše mladosti

Dina

Bjanka

Koka s mamom

Branka

Branko

Darinka

Gracija

Klara

Melita

Jelica

Kyra

Žuži

Sara

Mirjam

Narcisa

Nina

Lea

Ruth

Sida

Jelena

Alija

Kada su se nakon I. svjetskog rata povećale nade u osnivanje židovske države, u mnogim zemljama, pa i našoj, osnivaju se cionističke organizacije, osobito omladinske. Godine 1919. osnovan je Savez cionista u Zagrebu, a u Slavonskom Brodu osniva se Savez židovskih omladinskih društava.

Kada se u travnju 1933. održao kongres Saveza jevrejskih bogoštovnih opština u Beogradu, „svako je osjećao da je nastupilo novo vrijeme“, pisala je revija židovske omladine „Hanoar“.

Narodni fond sakupljao je priloge za kupovinu zemlje i pomagao novoosnovane kibuce, a omladina se počela pripremati za odlazak u Palestinu. Savez cionista kupio je zemljište za osnivanje „mošav ovdim“ u Bet Šearimu, koji je morao biti napušten zbog nedostatka vode, da bi se kasnije obnovio i postojao sve do 1936. godine.

Između dva rata u Palestinu se uselilo svega 60 osoba legalnim putem, ali je bilo i ilegalnih dolazaka, većinom iz Makedonije (Bitolja), Bosne i Srbije. Ukupno je od I. svjetskog rata do 1933. godine došlo u Palestinu svega nekoliko stotina omladinaca i oko 500 Židova iz Bitolja. Od 1933. do 1943. godine uselilo se 650 Židova iz Jugoslavije, a u ožujku 1941. godine, preko iseljeničke kvote, još 760 useljenika. Ukupno je između 1933. i 1941. godine došlo u Palestinu 1.698 Židova iz Jugoslavije.

Prvi omladinci iz Jugoslavije, njih 16, krenuli su brodom „Kampidolio“ iz Trsta do Haife, u koju su nakon mnogo problema stigli 10. srpnja 1921. godine i zatim radili na izgradnji ceste Haifa – Džeda.

Preko organizacije „Hašomer Hacair“ stigla je grupa omladinaca u kibuc Mišmar Haemek, a kasnije je osnovan i kibuc Šaar Haamakim, kad je došla velika halučka grupa (1932). Taj je kibuc kasnije odigrao veliku ulogu u prihvatu židovskih izbjeglica.

Nakon završetka II. svjetskog rata, 1948. godine, dolazi do prvih masovnih alija preživjelih Židova u Izrael. Računa se da je između 1948. i 1960. godine migriralo oko 1,3 milijuna Židova, kad u Izrael dolaze Židovi koji su preživjeli logore i II. svjetski rat. U Njemačkoj je između 1946. i 1948. godine oko 200.000 preživjelih Židova u izbjegličkim kampovima čekalo da napuste Njemačku.

Kad je osnovana država Izrael, Zagrebačka židovska općina je 28. svibnja 1948. godine organizirala svečanu akademiju u dvorani „Kolo“, uz fotografiju Tita stajala je slika Hajima Vajcmana, uz petokraku bio je Magen David, a pjevale se himne „Hej Slaveni“ i „Hatikva“.

Jugoslavija je 21. 6. 1948. dozvolila „repatrijaciju“ Židova, a smjeli su otići i nežidovski članovi obitelji iz mješovitih brakova. Uvjet za odlazak bilo je odricanje od jugoslavenskog državljanstva, a time i gubitak vlasništva nad nepokretnom imovinom. Apeliralo se (preko židovskih organizacija) da svoje obveznice Narodnog zajma poklone Komunističkoj partiji, čak se tražilo da uplate cijeli iznos zajma.

Savez Jevrejskih opština (JOJ) pretvorio se u centar koji organizira odlazak u Izrael, a u općinama su bile „iseljeničke komisije“. Prije odlaska svatko je trebao obaviti liječnički pregled. Kod Narodne banke FNRJ otvoren je račun „repatrijaca“ za Palestinu. Jugoslavenske vlasti dozvolile se da se ponese namještaj i druge stvari, ali se iseljenik morao pobrinuti za pakova-

nje u sanduke i transport „liftova“ do luke u Rijeci.

Brodovi kojima su odlazili bili su različiti, a Savez je odgovarao samo za brod „Radnik“ koji je zakupio i koji je plovio pet puta. Najgore su prošli oni koji su plovili brodom „Kefalos“ koji je upao u oluju i doveo u opasnost 2.500 putnika.

I pri dolasku u Izrael došlo je do poteškoća sa smještajem sanduka u čemu je veliku pomoć pružio „Hidahdut olej Jugoslavija (HOJ)“. Inicijatori osnivanja HOJ-a bili su Ljudevit Freundlich iz Donjeg Miholjca (kasnije Jehuda Adiv) i Nada Spiegler-Koen iz Zagreba.

Osnovali su „Istorijsko-muzealni odbor“ Jakira i Etelke Eventov, koji je kasnije vodio Cvi Loker. Uz suradnju Cvi Rotema štampali su knjigu „Istorija Jevreja Jugoslavije“, objavljeni su zbornici (Jalkut) i knjiga „Ratni vojni zarobljenici u Njemačkoj“ koja je tiskana je na trima jezicima.

Prilikom moje posjete Arhivu Eventov na Hebrew University u Jerusalemu, voditelj arhiva gospodin Zvi Loker i suradnici stavili su mi na raspolaganje podatke o alijama. U posebnom pismu dobila sam i podatke koje je sakupio R. Kohn, voditelj Palestinskog ureda Saveza cionista Jugoslavije (1933 - 1941).

Prema dokumentu br. B 128 iz Arhiva Eventov ukupno se između 1921. i 1952. godine u Izrael doselilo 9.020 Židova iz Jugoslavije.

Prema tim dokumentima na brodovima koji su prebacivali Židove u Izrael bio je sljedeći broj osoba (ukupno 7.704):

Datum odlaska	Ime broda	Broj putnika
8. i 26. prosinca 1948.	brodovi „Radnik“ i „Kefalos“	4.063
16. veljače 1949.	brod „Bosna“	40
30. lipnja 1949.	brod „Radnik“	1.028
12. srpnja 1949.	brod „Radnik“	590
25. srpnja 1949.	brod „Radnik“	858
19. ožujka 1950.	brod „Artza“	420
4. lipnja 1951.	brod „Galila“	629
30. listopada 1952.	brod „Negba“	76

Prema pisanju „Jevrejskog almanaha“ (Beograd) iz 1954. godine, taj se broj (ukupno 7.739) nešto razlikuje.

Uspjeli smo dobiti i program priredbe na brodu „Radnik“ (18.12.1948.) koji je prevezio Židove u Izrael. Na brodu je bilo 14 grupa (1.016 osoba) najčešće nazvanih prema imenu vođe grupe: Grupa „Egon Gliksal“, grupa „Fridman Hinko“ (Zagreb), grupa „Fisher-Kraus“; Grupa „Ginc-Grinhut“, grupa „Spiegel-Schultheis“, grupa „Koezer-Švrljuga“, grupa „Andželo“.

Postojale su dvije omladinske grupe A i B; grupa iz provincije „Štajnhof-Flajšman“ i „Weiss Slavko“. U grupi iz Osijeka bilo je 114 osoba, u grupi iz Splita i Dubrovnika 50, u grupi iz Sarajeva, Mostara, Tuzle i Banja-Luke bilo je 60 Židova.

Dolazak u Izrael

Useljenici „Olim hadaša“ dolazili su u prihvatne logore „maabarot“ i „batej olim“ u kojima su smješteni u šatore, limene ili drvene barake, često smještene na „brisanom prostoru“ i pijesku. Od države su dobili samo „Sohnut krevete“ i primuse.

Za nove *olim* je u Jeruzalemu osnovan prvi ulpan - tečaj za učenje hebrejskog jezika u trajanju od oko pet mjeseci, koji je uspješno završilo oko 300 useljenika, što im je davalo mogućnost za bolje zapošljavanje.

Postojala je mogućnost dobivanja parcela za gradnju stanova koje su iskoristili useljenici i izgradili naselje „Šikun Jugoslavi“ u koje se 1950. godine uselilo 40 obitelji sa oko 100 članova. Zapošljavali su se, otvarali radnje, servise, mijenjali zanimanja i radili sve moguće poslove da prežive.

Druga grupa useljenika, koja je došla brodom „Radnik“, smještena je u logoru Atlit, ali su krenuli za Jeruzalem. Dobili su „Sohnut krevete“ i poslani u kibuc Ramat Rahel. Željeli su izgraditi hotel (baviti se turizmom) i pod vodstvom Slavka Radeja i dr. Jože Larića, koji su od „Retuš natuš“ dobili potporu, izgradili su hotel „Moriya“ koji je otvoren u ulici King George 93, na dan 5. 1. 1950. godine (i danas postoji).

Izvanredna je spomen knjiga Ženi Lebl „Juče, danas - doprinos Jevreja iz bivše Jugoslavije Izraelu“, koju je povodom jubileja države Izrael objavio „Hidahdut oley ex-Jugoslavija“ 1999. godine. U knjizi su biografije 300 najpoznatijih useljenika koji su dali veliki doprinos Izraelu, navedeno je i 50 useljenika (ili njihove djece) koji su pali za slobodu Izraela.

Velike zasluge u prihvatanju useljenika i njihovoj adaptaciji odigralo je društvo „Hidahdut Oley ex Jugoslavija“ i brojni aktivisti. Miriam Avierter Steiner, dugogodišnja suradnica Yad Vashema napravila je preko 200 intervjua s useljenicima, pisala knjige i bila član Komisije za priznavanje pravednika, a napisala je i knjigu o njima (sada i drugo izdanje) te primila orden za svoj rad.

program.jpg (1611x2506x16M jpeg)

Program

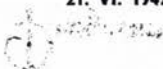
OPROŠTAJNE AKADEMIJE

Jevrejske vjeroispovjedne općine u Zagrebu u
čast pripadnika, koji se iseljavaju u državu Izrael

1. HIMNE: HEJ SLAVENI, LIJEPA NASA, HATIKVA
(izvodi mali orkestar)
2. OPROŠTAJNI POZDRAV ISELJENICIMA
(Rafael Montiljo, član Predsjedništva JVO i predsjednik Komisije za iseljenje)
3. Z. Hiršler: HEDER KATAN (pjeva D. Halpern)
4. VI. Nazor: EXODUS IZ EGIPTA (recitira Ivka Singer)
5. H. Singer: HEBREJSKA POEMA (izvodi mali orkestar)
6. * * * : TROJANAC — NARODNA IGRA
(plešu M. Šrajber, E. Pavlaković i D. Szilagyi)
7. a) A. Dvoržak: NOĆNOM STAZOM
b) F. Chopin: ETUDA C-MOL — REVOLUCIONARNA
(na klaviru Antonija Geiger-Eichhorn)
8. OPROŠTAJNA RIJEČ ISELJENICIMA
(David Lévi, tajnik Općine)
9. * * * : SOLO PLES (Marika Ferber)
10. S. Heimbach: ZDRAVO, ZAGREB-GRADE (S. Heimbach)
11. J. S. Roskin: PJESMA JERUSALIMA (pjeva D. Halpern)
12. H. Singer: IZ PARTIZANSKOG ŽIVOTA — DIVERTISEMENT
(izvodi mali orkestar)
13. OPROŠTAJNA RIJEČ ISELJENIKA (Stevo Fišer)

Glasovinska pratnja: Karlo Sorger

21. VI. 1949.

Poziv na oproštajnu akademiju

Izraelski brod Gahla sa iseljenicima iz Jugoslavije stiže u Haifu.

Miriam Stener Aviezer- odlikovanje

Židovska općina Zagreb i kronologija

Općine:

- Osnovana Židovska općina (17 obitelji ili 52 Židova Gradec i 19 Kaptol) 1806.
Prvi predsjednik Jakov Stiegler
- Raskol u općini-odvajanje ortodoksnih Židova i osnivanje „Laškouličanske općine“
bogomolja u Ružičkinoj ulici 1841.
- Ujedinjenje općina 1856.
- Ortodoksna autonomna općina osnovana 1926.
- Autonomna sefardska općina osnovana 1927.
- Osnovan Savez Jevrejskih opština Kraljevine SHS u Beogradu 1919.
- Osnovana Koordinacija židovskih općina Hrvatske 1995.

Sinagoge:

- Prva služba u Lukačičevoj kući, Petrinjska 12
- Prva bogomolja bila je u Petrinjskoj ulici 1809.
- Kupljena kuća na uglu Petrinjske i Amruševe za sinagogu i stan rabina
- Sinagoga u Gajevoj - izbor Mavre Goldmana 1840.
- Ortodoksna sinagoga u Ružičkinoj ulici i groblje Zbirac 1841.
- Odluka o gradnji nove sinagoge 1855.
- Zatvorena ortodoksna sinagoga 26.veljače 1858.
- Sinagoga izgrađena u Praškoj ulici 27.rujna 1867.
- Srušena 1942.

Rabini:

- Prvi rabin Aron Pallota 1809.
- Mavro Goldman rabin 1844-1849.
- Leopold Rekonstein 1852.
- Dr. Hosea Jakobi (uveo hrvatski u liturgiju) 1855.
- Dr. Gavro Schwarz, Molitvenik s hrvatskim prijevodom 1902.
- Dr. Mojsije Margel 1926-1937.
- Dr. Miroskav Šalom Freiburger, napisao molitvenik (ubijen u Auschwitzu) 1937-1943.
- Dr. Hinko Urbach 1945.
- Kotel Da Don
- Luciano Moše Prelević 2008.

Groblja:

- Prvo groblje bilo je na Sv. Roku 1811.
- Groblje kod Petrove crkve 1842.
- Groblje Mirogoj 1878.
- Društvo „Hevra kadiša“ osnovano 1828.
- „Hevra Kadiša“ se ujedinila sa društvom „Bikur Holim“ 1858.

Škole:

- Osnovana židovska škola, prvi učitelj Karl Saphir 1841.
- Škola zatvorena zbog financijskih poteškoća 1852.
- „Trivialschule“ sa 3 razreda 1855.
- Osnovna škola Izraelitične vjeroispovjedne općine u Palmotićevoj ulici. 1898.
 Za vrijeme II. svjetskog rata školu u Trenkovoju ul., vodio M.Š. Freiburger
- Zgrada škole u Palmotićevoj 16 (sada Židovska općina) oštećena je podmetnutom bombom 1991.
- Obnovljena 1992.
- Dječji Vrtić „Mirjam Weiller“ Palmotićeva 16
- Osnovana Židovska škola „Lea Deutch“ u Amruševoj ulici (preseljena u Bet Israel) 2003.
- Nedjeljna škola za djecu u Palmotićevoj 16

Židovske ženske organizacije:

- Izraelsko gospojinsko društvo „Jelena Prister“ 1887.
- Izraelska ferijalna kolonija 1912.
- Zaklada Tilde Deutsch Maceljske za osnutak ferijalnih domova 1922.
- Ferijalni dom u Crikvenici u „Villa Antonija“ 1923.
- Djevojačko društvo „B’not Cijon“ 1917.
- WIZO 1927.
- Ženska sekcija 1951.
- Koordinacioni odbor ženskih sekcija Jugoslavije, Beograd 1957.
- Unija židovskih žena Hrvatske 1995.

Omladinska društva:

- Literarni sastanci židovske omladine	1898.
- Klub hrvatskih sveučilišnih građana «Judeja»	1904.
- Židovsko akademsko potporno društvo	1905.
- „Makabi“-židovsko športsko i gombalačko društvo	1913.
Obnovljeno te i sada postoji	
- „B’not Cijon“- kolo židovskih djevojaka	1917.
- Židovska đaćka menza	1919.
- „Ahdut hacofim“-udruženje židovskih izviđača	1924.
- „Esperanca“- društvo sefardskih studenata	1925.
- Židovsko omladinsko kolo „Hug ivri“ – knjižnica	

Ostala društva:

- Humanitarno „Društvo čovječnosti“ (Jacques Epstein)	1846.
- Savez cionista Jugoslavije	1919.
- Savez židovskih omladinskih društava i časopis „Gideon“	1919.
- „B’nai B’rith“	1927.
Obnovljen kao loža „Gavro Schwarz“	2002.
- EZRA židovska kreditna zadruga (za učenje mladih)	1932.
- Narodni fond „Keren Kayemet le Yisrael“	
- „Dom za nemoćne starce i starice“ ostavština Lavoslava Schwarza	1905.
otvoren	1910.
iseljen	1941.
novi dom na Bukovačkoj cesti	1957.

Zagreb 1930. - prema „Jevrejskom almanahu“

Broj članova općine	2740
Broj članova sefardske općine	121
Broj “duša” (članovi i njihove obitelji)	12.000
Broj djece u školama	526
Broj polaznika židovske škole	232
Broj polaznika Talmud Tora škole	40
Broj liječnika	70
Broj advokata	65
Broj gradskih činovnika	55
Broj mandatara u gradskom zastupstvu	3

Predsjednik Židovske općine	dr. Hugo Kohn
Potpredsjednici	dr. Lavoslav Šik i dr. Lav Štern
Pročelnici hrama	dr. Leo Plachte i Jos. Hofman
Vjeroučitelj	dr. Šalom Freiburger
„Hevra kadiša“, predsjednik	Šandor B.pl Aleksander
Rabini	dr. Gavro Schwarz i dr. Mojsije Margel
Kantori	Ferdinand Jura, Josip Weissmann, Isak Hendel i Samojlo Singer
Predsjednik ortodoksne općine	Lavoslav Rothstein
Kantor ortodoksne općine	Mozes
Općina sefardskog obreda	Avram Romano, Salamon Papo, Nenahem Romano
Pročelnici odbora za školu	dr. Marko Horn i Prof. A. Semnic
Pročelnik odbora za upravu	Eugen Berl
Odbor za socijalno-dobrotvorne ustanove	dr. Drag. Zwieback i Jakob Lachmann
Gospojinsko društvo „Mirjam“, predsjednica	Ruža Deutsch
Izraelska Ferijalna kolonija, predsjednica	Tilda pl. Deutsch
Cionističko udruženje	Eugen Berl
Omladinsko udruženje „Judeja“	F. Reiner
Židovsko omladinsko kolo	Joel Rosenberger
Udruženje Židova gradskog dijela Peščenice „Hatarbut“	Herman Adler
„Izraelska konfesionalna škola sa pravom javnosti“, ravnatelj	rabin dr. Mojsije Margel
Učiteljice	Šarlota Schwarz, Gizela Fuchs -Kohn, Jula Weiner i Mira Schreibeinstein
Učitelj pjevanja	Josip Weissmann
Talmud tora (za učenike srednjih škola)	rabin Gavro Schwarz
Tečaj za učenje hebrejskog, učitelj	Š. Goldberg
Knjižnice „Hug ivri“ - izraelska literatura i knjižnica <i>Omladinskog kola</i>	
Židovsko akademsko potporno društvo i Židovska đачka menza	
Košer restauracija Jelačićev trg	
Ortodoksna restauracija „Karmel“ Petrinjska ul.26	

U Zagrebu su izlazili slijedeći listovi i časopisi:

- *Barzel, Iton cofim bogrim*, omladinski cionistički list (1937-1940)
- *Geulat Haarec*, vjesnik Jevrejskog narodnog fronta za Jugoslaviju. *Keren Kajemet Leisrael* (hrvatski i ladino), (1931), Urednik Rihard Herzer
- *Gideon*, glasilo jevrejske omladine Jugoslavije (1919-1926) Urednik: dr. Robert Gluckstahl, od 1926. Drago Rosenberg
- Godišnjak Jevrejske općine u Zagrebu (1927)
- *Haaviv* (proljeće), list jevrejske djece (1922-1941), urednik: dr. Robert Gluckstahl, kasnije dr. Drago Roseberg
- *Hanoar*, list jevrejske omladine (1926-1937) kasnije *Revija židovske omladine Jugoslavije*, vlasnik i izdavač Savez židovskih omladinskih udruženja u Kraljevini S.H.S (kasnije u Jugoslaviji), urednik: dr. Dragutin Rozenberg
- *Herut*, Vjesnik Saveza židovskih omladinskih udruženja Kraljevine Jugoslavije (1933) Urednik: dr. Drago Rosenberg
- *Hozar, Ahdut haolim*. Izdavač: Radni odbor Saveza židovskih omladinskih udruženja, (1928-1930)
- *Iton Hatnua*. Izdavač: „Histadrut Hašoomer Hacair“ u Savezu cionista (1928-1941)
- *Jevrejska tribuna* (prije *Malhut Israel*) Izdavač: Zemaljska organizacija cionista revizionista „Vladimir Žabotinski“, urednik: Teodor Buchler (1937-1938)
- *Jevrejski list*, nacionalno-informativni list. Urednik: Teodor Buchler (1934)
- *Makabijev vjesnik*, glasilo židovskog gombačkog i sportskog društva „Makabi“ u Zagrebu (1938) Urednik: dr.iur. Oton Braun
- *Medura*, Izdavač kibuc Hacořim, Zagreb (Slavko Weiss) omladinski cionistički časopis (1930-1931)
- *Mošavo*, Izdavač: Savez židovskih omladinskih udruženja „Tehelet Lavan“. Urednici: H.L. Kara i D. Zelmanović (1938)
- *Omanut*, mjesečnik jevrejske kulture. Vlasnik i izdavač: „Omanut“ društvo za promicanje jevrejske umjetnosti u Zagrebu. Urednik: dr. Hinko Gottlieb (1936-1941)

Zanimanja zagrebačkih Židova

Mi smo nastojali pratiti zanimanja kojima su se bavili Židovi, od njihova dolaska u Hrvatsku do stradanja u Holokaustu. Analiza zanimanja članova Židovske općine 1941 godine (pred sam Holokaust) pokazuje koliko su se Židovi uspjeli obrazovati, doprinijeti i sudjelovati u ekonomskom razvoju zemlje, ali je prije toga bilo potrebno preći dugi put kojeg ćemo kratko opisati.

Tako već dr. Gavro Švarc, zagrebački nadrabini, 1939. u knjizi „Povijest zagrebačke židovske općine od osnutka do 50-tih godina 19 vijeka“ napisao da je Zagrebačka županija tek 8.srpnja 1771. donijela zaključak da se Židovima dopušta tri dana boraviti u svrhu trgovanja“ a 20.rujna 1771. da Židovi mogu na godišnji sajam dolaziti i svoju robu na prodaju izlagati“.

Tolerancijski zakoni cara Josipa II. (Patent o toleranciji 1782.) poboljšali su položaj Židova koji su mogli raditi kao (neki) obrtnici, osnivati svoje osnovne škole i pohađati visoke škole. Tako je u svibnju 1841. otvorena pri židovskoj općini u Zagrebu osnovna škola u kojoj se osim redovnih predmeta učilo hebrejski i vjersko obrazovanje.

Tolerancijski Zakon je dozvolio je naseljavanje u neke gradove, pa tako i u Zagreb uz posebnu dozvolu za svakog naseljenika. Židovi još nisu dobili građanska i majstorska prava i nisu smjeli stjecati dobra i posjedovati kuće. Židovi su morali za svoj boravak, vjenčanja, sudjelovanje na sajmovima plaćati tolerancijsku taksu koju su 1846. godine otkupili u Pešti za 1,200.000 forinti i svaka je općina morala otplaćivati svoj dio (Zagreb 8.105 forinti).

Poznati su napadaji domaćih trgovaca na Židove koji su dolazili na sajmove ili su se naselili. Na njihovu žalbu podnesenu „Kancelariji u Budimu“ donesen je (7.jula 1839.) zaključak da se sve židovske obitelji koje su do 1791. obitavale u Zagrebu ili se kasnije naselile (uz posebne dozvole) ne smiju smetati, a ostale treba izagnati.

Zagrebačka općina je zajedno sa Varaždinskom, a u ime ostalih općina u Hrvatskoj i Slavoniji napravila podnesak Hrvatskom saboru 28.svibnja 1839. Ta molba odražava tadašnji položaj Židova koji su se mogli baviti samo trgovačkim zanimanjem. Taj se položaj poboljšao kraljevskom rezolucijom od 10. svibnja 1840. kojom se dozvolilo domaćim i udomljenim Židovima da mogu svuda (osim rudarskih gradova) stalno prebivati, graditi tvornice, baviti se trgovinom i obrtom i držati židovske pomoćnike i naučnike, posvećivati se slobodnim znanostima i umjetnostima i kupovati nekretnine u gradovima koji to dozvoljavaju. Morali su voditi evidencije i dopise na „zemaljskom“ jeziku.

Na Saboru je 1843. godine bilo postavljeno i „Židovsko pitanje“. Saboru je poslana Peticija hrvatskih Židova (od 23.travnja 1843.). Peticiju su potpisali Mavro Goldman (propovjednik Izraelitske općine), Josip Epstein (pretstojnik izraelitske općine) i Samuel Epstein u ime ostalih Židova) U peticiji su molili da se donese Zakon koji bi Židovima omogućavao:

- dozvolu da zanat tjeramo i sa kršćanskim pomoćnicima
- da smiju djecu svoju dati u zanat kršćanskim majstorima
- da mogu stjecati građanska i selska dobra sa svim zakonskim pravima
- da mogu kao ostali građani naučiti bez razlike „svaku znanost i svako umijeće, izvršavati ili privredu steći s njima“

Postojanje židovskih općina regulirano je Patentom od 26. studenog 1851. i tada su općine morale izraditi svoja pravila, koja su zatim morala biti odobrena od vlasti (1859.). Tek je 18. veljače 1860. donesena carska naredba kojom je Židovima dodijeljena pravna sposobnost „da stječu vlasništvo svakovrsnih nepokretnih dobara“.

Prema nagodbi Hrvatske i Ugarske (1868.) u nadležnosti Hrvatskog sabora bila su pitanja vjere i nastave. Sabor je 1873. izglasao zakon kojim se pripadnicima izraelitične vjere osigurava građanska i politička ravnopravnost.

Godine 1905. donesen je Zakon o vjeroispovjednim odnosima i 1906. Zakon o uređenju izraelitskih bogoštovnih općina. Zbog toga su se 19. veljače 1905. sastali su se u Zagrebu predstavnici 20 židovskih općina (tri su se ispričale) da raspravljaju o Zakonu i daju svoje primjedbe. Prema tom zakonu općine mogu (u granicama građanskih zakona i pod nadzorom Vlade), samostalno uređivati svoje bogoštovne, nastavne, dobrotvorne i zakladne poslove i upravljati njima.

Pripadnost židovskoj općini bila je obavezna i u jednom mjestu je mogla postojati samo jedna općina. No priznavala se razlika između „slobode savjesti“ i organizacijskih pitanja jer su postojale obredne, liturgijske i jezične razlike između „starovjeraca“ (Ortodoksa), „neologa“ i sefarda. To je kasnije dovelo i do osnivanja autonomne ortodoksne općine (1926.) i autonomne općine sefardskog obreda (1927.) u Zagrebu.

Zanimalo nas je koja su zanimanja bila prvih Židova koji su se doselili u Zagreb. Prvi se u Zagreb doselio Jakov Stigler 1782. godine

U prvom popisu Židovske općine u Zagrebu (osnovane 1806. godine) kojeg je napravio Josephus Stajduchar, gradski bilježnik, 12. siječnja 1808. godine Židovi su svrstani šest privrednih grupa prema visini njihova dohotka: trgovce, kramare s dohotkom, kramare kućarce, obrtnike, zakupnike i „osiromašene koji žive od potpore drugih“.

Na donjoj tabeli su nabrojana zanimanja koja su imali zagrebački Židovi 1941. godine, prije holokausta. Zanimanja smo prikazali na način kako se prikazuju u popisima stanovništva.

Aktivno stanovništvo koje obavlja zanimanje prema djelatnosti i spolu*			
Zanimanje	Ukupno	Muškarci	Žene
Industrija i rudarstvo			
industrijalac	30	30	
tvorničar	28	28	
radnik	103	59	44
činovnik	2	2	
tehničar	27	27	
ukupno	190	146	44
Poljoprivreda i ribarstvo			
zemljoradnik	4	4	
vrtljar	9	9	
piljar	4	4	
mljekarica	1		1
agronom	4	4	
kumica	3		3
cvječarica	2		2
ostalo	1	1	
ukupno	28	22	6
Šumarstvo			
šumski manipulant	1	1	
ukupno	1	1	
Građevinarstvo			
graditelj	8	8	
građevinski poduzetnik	3	3	
zidar	4	4	
ciglar	1	1	
ukupno	16	16	
Promet i veze			
na državnoj željeznici	24	24	
špediter	4	4	

šofer	7	7	
kočijaš	1	1	
auto-prevoznik	1	1	
auto-obrtnik	8	8	
ukupno	45	45	
Trgovina			
veletrgovac	7	7	
trgovac	1387	1304	83
prodavač	12		12
dostavljač	1	1	
agent	24	23	1
akviziter	5	5	
posrednik	5	5	
zastupnik	29	29	
ukupno	1470	1374	96

Ugostiteljstvo i turizam			
ugostitelj	18	18	
konobar	29	28	1
kuhar	4	1	3
slastičar	4	4	
kobasičar	1	1	
mesar	9	9	
mlinar	1	1	
pekar	10	10	
ukupno	76	72	4
Obrtništvo i osobne usluge			
obrtnik	38	30	8
mehaničar	20	20	
kožar	10	10	
krznar	11	11	
čarapar	1	1	
brijač	20	20	
brusač stakla	16	16	
postolar	19	19	
kitničarska	18		18

Židovi u ratu i poraću

stolar	15	15	
skladištar	10	10	
ličilac	7	7	
sapunar	5	5	
zlatar	12	12	
bravar	16	16	
limar	10	10	
vezilja	6		6
rezbar	7	7	
monter, tehničar	79	79	
tekstilac	10	10	
modistica	6		6
tapetar	22	22	
četkar	6	6	
fotograf	18	16	2
frizer	16	2	14
krojač	162	55	107
tkalac	5	3	2
kapar, klobučar	6	5	1
pojasar	3	3	
vlasuljar	2		2
stezničar	8	1	7
manikirka	2		2
kozmetičar	6	1	5
pediker	3		3
noćni čuvar	2	2	
podvornik	4	4	
sluga	15	15	
kućna pomoćnica	7		7
bojadisar	2	2	
cртаč	3	2	1
ukupno	649	461	188
Stambeno komunalna djelatnost			
arhitekt	9	9	
mjernik	1	1	
geometar	2	2	
ukupno	12	12	

Financijske, tehničke i poslovne usluge			
inženjeri	144	133	11
bankovni činovnici	80	69	11
državni činovnici	23	17	6
gradski činovnici	4	4	
privatni činovnici	1405	951	454
odvjetnik	108	106	2
pravnik	16	15	1
sudac	5	5	
vijećnik banskog stola	1	1	
vladin savjetnik	1	1	
zvaničnik	2	1	1
knjigovođe	30	23	7
namještenik	14	9	5
carinski službenik	6	6	
financijski pristav	3	2	1
perfekt	1	1	
na burzi	1	1	
prokurista	8	7	1
službenik	12	8	4
upravitelj	8	5	3
blagajnica	10		10
savjetnik	7	7	
ekonom	7	5	1
inkasant	5	5	
biljeter	1	1	
ostalo	5	5	
ukupno	1907	1400	507
Kultura, obrazovanje, znanost			
slikar	6	5	1
kipar	5	4	1
pjevač	2	1	1
glazbenik	5	4	1
glumac	9	4	5
član Hrv. drž. kazališta	3	1	2
dirigent	1	1	
artist	31	16	15

muzičar	7	5	2
muzikolog	2	1	1
umjetnik	4	3	1
publicist	1	1	
književnik	2	2	
pijanistica	1		1
ukupno	79	48	31
Obrazovanje			
nastavnik	8	3	5
učitelj	43	10	33
dječja odgajateljica	12		12
pedagog	1		1
predavač	24	24	
profesor	46	23	23
instruktor	1	1	
ukupno	135	61	74
Knjige			
knjigotiskar, vezač	15	15	
knjižničar	1	1	
tiskar, štampar	3	3	
tipograf	26	26	
litograf	5	5	
kolporter	1	1	
novinar	8	7	1
ukupno	59	58	1
Znanost			
povjesničar	1		1
kemičar	8	7	1
dr. biologije	1	1	
dr. slavistike	1		1
dr. kemije	1	1	
dipl. filozof	6	2	4
ukupno	18	11	7

Zdravstvena zaštita i socijalna skrb			
apotekar	36	17	9
bandažist	1	1	
laborant	3	2	1
liječnik	163	141	22
medicinska sestra	1		1
veterinar	26	26	
fizik	3	3	
optičar	20	20	
bolničarka	3		3
zdravstveni radnik	4	3	1
primanja	1		1
dentist i zubni tehničar	28	23	5
ortoped	1	1	
dezinfektor	1	1	
ukupno	291	248	43
Ostala zanimanja	764	449	315
Sveukupno aktivni	5769	4473	1296
Udržavani	2817	392	2425
Imaju osobna primanja	516		

Židovske ženske organizacije

Uvod

Ženska društva počinju se razvijati u Americi i Europi na početku XIX. stoljeća kao dobrovoljne organizacije, a imale su katolički ili protestantski religiozni karakter. Prve feminističke organizacije, koje se osnivaju u to vrijeme, imale su čak antisemitski karakter. Vjerojatno su te predrasude bile uvjetovane dolaskom velikog broja istočnoeuropskih Židova u Ameriku. Zbog toga se židovske ženske organizacije od samog početka razvijaju zasebno i židovske žene nisu se priključile drugim ženskim organizacijama.

Prvu žensku židovsku organizaciju osnovala je Rebecca Gratz 1819. godine u Americi: „The female Hebrew Benevolent Aid Society of Philadelphia.“ U Europi su 1840. osnovane u Londonu „The Jewish Ladies Benevolent Loan Society“ i „Ladies visiting Society“ (Louise Rothschild). Prvi kongres židovskih ženskih organizacija održan je 1893. godine u Chicagu u stvorena je „Nacional council of Jewish Women“ (NCFW), čija je osnivačica bila Hannah Greenbaum Solomon.

Postepeno su se stvarali kontakti između američkih i europskih ženskih organizacija, pogotovo zato što su bile zaokupljene istim problemom: pojavom prostitucije („bijelo roblje“) među židovskim ženama - izbjeglicama iz Istočne Europe. Židovske i druge ženske organizacije osnivale su hotele i prihvatilišta za pridošle žene, organizirale pomoć i školovanje. U svim većim lukama i željezničkim centrima postojale su službe za prihvata, obavještavali su javnost i roditelje da ne nasjedaju primamljivim oglasima za zapošljavanje u zapadnim zemljama.

Po ugledu na druge ženske organizacije koje su se udruživale, i židovske žene su na Konvenciji u Rimu, u svibnju 1914. godine stvorile „International Society of Jewish Women“ koje je za predsjednicu izabralo Berthu Pappenheim iz Njemačke. Rad je nastavljen tek nakon rata. Godine 1923. održan je Kongres u Beču na kojem su sudjelovale 23 zemlje, a 1929. godine u Hamburgu je održan svjetski kongres židovskih žena.

Osnovane su i druge židovske ženske organizacije kao „Hadassah“ (Women's Zionist Organization of America) u Americi 1912. godine (Henrietta Szold) i „WIZO“ (Women's International Zionist Organization) u Londonu 1920. godine.

I u Hrvatskoj, kao i u cijeloj Habsburškoj Monarhiji, osnivaju se „gospojinska“ i druga ženska dobrotvorna društva sredinom XIX. stoljeća. Tako je u Varaždinu 1828. godine osnovano društvo „Varaždinska složnost“, a 1855. u Zagrebu „Frauen Verein“ (Gospojinsko društvo). Na čelu tih društava bile su najuglednije predstavnice zajednice. Gospojinska društva osnivaju se u mnogim gradovima i mjestima i u prvo vrijeme okupljaju žene bez obzira na vjersku i nacionalnu pripadnost, a tek kasnije dolazi do osnivanja odvojenih katoličkih, pravoslavnih, židovskih i drugih društava.

O tome se možemo uvjeriti iz imenika gospojinskih društava u Hrvatskoj i Slavonji koji je objavljen u Strossmayerovom kalendaru za 1908. godinu

Dobrotvorna gospojinska društva u Hrvatskoj i Slavoniji 1908.				
Tekući broj	Ime društva	Utemeljen	Broj članova	Imovina
1.	Dobrotvorno gospojinsko društvo u Bjelovaru	1894.	120	9.930,37
2.	Dobrotvorno gospojinsko društvo u Djakovu	1876.	98	4.400,00
3.	Dobrotvorno gospojinsko društvo u Iloku			
4.	Dobrotvorno gospojinsko društvo u Koprivnici	1878.	105	4.046,00
5.	Dobrotvorno gospojinsko društvo u Osijeku			
6.	Dobrotvorno gospojinsko društvo u Požegi	1879.	120	
7.	Dobrotvorno gospojinsko društvo u Staroj Gradiški			
8.	Dobrotvorno gospojinsko društvo u Zlataru	1906.	72	
9.	Dobrotvorna zadruga Srpkinja u Brodu na Savi			
10.	Dobrotvorna zadruga Srpkinja u Daruvaru			
11.	Dobrotvorna zadruga Srpkinja u Donjem Lapcu	1906.	25	
12.	Dobrotvorna zadruga Srpkinja u Gospiću	1904.	92	2,323,09
13.	Dobrotvorna zadruga Srpkinja u Irigu			
14.	Dobrotvorna zadruga Srpkinja u Karlovcu			
15.	Dobrotvorna zadruga Srpkinja u Karlovcima	1879.	150	4497.10
16.	Dobrotvorna zadruga Srpkinja u Ogulinu			
17.	Dobrotvorna zadruga Srpkinja u Pakracu	1896.	68	4.194,82
18.	Dobrotvorna zadruga Srpkinja u Petrinji	1904.	67	389.28
19.	Dobrotvorna zadruga Srpkinja u Staroj Pazovi	1904.	65	1.324,00
20.	Dobrotvorna zadruga Srpkinja u Vinkovcima			
21.	Dobrotvorna zadruga Srpkinja u Zemunu	1896.	58	
22.	Društvo evangeličkih gospodja u Zagrebu	1885.	58	1.469,93
23.	Gospojinsko društvo u Ogulinu			
24.	Gospojinsko društvo u Sušaku	1900.	105	7,219,22
25.	Gospojinsko društvo u Velikoj Gorici			

26.	Gospojinsko društvo »Sv. Vjekoslav« u Karlovcu	1875.	145	33.297,02
27.	Gospojinsko društvo za podupiranje uboge školske mladeži u Gospiću			
28.	Gospojinsko društvo za uzdržavanje pjestovališta u Zagrebu	1855.	124	78.905,98
29.	Gospojinski klub u Bakru	1900.	50	900,00
30.	Gospojinski klub u Zagrebu	1900.	85	
31.	Hrvatsko gospojinsko dobrotvorno društvo u Brodu na Savi	1893.	178	
32.	Izraelitično gospojinsko dobrotvorno društvo u Brodu na Savi			
33.	Izraelitično gospojinsko dobrotvorno društvo u Mitrovici			
34.	Izraelitično gospojinsko dobrotvorno društvo u Osijeku			
35.	Izraelitično gospojinsko dobrotvorno društvo u Rumi			
36.	izraelitično gospojinsko dobrotvorno društvo u Varaždinu			
37.	Izraelitično gospojinsko dobrotvorno društvo u Vukovaru	1861.	53	15.331,70
38.	Izraelitično gospojinsko dobrotvorno društvo u Zemunu			
39.	Izraelitična gospojinska zadruga u Vukovaru			
40.	Izraelitično gospojinsko humanitarno društvo u Pakracu	1898	42	3.242,54
41.	Osiječko izraelitično gospojinsko dobrotvorno društvo u Osijeku			
42.	Rimokatoličko dobrotvorno društvo u Mitrovici	1899.	92	4.393.00
43.	Rimokatolička dobrotvorna zadruga u Karlovcima			
44.	Srpska dobrotvorna ženska zadruga u Dalju			
45.	Srpska dobrotvorna ženska zadruga u Rumi			
46.	Srpska dobrotvora ženska zadruga u Osjeku			
47.	Srpska dobrotvorna ženska zadruga u Rumi			

48.	Srpska dobrotvorna ženska zadruga u Vukovaru			
49.	Vinkovačko gospojinsko dobrotvorno društvo u Vinkovcima			
50.	Zagrebačka dobrotvorna zadruga Srpknja u Zagrebu			
51.	Zagrebačko izraelitično dobrotvorno društva <i>Jelene Prister</i> u Zagrebu	1887.	352	27,351,50
52.	Zemaljska gospojinska udruga za naobrazbu ženskima u Zagrebu	1900.	220	
53.	Udruga učiteljica kraljevine Hrvatske i Slavonije u Zagrebu	1900.	155	7.221,01
54.	Dobrotvorno gospojinsko društvo u Gospiću	1893.	108	782,47

Gospojinska društva, kao i sve druge društvene aktivnosti, zamlre su tokom I. svjetskog rata, kad rade samo Crveni križ i odbori za ratnu pripomoć, iz kojih nakon rata nastaju nova društva. U kraljevini SHS povećao se broj dobrotvornih društava sa 181 (1918.) na 549 (1931.). Na prvom kongresu žena SHS, održanog u Beogradu, sudjelovale su izaslanice beogradskog Jevrejskog ženskog društva i zagrebačkih židovskih ženskih društava.

Židovske ženske organizacije

Židovske ženske organizacije, najčešće pod imenom „Izraelsko gospojinsko društvo“ osnivaju se pri gotovo svim židovskim općinama. Društva su imala izrazito filantropski karakter i bila su osnivana na inicijativu rabina ili uglednih članova općine, pa i supruge. Ženska društva odigrala su značajnu ulogu svojom pomoći „potrebitima“, osobito djeci i starcima, organizirale su dobrotvorne priredbe i akcije za praznike. Žene su kroz svoj društveno koristan rad unaprijedile i svoje znanje i položaj u zajednici te izašle iz tradicionalne uloge vezane samo uz obitelj.

Poznato je „Izraelsko gospojinsko društvo Jelena Prister“ koje je osnovao Eduard Prister 1887. godine u Zagrebu u spomen na preminulu suprugu. Prema pravilniku društva iz 1910. godine „Osnovna zadaća društva je da podupire sramežljive uboge uopće, a napose ovdje zavičajne bijedne izraelitske udove i siročad.“ Društvo je podupiralo i omladinu, osiguravalo miraz za siromašne zaručnice, pomagalo humanitarne zavode i bolnice. Svake godine za Hanuku djeca i starci dobivali su poklone, opremani su odjećom i rubljem, opskrbljivani drvima za zimu itd. Iz izvještaja se može razabrati da su postojale velike potrebe i da se židovsko društvo počelo raslojavati, rad žena pomogao je i ublažio te razlike.

Za vrijeme I. svjetskog rata židovske djevojke uključile su se u mnoge aktivnosti u akademskim društvima, u Makabiju, omladinskim udruženjima, Narodnom fondu i drugim organizacijama i tako preuzele inicijative u vrijeme dok je muška omladina bila na frontu. Židovske djevojke stvorile su i svoje posebne organizacije – „Djevojačka cionistička društva“, koja su

preuzela mnoge organizacijske poslove, naročito oko Židovskog narodnog fonda. Razvija se i omladinski i sportaški pokret.

Godine 1912. organizirano je društvo „Izraelska ferijalna kolonija“ čiji je zadatak bio da omogućiti „siromašnoj i slabašnoj izraelskoj djeci“ da za vrijeme školskih praznika, borave na ladanju, moru, gorskom kraju ili kupalištima, pri čem se posebna pažnja posvećivala zdravlju djece. Željelo se djeci usaditi „smisao za točnost, red, čovječnost“. Na skupštini 17. svibnja 1923. godine za predsjednicu je izabrana Tilda Deutch Maceljki, a osnovana je njezina „Zaklada za osnutak ferijalnih domova“. Iz sredstava te Zaklade nabavljena je u Crikvenici Villa Antonija, koja je 1923. svečano otvorena. Do kraja 1939. godine kroz Ferijalni dom u Crikvenici prošlo je 2.300 djece. Supruzi Albert i Tilda Deutch Maceljki su pred sam II. svjetski rat izgradili o vlastitom trošku dječji dom u Ravnoj Gori u Gorskom kotaru. Obje ove ustanove nisu vraćene židovskoj zajednici.

Udruženje cionističkih žena WIZO

WIZO je u Zagrebu osnovan 1927. godine. U izvještaju se o tom događaju kaže: „... i mlada organizacija u Zagrebu započela je lijepim radom. Njezin je cilj, koliko namaknuće sredstava za Palestinu, toliko i kulturno-odgojni rad među ženama i djevojkama ovdje. Ona je svoje djelovanje započela uspješnim čajankama u stanovima članica, nadasve lijepom dječjom Hanuka priredbom u dvorani Z.S. kluba Makabi. U proljeće dala se na organizaciju grupa u provinciji te joj je uspjelo organizirati žene u Beogradu, Brodu, Požegi, Križevcima, Bjelovaru, Prijedoru, Sanskom Mostu i Banja Luci.“

Prema navodima Vere Dojč u članku „100 godina organiziranog rada židovskih žena u Zagrebu,“ na osnivačkoj skupštini WIZA je Julia Weiner, zagrebačka delegatkinja rekla: „Žalosno je stanje u kome se nalazi siromašna židovska žena u nekim našim mjestima. Prilaziti tim ženama jednom ili dva puta godišnje, u toku filantropskih kampanja, beskorisno je. WIZO se mora pobrinuti za poboljšanje društvenog i ekonomskog položaja tih žena.“

WIZO se vrlo brzo razvijao, nicala su nove organizacije gotovo u svakoj općini. Godine 1940. bilo je u Kraljevini Jugoslaviji 67 grupa sa 5.000 članica. U WIZU aškenaške i sefardske žene rade zajedno.

WIZO pomaže u poboljšanju položaja žena i djece u Palestini, u stjecanju znanja, opremanju za aliju, organiziranja *hašhara*, poznavanju židovske kulture, jezika i informacija o budućoj židovskoj državi Palestini.

Članice WIZA, zajedno s drugim ženskim organizacijama, neumorne su i u radu na poboljšanju položaja žena, osobito djevojaka, u vlastitim organizacijama. Kad je osnovana „Središnja židovska zajednica za produktivnu pomoć“ (1933.), brojni omladinci i omladinke dobivaju stipendije u školama i zanatima, a osnovani su ženski i muški internati. Bila je velika akcija za pomoć židovskoj djeci iz Bitolja. Uz druga židovska ženska društva i WIZO brine o brojnim izbjeglicama iz drugih europskih zemalja koji prolaze ili se duže zadržavaju u Zagrebu i Hrvatskoj.

Jedna od velikih akcija bilo je spašavanje 250 djece „Alijah hanoar“ iz Berlina koji su u zapečaćenim vagonima pod bombama u Solunu preko Grčke spašeni u posljednji čas. WIZO je u Zagrebu za tu djecu spremio kompletnu opremu koja je djeci trebala za boravak u kibucu za

najmanje dvije godine. Troškovi opreme iznosili su oko 500 000 dinara. Za tu akciju najviše su bile zaslužne Ada Tobolski, Julija Konig, Helfrieda Spiegel i Roza Hacker.

Ženski socijalni odsjek pri Židovskoj općini u Drugome svjetskom ratu

Na drugoj sjednici Vijeća ratne Židovske bogoštovne općine u Zagrebu, održane u srijedu 4. lipnja 1941. godine, pod točkom 3 je rečeno: „Kako je nadležna vlast odobrila osnivanje ženskog socijalnog odsjeka, to se za članove toga odsjeka imenuju: Konig Julija, Neumann Marija, Klein Hilda, Frank Stanka, Stein Dora, Kabiljo Helena, Schlesinger Margita, Schulz Marta, Njemirovski Terka, Gevvolf Slavica i Stern Bronia.“

Taj je socijalni odsjek, dok je god bilo moguće, pomagao izbjeglice, slao pakete u logore, opskrbljivao starce u Domu nemoćnika u Stenjevcu, organizirao kućnu apoteku, Ambulatorij za nemoćne Židove i Židovski dječji dispanzer. Organizirao je i Židovsku pučku kuhinju u prostorijama Židovske akademske menze (Preradovićeva 29) i brinuo se o djeci koja su ostala bez roditelja. Članovi tog odsjeka kasnije su većinom odvedeni i ubijeni.

I pri drugim židovskim općinama žene su organizirale pomoć. U Osijeku je postojala „Skrb za logore“, organizirana je ishrana u menzi (pod vodstvom Mice Atijas), a omladinci su osnovali „Leteću ekipu“ koja je pomagala logor u Đakovu. Uz omladince u ekipi su sudjelovale i djevojke (Nada Rahel Grünwald, Ljerka Adler, Mina Fischer, Melanka Inselt i Lola Atijas (iz logora Đakovo). Juliška Kraus uspjela je jedan dio djece izbaviti iz logora i smjestiti u obitelji u okolici Osijeka, a pomagala je i izbjeglicama iz Austrije koji su bili smješteni u Bosanskom Šamcu.

Dok su židovske ženske organizacije u Europi, u vrijeme Drugoga svjetskog rata i holokausta uglavnom bile uništene, američke su ženske organizacije bile aktivne. Tražile su ekonomski bojkot Njemačke, sankcije za Italiju itd., a osobito su bile angažirane u stvaranju „German Jewish children's Aid“, organizaciju koja je spasila stotine židovske djece iz Europe i smjestila ih u obitelji u Americi. Dok su još mogli pobjeći od nacizma, Židovima su po dolasku u Ameriku pomagale dobrotvorne organizacije.

Ferijalni dom u Crikvenici

Iz sredstava Ferijalne zaklade 1922. godine je nabavljena u Crikvenici „Villa Antonija“ koja je 1923. svečano predana svojoj svrsi.

U ferijalni dom u Crikvenici primana su isključivo školska djeca za vrijeme velikih praznika koja boluju od malokrvnosti, opće slabosti, od slabosti nakon koje preboljele bolesti, od nespecifičnog katara plućnih vršaka. Bili su strogi propisi tko ne može doći ako boluje od određenih bolesti.

Roditelji su morali molbi priložiti liječničku svjedodžbu. Svako primljeno dijete moralo je sa sobom ponijeti rublje za 4 nedjelje, dobre cipele, češalj i četkicu za zube (i popis tih stvari). Liječnike se upozoravalo da djeca moraju biti bez ušiju i svraba.

Broj članica društva stalno se povećavao tako da ih je 1939. godine bilo 230.

Do kraja 1939. godine kroz dom je prošlo 2.300 djece.

Veliki dobrotvori, supruzi Albert i Tilda Deutsch Maceljski, izgradili su o vlastitom trošku i dječji dom u Ravnoj Gori u Gorskom Kotaru, koji je završen tek pred okupaciju zemlje.

Iz izvještaja za 1926. godinu vidljivo je da je društvo „Izraelska ferijalna kolonija“ proširilo svoje djelatnosti tako da je svoje štíćenike opskrbljivalo i potrebnom odjećom i obućom. Siromašnoj djeci u izraelskoj školi dnevno se davala izdašna užina od mlijeka i kruha. Također se obiteljima s malom djecom kroz godinu dana dnevno davalo mlijeko ili novčana potpora za poboljšanje ishrane.

Društvo je imalo filijale u Koprivnici (pročelnica Filipina Pollak) i Bjelovaru (pročelnica Helena Berkeš), a u Osijeku je također osnovana Ferijalna kolonija.

Djevojačka cionistička društva

U vrijeme dok je muška omladina bila na frontu, djevojke su preuzele mnoge nove dužnosti i inicijative.

Djevojke su bile aktivne u akademskim društvima, Makabiju, omladinskim udruženjima, Narodnom fondu i drugim aktivnostima. Osim sudjelovanja u aktivnostima, stvorile su i svoje posebne organizacije - djevojačka cionistička društva.

Udruženje cionističkih žena WIZO

WIZO je u Zagrebu osnovan, prema izvještaju, 1927. godine. U izvještaju se kaže:

„I mlada organizacija u Zagrebu započela je lijepim radom. Njezin je cilj, koliko namaknuće sredstava za Palestinu, toliko kulturno-odgojni rad među ženama i djevojkama ovdje.

Ona je svoje djelovanje započela uspješnim čajankama u stanovima članica, nadasve lijepom dječjom Hanuka-priredbom u dvorani Ž.Š. kluba Makabi. U proljeće dala se na organizaciju grupa u provinciji, te joj je uspjelo da organizira žene u Beogradu, Brodu, Požegi. Križevcima, Bjelovaru, Prijedoru, Sanskom Mostu i Banja Luci...”

Prema pisanju Vere Dojč (u „100 godina organiziranog rada židovskih žena u Zagrebu“), na osnivačkoj konferenciji WIZA, Julia Weiner, zagrebačka delegatkinja, je rekla : „Žalosno je stanje u kome se nalazi siromašna židovska žena u nekim našim mjestima. Prilaziti tim ženama jednom ili dvaput godišnje u toku filantropskih kampanja beskorisno je. WIZO se mora pobrinuti za poboljšanje društvenog i ekonomskog položaja tih žena.“

WIZO se vrlo brzo razvijao, osnivale su se nove organizacije gotovo pri svakoj općini; 1940. bilo je u Kraljevini Jugoslaviji 67 grupa sa 5.000 članica. Za razliku od drugih ženskih organizacija koje se razvijaju zasebno u aškenaškim i sefardskim židovskim zajednicama, u WIZU sve židovske žene rade zajedno.

Najistaknutije članice bile su Julija König, Rosa Hacker, dr.Lizzy Junker Rosenberg, Mirjam Weiller, Julia Weiner, Diana Romano, Milka Fischer, Ela Schik i druge..

WIZO pomaže u poboljšanju položaja žena i djece u Palestini, u stjecanju znanja, opremanjima za aliju, organiziranju hašhara, poznavanju židovske kulture, jezika i informacija o budućoj židovskoj državi .

Članice WIZA, zajedno s drugim ženskim organizacijama, nastoje poboljšati položaj žena i djevojaka u vlastitim organizacijama. Kad je osnovana „Središnja židovska stanica za produktivnu pomoć“ (1933.), brojni omladinci i omladinke dobivaju stipendije u školama i zanatima, a osnovani su ženski i muški internati. Bila je velika akcija za pomoć židovskoj djeci iz Bitolja, a brinulo se i o brojnim izbjeglicama iz drugih evropskih zemalja.

WIZO se uključio u napore da se spasi grupa od 250 djece Alijah hanoar iz Beriina, koji su u zapečaćenim vagonima, pod bombama u Solunu preko Grčke spašeni u posljednji čas. Za tu je djecu WIZO U Zagrebu spremio kompletnu opremu za boravak u kibucu. Troškovi opreme iznosili su oko 500.000 dinara . Najviše su za tu akciju bile zaslužne Ada Tobolski. Julija König, Helfrieda Spiegel i Roza Hacker.

Ženska sekcija

Nakon Drugoga svjetskog rata, kad se u Zagreb vraćaju preživjeli Židovi, Općina je opet mjesto prihvata, brige, smještaja i ishrane. Tu su aktivne žene, koje se brinu o bolesnicima, starcima, djeci. Prema pisanju Vere Dojč najviše su se istakle Blanka Donner, Elza Volner, Magda Kon, Elza Rosner, Elza Grin i druge. I prilikom velike alije u Izrael, od 1948. do 1952. godine, žene u Općini pomažu brojnim polaznicima i prolaznicima na njihovu putu u Izrael.

Pretpostavlja se da se od oko 35. 000 židovskih žena, koliko ih je bilo u Jugoslaviji pred Drugi svjetski rat, vratilo svega oko 7.500. Nakon masovnog odlaska u Izrael, ostalo ih je tek oko 2.500.

U Zagrebu je već 1951. godine osnovana Ženska sekcija, koja djeluje do danas, a predsjednice su bile: Elza Volner, Stefa Svare, Ruža Gosti, Vjera Svare, Vera Dojč , Melita Švob, Ozmo-Steiner Sida, Haramina Milana, Zeit-Grgurić Fanika i druge..

Kad je 1958. godine pri Izvršnom odboru Saveza Jevrejskih opština u Beogradu osnovan „Koordinacioni odbor ženskih sekcija“, one su imale svega 484 članice. U odbor su ušle predstavnice postojećih ženskih sekcija i predstavnik Kulturne komisije Izvršnog odbora Saveza. Prema izvještaju s te sjednice, tada su bile prisutne predstavnice iz samo sedam židovskih općina: Beograda (Regina Flajšer, Edita Vajs, Sultana Mevorah), Zagreba (Blanka Donner), Sarajeva (Regina Stern), Subotice (Olga Asodi i Klara First kao promatrač), Osijeka (Eta Eben-spanger), Skoplja (Tirca Ginsberger) i Novog Sada (Anica Kabiljo). Predstavnica Kulturne komisije bila je Paula Čubrilović. Prihvaćen je Pravilnik i Program rada, te suradnja s drugim židovskim ženskim organizacijama (ICJW).

U osvrtu dr. Alberta Vajsa (Beograd) na period od VII. zemaljske konferencije jevrejskih opština u listopadu 1956. do kraja 1958. godine (*Jevrejski almanah* 1957 - 1958) kaže se: „Na svojim čajankama i drugim sastancima, ženske sekcije takođe razvijaju lepu kulturnu aktivnost kroz predavanja, čitanje književnih radova i raspravljanje o pitanjima od posebnog interesa za žene.“

Iz analize starih izvještaja, zapisnika, članaka u raznim glasilima općina i Saveza, vidi se da

je postojao bogat i raznovrstan rad i aktivnost ženskih organizacija okrenutih prvenstveno humanitarnom radu, proslavi židovskih praznika i održavanju tradicije, što je bilo veoma značajno u ono vrijeme. Mogli bismo reći da su upravo svojom aktivnošću židovske žene uspjele održati tradiciju i etičke zasade judaizma o solidarnosti i dobročinstvu.

Nakon raspada Saveza Jevrejskih opština Jugoslavije prestao je i rad Koordinacionog odbora ženskih sekcija. U Hrvatskoj je organizirana „Unija židovskih žena Hrvatske“ u kojoj su Ženske sekcije židovskih općina u Zagrebu, Splitu, Osijeku i Rijeci. Sjedište Unije je u Židovskoj općini Zagreb, a predsjednica je dr. Melita Švob. Unija je član International Council of Jewish Women (ICJW).

Židovske žene u Holokaustu

U Holokaustu su žene i muškarci prošli kroz mnoga stradanja koja su bila zajednička, ali su žene imale još i dodatna strašna iskustva, najteže je svakako bilo razdvajanje od djece.

Obično su u koncentracijskim logorima žene i muškarci bili odvojeni, ali su postojali i posebni logori za žene. Tako je u logoru Ravensbrück bilo oko 100 000 žena iz 20 zemalja koje su nakon tortura slane u plinske komore, napravljene u obliku kabina za tuš.

Osnovni postupak kod dolaska u logor bila je selekcija. Tako su u Auschwitzu žene s malom djecom odmah odvojene lijevo i poslane u plinsku komoru. Tamo su odmah poslane i starije žene i trudnice (u selekciji su bili goli).

Više od 50% žrtava nacizma bile su žene jer je nacistička rasna politika tretirala žene kao nositeljice novih generacija (i djecu) i zbog toga su sistematski osuđivane na smrt.

Žene koje su prošle prvu „selekciju“ uglavnom su bile mlade žene bez djece i djevojke. One su još neko vrijeme preživljavale u strašnim uvjetima uz teški rad, glad, ponižavanje, mučenje, silovanje, prostituciju u bordelima za njemačke trupe. Bile su sterilizirane toksičkim kemikalijama ili rendgenskim zrakama i izložene brutalnim medicinskim eksperimentima.

Žene su u getima bile veoma važne, iako nisu bile službeni dio „liderstva“. Bile su važne u svakodnevnoj borbi za preživljavanje, u nabavci hrane za obitelj, brinući se za djecu ili sakrivajući ih i pomažući im da pobjegnu iz geta. Česta je bila promjena „uloga“ u obitelji, kako bi muškarci ostali sakriveni (opasnost od slanja u radne logore). Žene su radile u kuhinji, bolnici, improviziranim školama, a katkada i izvan geta (jer ih se nije moglo prepoznati kao Židovke, kao što je to bilo opasno za muškarce). Podsjetimo i na „ženske probleme“: menstruaciju, trudnoću, porođaj, hranjenje beba, održavanje higijene, ženske bolesti).

Žene su sudjelovale u antifašističkom otporu, u ilegalnom radu, spašavanju djece iz logora i geta, borile su se aktivno u vojnim jedinicama ili su bile bolničarke i liječnice u tajnim bolnicama. Pomagale su u evakuacijama, zbjegovima, organizirale škole, kulturna događanja u izbjegličkim logorima i dale ravnopravni doprinos pobjedi nad fašizmom.

FERIJALNI DOM TILDE pl. DEUTSCH U CRIKVENICI

Ferijalnog doma u Crikvenici

Ferijalna kolonija u Crikvenici

Posjeta ženskoj sekciji u Beogradu

Sastanak Unije u Opatiji

Odbor Violeta, Agica i Bojana

Štrukljijsada u Palasu

Ženska sekcija predsjedništvo

Sastanak ženske sekcije

Dom zaklade Lavoslava Schwarza

Osnivanje Doma

Zagrebački trgovac Lavoslav Schwarz (1837-1906) ostavio je 1905. godine zagrebačkoj židovskoj zajednici veliku dobrotvornu ostavštinu – „Dom za nemoćne starce i starice“. Dom je otvoren u prosincu 1910., a u siječnju 1911. imenovan je prvi Upravni odbor na čelu sa zagrebačkim nadrabinom dr. Hosea Jakobijem. U vrijeme I. svjetskog rata (1914-1918) prostorije Doma pretvorene su u vojnu bolnicu, a Fond Doma od 200 000 zlatnih kruna utrošen je za ratni zajam. Broj štićenika Doma je 1911. godine bilo ih je svega 12; 1919. – 14, a 1939. – 90.

„Društvo prijatelja Schwarzovog doma“ osnovano je 24. ožujka 1933. godine, prvi predsjednik bio je Matija Freund. Društvo prijatelja Schwarzovog doma imalo je 1939. godine 262 člana.

Tokom vremena ponovno je nastala potreba proširenja Doma koje je izvedeno 1939. godine. Tu je dio novih prostorija uređen za smještaj siročadi, kako je u svojoj oporuci tražio osnivač „Fonda sirotišta Teodora Schilingera u Zagrebu“. Upravitelj Doma bio je od 1910. do 1922. godine Vilim Löwy, a nakon toga Ferdo Singer sa suprugom Irenom.

Dom Lavoslava Schwarza u vrijeme Holokausta i nakon njega

U Domu Lavoslav Schwarz 1941. godine bilo je 100 štićenika, 78 žena i 22 muškarca. Već 9. travnja 1941. godine, nakon ulaska Nijemaca u Zagreb, stanari doma morali su u roku od 24 sata napustiti dom, nisu smjeli ponijeti ni svoje osobne stvari. Smjestili su se neki kod rodbine, a neki u improvizirane prostorije stanova Židovske općine u Rapskoj ulici (nikada se nije saznalo za njihovu sudbinu) i u Boškovićevoj 3.

Starci iz stana u Boškovićevoj ulici i nekoliko njih koji su (zbog toga što su bili teško bolesni) ostali privremeno u podrumu zgrade Doma u Maksimirskoj, premješteni su ubrzo u dvije osamljene kućice u Stenjevcu kraj Zagreba. Tu su živjeli u teškim uvjetima i opasnosti sve do prosinca 1943. godine. Nekoliko je pojedinaca bilo odvedeno od nacista i nije se saznala njihova sudbina. Starci su 8. 12. 1943. prebačeni iz Stenjevcu kamionima u Brezovicu (imanje kardinala Stepinca) u malu kućicu koja je kasnije nadograđena. Bilo ih je 60-ero. O njima se brinula Židovska općina. Preživjela su 52 štićenika (8 muškaraca i 44 žene), ali su još neko vrijeme morali ostati u Brezovici.

Potrebe za smještajem preživjelih

Nakon Holokausta veliki je broj starih osoba koje su preživjele, a ostale bez ikoga i ičega, tražilo smještaj u Domu. Nakon alije 1948 - 1952, kad su se u Izrael iselili pretežno mlađi Židovi s djecom, a stariji su ostali u Zagrebu, situacija se još više pogoršala. Zbog velikih potreba Židovska općina stavila je na raspolaganje dva kata u svojoj zgradi u Palmotićevoj 16, koji

su uz pomoć JOINT-a adaptirani u „filijalni starački dom” koji je otvoren 4. prosinca 1949. godine. Onima koji nisu mogli biti primljeni u dom, a bili su socijalno nezbrinuti, osigurana je besplatna ishrana iz doma. U privremenom smještaju u zgradi Doma u Mlinarskoj cesti bilo je (1951/52) 52 štićenika, a u Palmotićevoj ulici je bilo 48-ero. Prosječna starost je bila visoka (72 godine).

U Domu u Zagrebu je bilo oko 70% štićenika porijeklom iz Hrvatske, ostali su bili iz svih krajeva Jugoslavije.

Novi DOM – Savez jevrejskih opština Jugoslavije

Postojala je stalna potreba za smještajem u odgovarajućim uvjetima staračkog doma, u vlastitoj zgradi.

Da bi se to moglo ostvariti Dom u Zagrebu je postao „Dom staraca Saveza jevrejskih opština Jugoslavije“.

U Židovskoj općini formiran je odbor za gradnju Doma: dr. Lav Singer (predsjednik općine), Rafael Montilja (predsjednik kuratorija Doma staraca), Vali Singer, Elza Grin, Aleksanadar Piliš i Bogdan Vajs. Nadzorni organ bio je Ašer Kabiljo.

U Domu, građenom po nacrtu arhitekta ing. Slavka Löwyja, osiguran je smještaj za 114 osoba. Unutrašnje uređenje zgrade izvedeno je po nacrtu arhitekta Engelberta Potuška uz sugestije Valike Singer, direktora Više škole za socijalne radnike u Zagrebu.

Izgradnja Doma financirana je sredstvima dobivenim za zgradu Židovske općine Doma Lavoslava Schwarza u Maksimirskoj cesti, donacijama JOINT-a, sabirnom akcijom Saveza jevrejskih opština Jugoslavije, donacijama Židova iz Udruženja jugoslavenskih Jevreja u Njujorku, Udruženja „La Benevolencia” iz Sao Paula, Udruženja jugoslavenskih Jevreja u Rio de Janeiru i obitelji Stock iz Trsta; sredstva za „sobe” darovali su Ilona i Mavro Fišer iz Zagreba. A

Savez Jevrejskih opština Jugoslavije u Beogradu je podigao zajam u iznosu od 60, 000 000 dinara kako bi se završila gradnja Doma u Zagrebu.

15. prosinca 1957. godine napravljena je svečana primopredaja nove zgrade, prilikom koje je predsjednik općine dr. Lav Singer predao ključeve Doma predsjedniku kuratorija Rafaelu Montilji, (koji je bio predsjednik kuratorija kroz pet mandata). Od 1949. godine upravitelj Doma bio je Bogdan Weiss, knjigovođa Vili Weiss, a honorarni liječnik dr. Artur Polak.

Kasnije su upraviteljice doma bile Adela Weisz, dr. Nada Reiner, Paula Novak. Lajla Šprajc i Sanja Major (sada). Svečanost je otvorio tadašnji predsjednik Židovske općine dr. Arpad Han, a bili su prisutni: Frederic White, predstavnik JOINT-a u Jugoslaviji, dr. Albert Vajs (predsjednik Saveza), David Dača Alkalaj (Autonomni odbor), Lavoslav Kadelburg, Bencion Levi, Ruben Rubenović i Naftali Bata Gedalja i drugi gosti.

Lavoslav Švarc

Štićenici Doma u egzilu, prije povratka u Zagreb

Povratak štićenika doma u Zagreb

Direktorica Doma Vajs Adela

Direktorica Doma Paula Novak

Direktorica dr. Nada Reiner u Domu

Pjevački zbor Doma - voditeljica Sara Danon

Party u Domu

Vojo Šiljak u Domu

Keramička radionica u Domu

Zbor Doma

Generacije u Domu

Susret u boji

Žuži Jelinek

Sastanak preživjelih za COVID-a u vrtu Doma

Proslava Melitinog rođendana u vrtu Doma

Omladinske organizacije

Skupština delegata omladinskih društava Jugoslavije je na zemaljskoj konferenciji održanoj 5.siječnja 1919. zadužila akademsko društvo „Judeja“ u Zagrebu, da organizira savez svih židovskih omladinskih društava. Poslani su pozivi svim omladinskim organizacijama da ispunе anketne listiće i pošalju podatke o svojem članstvu, organizaciji i aktivnostima, ali i da odgovore na druga pitanja.

Sazvana je konferencija u Slavonskom Brodu 1919. godine na kojoj je osnovan „Savez židovskih omladinskih društava (SŽOU)“ i omladinski časopis „Gideon“ čiji je prvi broj izašao 1.11.1919. godine.

Prema Almanahu iz 1928/29. godine svrha Saveza omladinskih društava je da „židovsku omladinu odgoji u zdravu narodnu cjelinu, prožetu židovskim znanjem i kulturom“.

Savez ostvaruje svoje zadatke osnivanjem i pomaganjem društava i omladinskih sekcija, priređivanjem sletova i drugih sastanaka. Sletovi su održani u Osijeku (1920.), Sarajevu, Zagrebu, Beogradu, Novom Sadu te ponovno u Osijeku i Sarajevu.

Na čelu Saveza su bili odbori s predsjednicima (po redu): Nikola Tolnauer, dr. Beno Stein, ing. Oto Rechnitzer, Cvi Rothmüller i ponovno ing. Oto Rechnitzer do 1929. Godine 1929. sjedište Saveza bilo je u Zagrebu, a na čelu Radnog odbora koji upravlja Savezom bio je dr. Šalom Freiburger.

Rad u Savezu je usmjeren na pomaganje „hebrejske radne Palestine“. Godine 1927. održan je tečaj saveznih vođa i udareni temelji „Šomrijutu“, kojih je bilo 16 grupa i 1928. održali su svoj prvi „Vaad“. Od travnja 1928. ponovno se Savezu priključila omladinska organizacija „Ahdut Hacofim“ (Savez izletnika), koja se bila neko vrijeme odvojila.

U Europi je postojao pokret „Hapoel hacair“ (radnika pionira) koji je pripremao omladinu za Palestinu. Po uzoru na njega je i u Slavonskom Brodu osnovana „hehaluc“ – grupa omladinaca koja je bila spremna otići u Palestinu. Za odlazak su se pripremali učeći za rad u poljoprivredi. Tako je 1920. osnovana prva grupa „halucim“ na imanju Fincića u Bijeljini (16 mladića i dvije djevojke), zatim u Vilovu kraj Titela na imanju dr. Grossmana, u Vinkovcima na imanju Jakoba Schlesingera (15 omladinaca). U Novoj Gradišci na imanju „Ljupina“ obitelji Vaksler pripremali su se omladinci ne samo iz Slavonije nego i iz Sarajeva, te omladinci koji su pobjegli pred nacizmom iz Njemačke. U Zagrebu su 1919. osnovane dvije vrtlarske kolonije koje se nisu dugo održale.

U Beču je u to vrijeme osnovan „Židovski pedagoški arhiv“ u kojem se usmjeravalo učenje za praktična zanimanja, produktivna tehnička zvanja i zanate. Društvo „B'ne Berit“ osnivalo je tečajeve za ručni rad. U omladinskim društvima postojale su knjižnice i čitaonice. Dr. Šalom Freiburger, rabin iz Zagreba, mnogo je radio s mladima.

Sva su društva u židovskim zajednicama, osobito u Zagrebu i Beogradu, nastojala omogućiti omladini studij, usavršavanje u zanatima i zapošljavanje. Dobrotvorne organizacije su gradile učeničke domove i davale stipendije, osnivale su se menze, kupovale knjige itd.

U Zagrebu je osnovana „Židovska akademska menza“, koja je organizirana tako da su sami studenti vodili menzu, nabavljali zimnicu, određivali kvalitetu hrane i prikupljali priloge u

toku praznika, što je omogućavalo siromašnim studentima niže cijene. Kada su studenti završili studij, pomagali su i dalje druge studente i akademsku menzu.

Omladina je težila i svom fizičkom preporodu. Dr. Joško Rosenberg 1935. godine piše o II. Makabijadi: „Cionistički pokret je sebi stavio u zadatak ne samo obnovu zemlje nego i obnovu jevrejskog naroda, shvatio je da bez fizički zdravog pojedinca nema normalizacije jevrejstva ni u kulturnom ni u ekonomskom pogledu“.

Na I. cionističkom kongresu je Maks Nordau, cionistički vođa, postavio zahtjev za „fizičkom regeneracijom židovskog čovjeka“ To je bio početak osnivanja Makabi grupa širom svijeta.

Omladinska društva, koja su se ujedinila u Savez (1919.) bila su akademska društva, društva studenata, športska i djevojačka društva, ali građanska, i nisu omogućavala židovskoj omladini svih staleža da se u njih uključi.

Najvažniji oblik rada bilo je organiziranje sletova (1920. u Osijeku i 1921. u Sarajevu). Treći slet židovske omladine i kongres održan je od 13. do 16.8 1922. u Zagrebu. Svake su se godine održavala velika i masovna gimnastička, atletska i druga športska takmičenja, izleti u prirodu, druženje, pjesme i razgovori. Osnivale su se amaterske i diletantske dramske grupe. Omladina se natjecala u znanju, govorništvu i hebrejskom jeziku.

Časopis „Gideon“ (omladinsko glasilo) pokazivao je stalni napredak od 1919. do 1925. godine, kada već dobiva i karakter literarnog časopisa.

Najaktivnije omladinske grupe bile su u Osijeku, Vukovaru i Vinkovcima, a osobito u Zagrebu gdje se okuplja omladina u školama i na univerzitetu, pa Zagreb postaje pravi centar cionizma sa brojnim društvima: društvo Bar Giora, Literarni sastanci, Makabi i drugima.

Postojale su i druge omladinske organizacije kao npr. Revizionistička cionistička organizacija „Betar“ (pokret Jabotinskog) i Jevrejsko radničko društvo „Matatje“ u Sarajevu.

Bilo je i kriza u omladinskom pokretu. Omladinski pokret nije bio jednako razvijen u svim dijelovima tadašnje novoosnovane države Jugoslavije. Radnička omladina u Sarajevu bila je organizirana u potpuno samostalnom radničkom udruženju „Poale cion“ koji je slabo dolazio u dodir s građanskim omladinskim društvima. Omladina je organizirala predstave i priredbe, pjesme, pjevanja i folklor pod vodstvom Laure Papo Bohorete, čiji je komad „Esterka“ gostovao i u Beogradu.

U Almanahu za 1929-30. godinu nabrojana su omladinska društva u hrvatskih židovskim općinama, koja su u donjoj listi označena sa «1». U knjizi Milice Mihajlović: „Jevrejska omladinska društva na tlu Jugoslavije“ (Jevrejski istorijski muzej, Beograd, 1995) nabrojana su društva koja su u donjoj listi označena sa «2», pri čemu je sačuvan njihov originalni naziv.

Bjelovar

(2) „Degel Jehuda“, udruženje židovske omladine, osnovano 19. prosinca 1923. (oko 50 članova). Predsjednik Haim Montilja.

Brod na Savi (Slavonski Brod)

(1,2) „Max Nordau“. Društvo je osnovano 1922. godine (30 članova). Predsjednik je Marga Hofmann. 1930 predsjednici Nelly Kohn i Slavko Weisz.

(2) „Kadima“ – cionističko omladinsko društvo

Čakovec

(1) Židovsko djevojačko društvo, predsjednica Jelisaveta Hoffman, počasni predsjednik dr. Ljudevit Schwarz. Društvo ima knjižnicu.

(1,2) Židovsko omladinsko društvo (predsjednik Eugen Hoffman, potpredsjednica Ana Katz, tajnici Klara Hidvegi i Laci Nyiri, blagajnik Đuro Fischer, knjižničar Pavao Weiss, kulturni referent rabin dr. Ilija Grünwald, povjerenik Narodnog fronta Eugen Hoffman, počasni predsjednik Oto Jungwirth). Ima knjižnicu, čitaonicu i športsku sekciju.

(2) „Kadima“

Đakovo

(1) Omladinsko židovsko kulturno i športsko društvo. Predsjednik Aleksander Friedrich, potpredsjednica Ana Fuks, tajnik Oskar Mahler, blagajnik Josip Frank. Ima knjižnicu i čitaonicu.

Ilok

(1) Omladinsko društvo „Hevrat Bahurim“. Predsjednik Emanuel Stern.

Karlovac

(1) Omladinsko društvo. Predsjednik Đuro Reiner. Ima knjižnicu.

(1) Židovsko sinagogalno pjevačko društvo, predsjednik Josip Rendeli.

(2) Karlovačka židovska omladina, osnovana 1922. (28 članova), predsjednik Egon Goldner.

(2) „Kadima“.

Koprivnica

(1,2) Omladinsko društvo „Cherut“ (29 članova). Predsjednik Josif Milhofer. Godine 1930. predsjednik B. Heinrich, tajnica Isolde Singer, blagajnik E. Salamon.

Križevci

(1) Omladinsko društvo „Bne Jisroel“. Predsjednik Zdenko Hirschl, potpredsjednica Olga Buchsbaum, tajnik Lavoslav Schwarz, blagajnik Vilma Weinberger (cilj društva je upoznavanje židovske literature i glazbe).

Mitrovica Sremska –

(1) Omladinsko cionističko društvo. Predsjednik Šandor Fleischmann.

Osijek

(1,2) „Makabi“, predsjednik Josip Rosenberg.

(2) „Bar Giora“, srednjoškolsko društvo osnovano 1917. godine

(2) „Kaverot“, društvo u koje su se ujedinila sva omladinska društva 1919. godine.

(2) „Akiba“, društvo osnovano oko 1935.

(2) Osječka židovska omladina (32 člana). Predsjednik Gustav Steinitz.

(2) „Mirijam“, djevojačko društvo. (2) Ferijalni klub akademičara i abiturijenata.

(2) „Kadima“.

Požega

(1,2) Omladinsko društvo „Hagibor“ osnovano 1918. Predsjednik Zdenko Haas, Slava Stark. Godine 1922. vode ga Danica Sterk i Vanda Goranić.

Slatina Podravska

(1) Omladinsko društvo „Maks Nordau“, predsjednik Aleksandar Beck, potpredsjednik Iso Altheim.

Split

(1,2) Omladinska sekcija društva „Jarden“, osnovana 1922. Predsjednik Josip Finci. Svrha: podučavanje, gojenje društvenosti, podizanje nacionalnoga duha, šport, gimnastika, zabava. Društvo ima knjižnicu i čitaonicu.

Varaždin

(2) „Kadima“.

Vinkovci

(1,2) „Herut“, sportsko društvo, koje se od 1926. naziva „Herut-omladinsko i športsko udruženje“

predsjednik Adolf Preiss. Knjižnica i čitaonica.

(2) „Ahdut Hacořim“.

(2) Jevrejsko omladinsko udruženje, osnovano 1922. (40 članova). Sekretar društva je Sida Zilzer.

Vukovar

(1) Omladinsko društvo. Počasni predsjednik Aleksa Steiner, predsjednik Karlo Engl, Alica Engl i S. Bander. Svrha: gajenje židovskog duha kod omladine.

Zagreb

(1,2) Omladinsko društvo „Judeja“ (Židovsko narodno akademsko društvo) predsjednik F. Reiner

(1) „Židovsko omladinsko kolo“, predsjednik Joel Rosenberg

(1,2) „Židovsko akademsko potporno društvo“ osnovano 1905. i Židovska đачka menza osnovana 1919. godine

(1) „Makabi“, predsjednik Julija König

(1) „Hug Ivri“, knjižnica

(1) „Bnot Cijon“, Kolo židovskih djevojaka, osnovano 1917. predsjednica Mirjam Weiller. 1922. društvo ima 22 članice. „Bnot Cijon“ vodi administraciju lista „Haaviv“ (Proljeće), lista židovske omladine.

(2) „Ahdut hacofim“, osnovan 1920, izraelsko hrvatsko literarno društvo.

(2) „Esperanca“, društvo sefardskih studenata, osnovano 1924.

(2) Literarni sastanci židovske srednjoškolske omladine (oko 50-100 članova). Predsjednik Samojlo Deutsch.

(2) „Kadima“.

Prema istom izvoru podataka postojala su židovska omladinska društva u Banja Luci, Beogradu, Bitolju, Bijeljini, Ljubljani, Mostaru, Nišu, Novom Sadu, Sarajevu, Starom Bečeju, Travniku, Tuzli, Žepču. Ovdje smo naveli samo društva pri židovskim općinama Hrvatske. U Beču je postojalo društvo „Bar Giora“ koje je okupljalo studente iz SHS i društvo „Esperanca“ u kojem su se okupljali sefardski studenti iz balkanskih zemalja. U Brnu je bilo društvo „Ivrija“ u kojem su se okupljali studenti iz SHS.

Logorovanja prije rata

Logorovanje prije rata

Odmor u Crikvenici

Ljetovanje mladih

Škola

Škola

Nogometna momčad Makabija

Gimnastičari Makabija

Gimnastičarke Makabija

Omladina ŽOZ

Ljetovanje na Cresu

Zbor Lira

Amatersko kazalište

Veselo društvo

Holokaust u Hrvatskoj

Rezultati naših istraživanja Holokausta u Hrvatskoj mogu se vidjeti u našoj bazi podataka žrtava Holokausta sa 17.893 imena.

U toj se bazi, koja se s najnovijim korekcijama i dopunama nalazi na našim WEB stranicama (publicirana je i u knjizi), nalazi 12.349 imena žrtava za koje je poznato mjesto i vrijeme stradanja, te 3.062 imena žrtava za koje se ne zna gdje su stradale, a u bazi se nalaze i imena 2.842 Židova koji su prošli kroz strahote stradanja u logorima, zatvorima, zbjegovima ili u NOB-u, ali su uspjeli preživjeti.

Analiza vremena njihova stradanja pokazala je da su već u 1941. godini nacisti slali u logore hrvatske Židove, većinom muškarce. Godine 1942. bila je kulminacija progona, kada su najviše stradale žene. Uhićenja su se nastavljala sve do 1945. kada su preostali Židovi, pa i oni u mješovitim brakovima, poslani u logore.

U područjima Hrvatske pod talijanskom upravom, iako su postojali logori, Židovi su manje stradavali sve do 1943. godine, kada su nakon kapitulacije Italije, Nijemci okupirali ta područja i poslali Židove većinom u Auschwitz. Spasili su se oni koji su prije toga pobjegli iz logora na Rabu čamcima na kopno, u zbjegove.

U Čakovcu i drugim mjestima Međimurja Židovi su patili pod mađarskim progonima, ali najviše je Židova stradalo nakon dolaska Nijemaca 1944. godine, kada su poslani u Auschwitz.

Najviše su u Holokaustu stradali Židovi Zagreba (6.500) i Osijeka (1.562).

Hrvatski Židovi većinom su stradali u logorima, ali i u zatvorima, kao taoci, streljani kao suradnici NOB-a, uhvaćeni u zbjegovima itd.

U Auschwitzu je stradalo 2.498, a u Jasenovcu 3.738 hrvatskih Židova, ali su stradali i u drugim logorima koji su organizirani odmah nakon uspostave NDH. Strašni uvjeti bili su u logorima na otoku Pagu.

Židovski omladinci uhićeni su prvih dana NDH i najprije su odvedeni u Koprivnicu (logor Danica), zatim u Gospić i na kraju su ubijeni u Jadovnom na Velebitu.

Židovi iz Bosne i Hercegovine, koji su bili dio NDH, transportima su prevoženi u hrvatske logore, najviše u Đakovo (žene i djeca) gdje ih je, osim strašnih uvjeta, pokosio i tifus donesen od zatvorenika iz logora za žene Stara Gradiška. U Đakovu je očuvano groblje za preko 500 žrtava.

Logor Loborgrad smatran je sabirnim logorom za žene, ali je u njemu stradao 201 Židov, ostali su odvedeni u Auschwitz.

Dio Židova koji su sudjelovali u antifašističkoj borbi je preživio. Iz Hrvatske je u NOB-u bilo 1.737 Židova, poginulo 325.

Neki događaji na početku NDH, 1941¹. godine

10.4.1941.

u 16 sati - sastanak u općini,

u 19 sati - prijem kod načelnika policije Dr. Vragovića

11.4.1941. - (Erev Pesah)

u 11 sati - zgrada općine u Palmotićevoj blokirana od grupe u njemačkim uniformama. Predstavnik Gestapo-a Blum i pripadnik tajne policije (Folksdojčer) ušli u Općinu, pokupili novac, vrijednosne papire i dokumente iz sefa i uzeli ključeve

13 - 17 sati - Blum ispitivao prisutne, svakog posebno. Osobito su ispitivani „aktivisti“ i tajnik Klein o izbjeglicama i vezama s inozemstvom

17 sati - sastanak „aktivista“ u kući dr. Gavre Schwarz

12.4.1941.

8 sati - blokirani uredi Hevre Kadiše u Amruševoj 8 i glavni rabinat (4 Nijemca u civilnim odijelima) od tajnika Jozefa Abrahama uzeli ključeve svih ureda, urede zapečatili. Svi stanari Židovi odvedeni u Policiju (Đorđićeva, Petrinjska) i zatim u gimnastičku dvoranu židovske škole u Palmotićevoj (preko noći)

12.4.1941. - nastavak ispitivanja Aleksa Kleina, Jozefa Avrama, Šaloma Freibergera, doveden je i bolestan šef računovodstva Breslauer u kuću dr. Huga Kohna. U stanu je dr. Gavru Schwarz osobno ispitivao Blum, a navečer je doveden i Klein. Nijemci u toku noći pregledali cijeli arhiv općine i zaplijenili ga.

13.4.1941. - Klein u kućnom pritvoru. Pritvoreni i drugi „uglednici“ općine: dr. Licht, dr.

Pscherhof, tvorničari Maceljski - dio poslan u Graz na ispitivanje (Hinko Gottlieb, Lavoslav Šik, Slavko Mayer, Dragutin Schwarz, Branko Alexander i drugi). Većina je puštena iz zatvora.

14.4.1941. - izdana naredba da se isprazni starački dom «Lavoslav Schwarz» u roku od 24 sata jer je potreban njemačkoj vojsci.

28.4.1941. - pritvoreni zagrebački odvjetnici i odvedeni u Kerestinec

15.5.1941. - počeo radom „Odbor u stvari podavanja Židova za potrebe Države“ u Draškovićevoj 25 (kontribucija od 1.000 kg zlata)

1 Prema sjećanju tajnika Židovske općine u Zagrebu Aleksandra Kleina u Izraelu zabilježila Ruth Lipa

- 22.5.1941. - odredba o obaveznom nošenju «Židovskog znaka»
- 16.6.1941. - dozvoljeno ponovno otvaranje Židovske bogoštovne općine na Tomislavovom trgu.
29. i 30.5.1941. - uhapšeno 165 omladinaca i odvedeno „na rad“ u logor Danicu kod Koprivnice, da bi potom bili ubijeni u logoru Jadovno
- 16.7.1941. - odvedeno oko 400 Židova u logore.

Logori u NDH

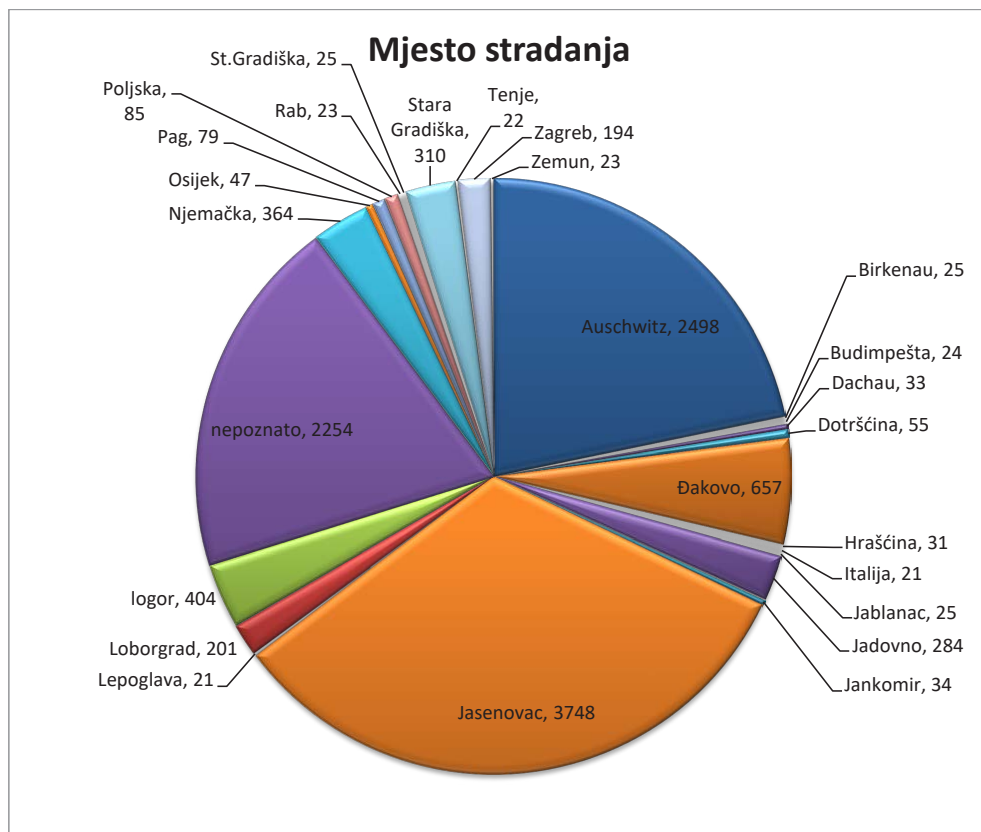
(prema Narcisa Lengel-Krizman: *Logori za Židove u NDH*, u: *Antisemitizam, Holokaust, Antifašizam*. Židovska općina Zagreb, 1996, str 91-104)

Kronologija:

- Jesen 1940- logor u Samoboru za oko 200 izbjeglica iz Austrije, Njemačke, Poljske i Čehoslovačke, kasnije premješteni u druge logore (Bistrac, Daruvar, Kerestinec, Sarajevo itd.) i ubijeni.
14. travnja 1941. - logor Danica kod Koprivnice. U logoru je bilo oko 5.000 zatvorenika od toga oko 600 Židova koji su poslani u srpnju 1941. u Gospić i druge logore. Grupa od 165 židovskih mladića uhapšena je 27. svibnja 1941. pod izlikom studentske radne obaveze i poslana u logor Danicu, kasnije u Jadovno gdje su gotovo svi ubijeni (vidi poglavlje Jadovno).
19. travanj 1941. - logor Kerestinec. Bilo je 487 zatvorenika, većinom izbjeglica. Židovski dio logora je osnovan 1. svibnja 1941. Poslani su u druge logore: Sarajevo, Kruščica, Jasenovac, Loborgrad, Auschwitz, Gospić).
- Svibanj 1941 - logor u Daruvaru. Za židovske izbjeglice, u srpnju 1941. prebačeni u logor u Gospiću.
- Početak lipnja 1941. - osnovan logor u Gospiću. Kroz logor je prošlo oko 2.500 Židova prije nego je prestao s djelovanjem 21. kolovoza 1941. Zatvorenici su prebačeni u druge logore: Pag, Jadovno, Jastrebarsko, Kruščica, Loborgrad, Jasenovac.
25. lipanj 1941. - logori Slano i Metajna na otoku Pagu. Logor je trajao do 19. kolovoza 1941. i za to vrijeme ubijeno je 407 muškaraca, 293 žene i 91 dijete, ostali su prebačeni u logore Jastrebarsko, Kruščica, Loborgrad i Jasenovac.
- Lipanj 1941. - logor Jadovno na Velebitu. Trajao je do 19. kolovoza 1941. i za to vrijeme ubijen je veliki (nepoznati) broj Židova.
- Lipanj 1941. - logor Slavetić kraj Jastrebarskog. Za židovske izbjeglice (oko 100) 6. studenog 1941. su žene i djeca prebačeni u Loborgrad, a muškarci u

- p>Jasenovac.
- Lipanj 1941. - logor Draganić kraj Jastrebarskog. Za židovske izbjeglice (oko 200) u lipnju 1941. poslani u Ravnu Goru i zatim u druge logore.
- Lipanj 1941 - logor Lipik. Za židovske izbjeglice (88) koji su u srpnju prebačeni u logor u Gospiću.
- Lipanj 1941 - logor u Zagrebu - Zagrebački velesajam. Prolazni logor iz kojeg je oko 2.500 Židova poslano u Gospić. Posebna Komisija je oslobodila dio Židova koji su bili u mješovitim brakovima.
- Srpanj 1941 - logor Jastrebarsko. Kroz logor je prošlo oko 1.500 do 1.700 Židova iz logora Gospić, Jadovno i Pag. Logor je prestao djelovati krajem rujna 1941. kada su zatvorenici poslani u druge logore
- 20-21. kolovoz 1941. - logor Jasenovac. Dolazak prvih zatvorenika. Logor jasenovac bio je najveći kompleks logora u NDH koji je djelovao sve do travnja 1945. godine. Bilo je nekoliko logora u tom kompleksu: prvi su bili Bročice (I) i Krapje (II) koji su rasformirani već u studenom 1941., a logoraši su prebačeni u logor III - ciglana Bačića. Logor IV bio je Kožara a logor V. Stara Gradiška. Prema pisanju Mihaila Sobolevskog (Mihail Sobolevski - Židovi u kompleksu koncentracijskog logora Jasenovac)u logor je upućeno oko 60 transporta Židova sa oko 15.000 muškaraca, žena i djece. O broju stradalih Židova u Jasenovcu još se uvijek vode rasprave.
- 28 kolovoz 1941. - logor Kruščica kod Travnika. oko 3.000 Židova. 28. rujna 1941. prebačeni su muškarci u Jasenovac, a žene i djeca u Loborgrad.
- Kolovoz 1941. - logor Zavrtnica (u Zagrebu). Tranzitni logor za oko 1.000 do 1.500 Židova, najviše iz Zagreba koji su krajem rujna prebačeni u druge logore.
- Kolovoz 1941. - logor Loborgrad. Logor za oko 1.700 žena i djece. U logoru je umrlo oko 200 zatvorenika. Između 13 i 28 kolovoza 1942. su predani Nijemcima i odvedeni u Auschwitz.
- Rujan 1941. - logor Gornja Rijeka. Za oko 100 žena (starijih) iz logora Loborgrad. One su u svibnju 1942. vraćene u Loborgrad i zatim odvedene u Auschwitz.
- 2 prosinca 1941. - logor Đakovo. Za 1.865 žena i djece iz Sarajeva i 1.161 žena i djece koji su 26 veljače i 6 ožujka 1942. prebačeni iz logora Stara Gradiška. U logoru je umrlo 569 osoba, ostali su između 15 lipnja i 5. srpnja 1942. prebačeni u Jasenovac i ubijeni pri dolasku.
- Lipanj 1942. - logor Tenja (blizu Osijeka). Za oko 3.000 Židova iz Osijeka i raznih dijelova Slavonije.
15. kolovoza 1942. su poslana u Auschwitz najprije djeca, ostali u logore Jasenovac i Jablanac gdje su ubijeni u rujnu 1942. i u Auschwitz gdje su ubijeni pri dolasku.
- Srpanj 1942. - logor Vinkovci. Za oko 400 Židova iz Vinkovaca i nekih mjesta u Srijemu. Nakon mjesec dana manji dio zatvorenika je poslan u Jasenovac, a ostali u Auschwitz.

Prema pisanju Narcise Lengel-Krizman bilo je još tranzitnih logora kroz koje su prošli Židovi na putu za druge logore.

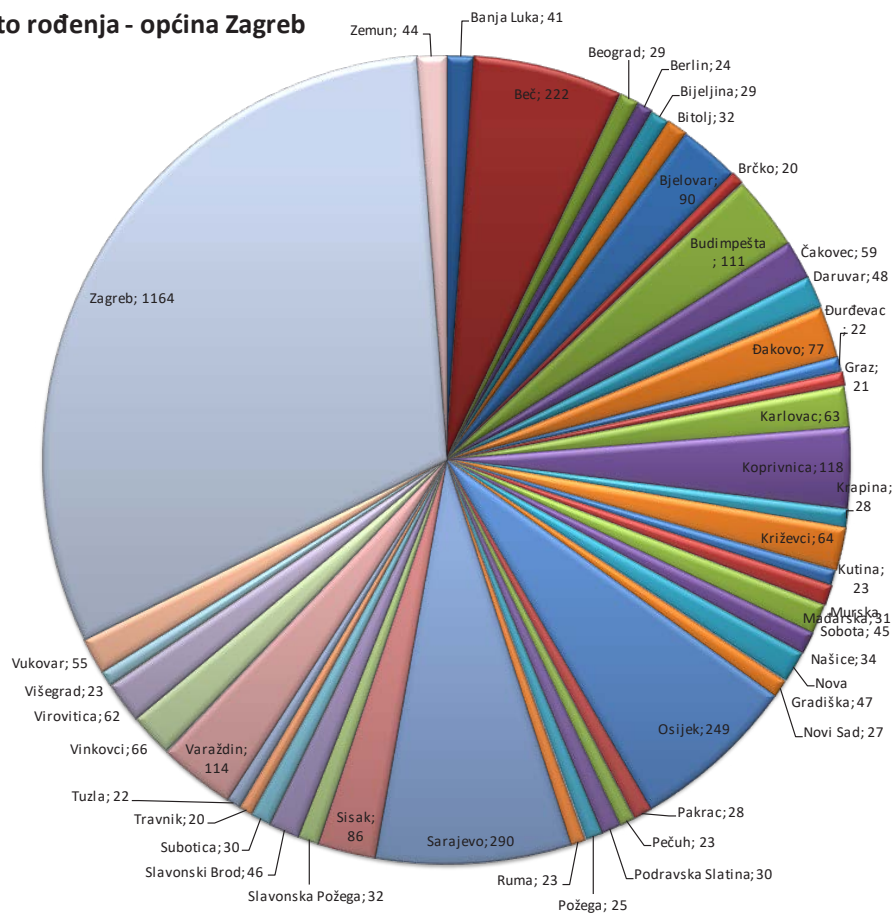
Mjesto stradanja	Broj ljudi (> 19)
Auschwitz	2498
Birkenau	25
Budimpešta	24
Dachau	33
Dotrščina	55
Đakovo	657
Hrašćina	31
Italija	21
Jablanac	25
Jadovno	284
Jankomir	34
Jasenovac	3748
Lepoglava	21
Loborgrad	201

logor	404
nepoznato	2254
Njemačka	364
Osijek	47
Pag	79
Poljska	85
Rab	23
St.Gradiška	25
Stara Gradiška	310
Tenje	22
Zagreb	194
Zemun	23

Suma (> 19)	11487
Ostalo (< 20)	701
Nepoznato	5705
Ukupno	17893

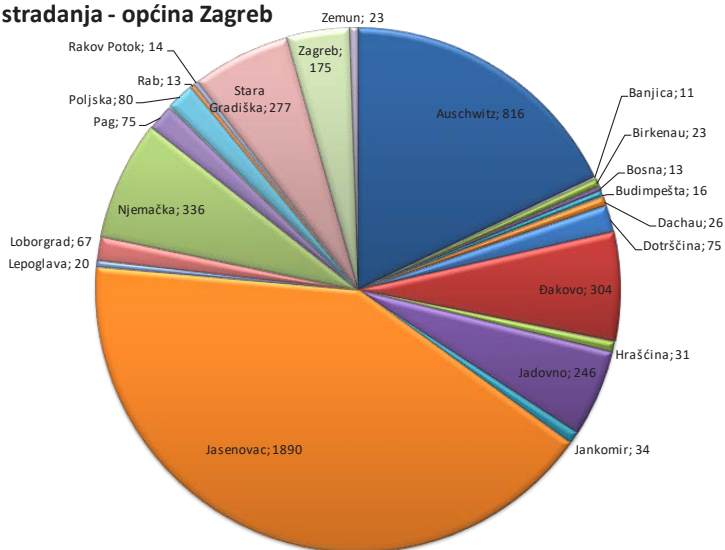
Općina Zagreb	
Mjesto rođenja	Broj ljudi (> 19)
Banja Luka	41
Beč	222
Beograd	29
Berlin	24
Bijeljina	29
Bitolj	32
Bjelovar	90
Brčko	20
Budimpešta	111
Čakovec	59
Daruvar	48
Đakovo	77
Đurđevac	22
Graz	21
Karlovac	63
Koprivnica	118
Krapina	28
Križevci	64
Kutina	23
Mađarska	31
Murska Sobota	45
Našice	34
Nova Gradiška	47
Novi Sad	27
Osijek	249
Pakrac	28
Pečuh	23
Podravska Slatin	30
Požega	25
Ruma	23
Sarajevo	290
Sisak	86
Slavonska Požeg	32
Slavonski Brod	46
Subotica	30
Travnik	20
Tuzla	22
Varaždin	114
Vinkovci	66
Virovitica	62
Višegrad	23
Vukovar	55
Zagreb	1164
Zemun	44
Suma (> 19)	3737
Ostalo (< 20)	3117
Nepoznato	3997
Ukupno	10851

Mjesto rođenja - općina Zagreb

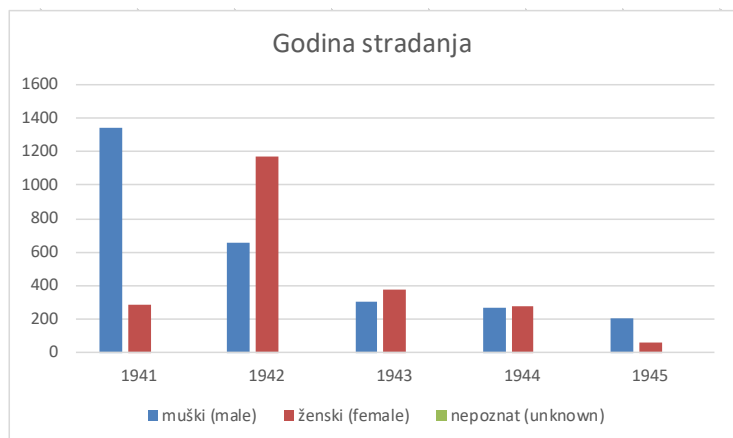

Općina Zagreb	
Mjesto stradanja	Broj ljudi (>=10)
Auschwitz	816
Banjica	11
Birkenau	23
Bosna	13
Budimpešta	16
Dachau	26
Dotrščina	75
Đakovo	304
Hraščina	31
Jadovno	246
Jankomir	34
Jasenovac	1890
Lepoglava	20
Loborgrad	67
Njemačka	336
Pag	75
Poljska	80
Rab	13
Rakov Potok	14
Stara Gradiška	277
Zagreb	175
Zemun	23
Suma (>=10)	4565
Ostalo (<10)	392
Nepoznato	1543
Ukupno	6500

Mjesto stradanja - općina Zagreb

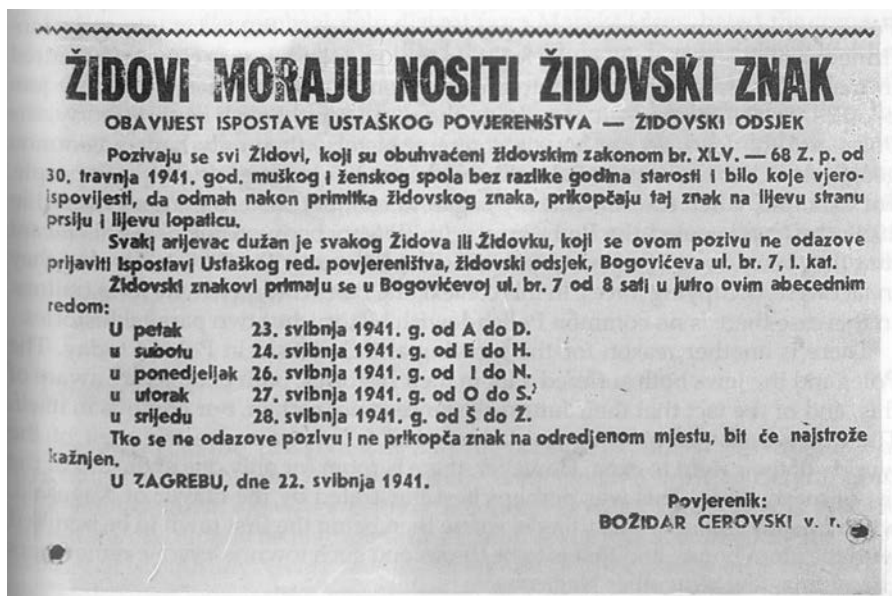
Općina Zagreb			
godina smrti	muški (male)	ženski (female)	nepoznat (unknown)
1941	1342	282	
1942	659	1168	
1943	306	375	
1944	265	276	
1945	205	63	

Dokumenti o Holokaustu

Obavijest o židovskom znaku

Židovski znak zagreb

oglas o preseljenju

GRADJANSTVU SPLITA!

Svi židovi bez razlike vjere i državljanstva imaju se do 28. septembra najkasnije do 12 sati -podne kod njemačke komande na pristaništu (Hotel Ambasador) prijaviti. Tko se ne prijavi biti će vješan.

Sa svakim spličaninom, koji židove krštene ili nepokrštene skriva ili neprijavi, biti će kao sa židovskim slugom na isti način postupano.

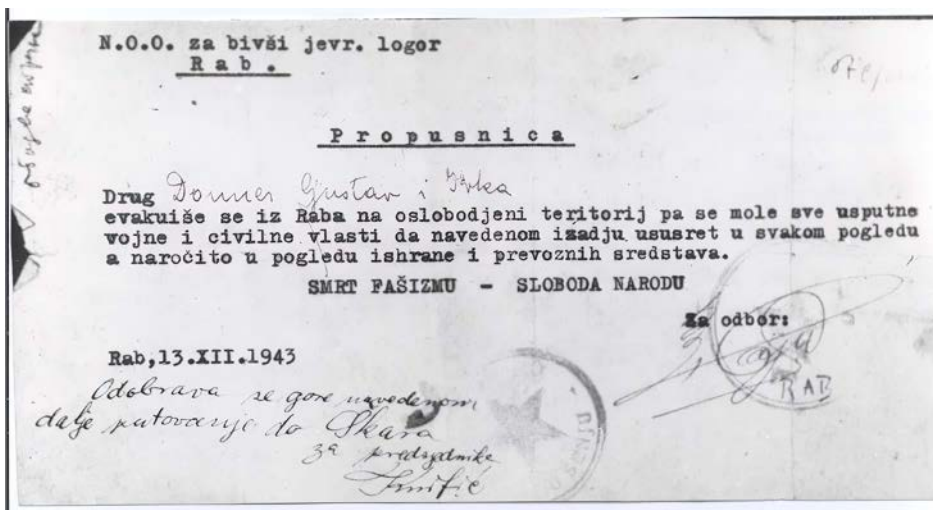
Kućevlasnici imaju odmah sve čifutske i komunističke natpise i parole OTSTRANITI SA SVOJIH KUĆA.

Komandant Mjesta.

Proglas u Splitu

Jasenovac dopisnica

Dozvola za evakuaciju s Raba

Bolnica u palmotičevoj 16 nakon II. svjetskog rata

ŽIDOVSKA BOGOŠTOVNA OPĆINA U ZAGREBU
TRG KRALJA TOMISLAVA BR. 4/II. kat

ČEK. RAC. BR. 33.517
TELEFON BR. 58-09

ZAGREB I., 31. listopada 1941.
POŠT. PRET. BR. 904

Broj: _____

Socijalni odsjek
Skbb za logore.

Dr. Milan Pollak,
S. l. Brod
Starčevićeva 44

U prilogu Vam šaljem daljnje zahtjevnice naših interniraca u logoru s molbom, da nam navedene predmete što prije pošaljete na našu adresu Trenkova 9.

Predsjednik: *[Signature]*

Tajnik: *[Signature]*

Prilozi.
PREPORUČENO

E. - VI 1941 - 1000

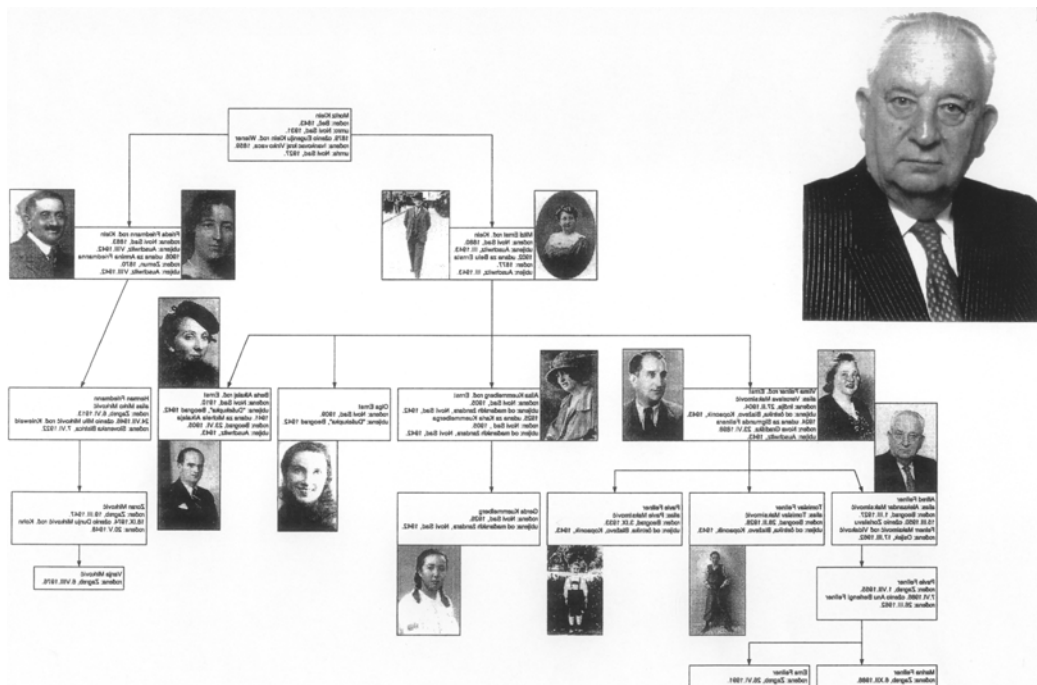
Dopis ratne židovske općine

Djeca bez roditelja - za odlazak u Palestinu

Povratak iz Auschwitza - Rosenberg

Aleksandar Maksimović - stradali članovi obitelji

Branko Lustig u Općini

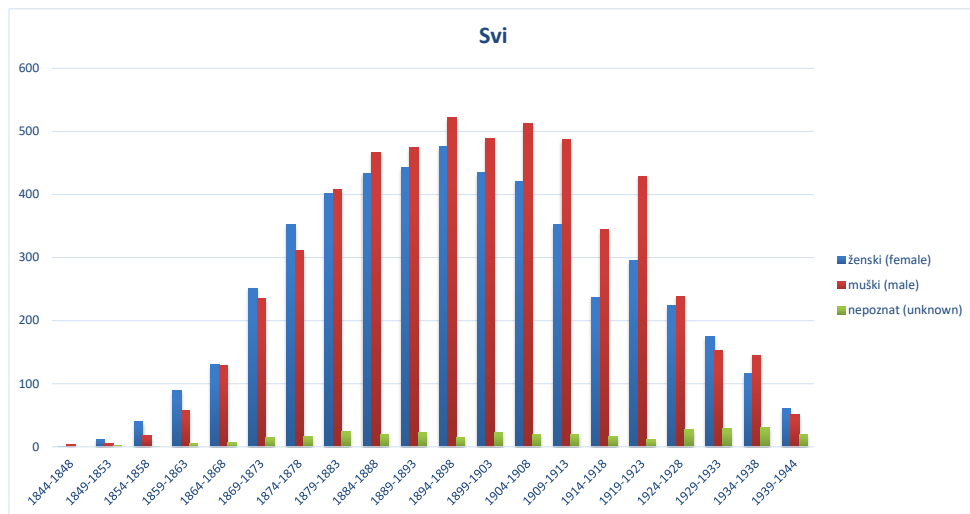
Dva ratna druga - Oto i Jakica

Godine rođenja žrtava holokausta po općinama

Sve općine

Row Labels	Column Labels			Grand Total
	ženski (female)	muški (male)	nepoznat (unknown)	
1844-1848	1	3		4
1849-1853	12	5	2	19
1854-1858	40	18	1	59
1859-1863	89	58	5	152
1864-1868	130	129	6	265
1869-1873	252	235	14	501
1874-1878	352	311	16	679
1879-1883	402	408	24	834
1884-1888	434	467	20	921
1889-1893	442	475	22	939
1894-1898	476	522	14	1012
1899-1903	435	489	22	946
1904-1908	421	512	20	953
1909-1913	352	487	20	859
1914-1918	238	344	17	599
1919-1923	296	429	11	736
1924-1928	224	239	27	490
1929-1933	175	152	29	356
1934-1938	116	145	31	292
1939-1944	60	51	20	131
Grand Total	4947	5479	321	10747

ukupan broj žrtava registriran u bazi je 12.349

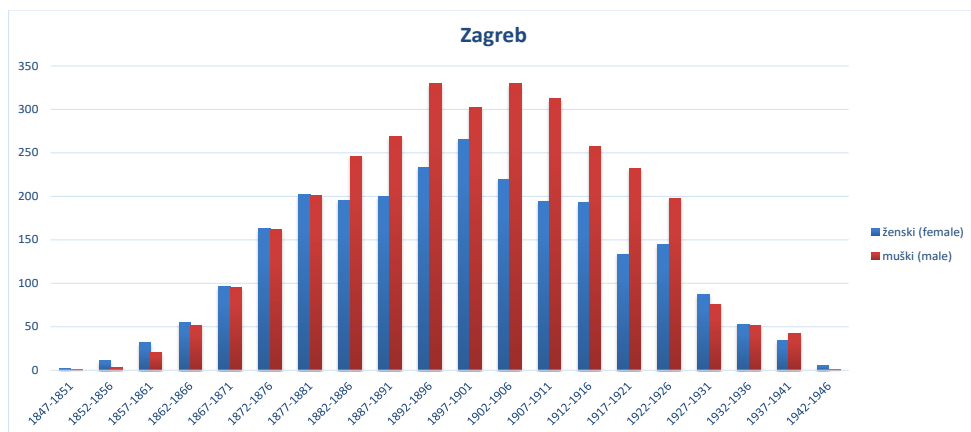
Godine rođenja žrtava Holokausta u Hrvatskoj

Općina Zagreb

Raspodjela po godini
rođenja

Row Labels	Column Labels		Grand Total
	ženski (female)	muški (male)	
1847-1851	2	1	3
1852-1856	11	3	14
1857-1861	32	20	52
1862-1866	55	52	107
1867-1871	96	95	191
1872-1876	163	162	325
1877-1881	202	201	403
1882-1886	196	246	442
1887-1891	200	269	469
1892-1896	234	330	564
1897-1901	266	302	568
1902-1906	220	330	550
1907-1911	195	313	508
1912-1916	193	257	450
1917-1921	134	232	366
1922-1926	145	198	343
1927-1931	87	76	163
1932-1936	53	52	105
1937-1941	34	42	76
1942-1946	5	1	6
Grand Total	2523	3182	5705

Ukupan broj žrtava registriran u bazi za Zagreb je 6.500 a preživjelih 1.289
a za 3.062 se ne zna da li ubijeni ili su preživjeli

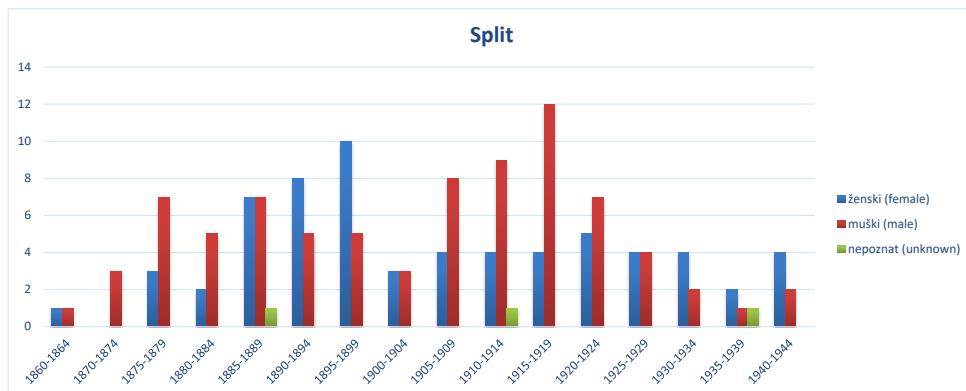
Godine rođenja žrtava Holokausta u Zagrebu

Općina Split

Raspodjela po godini
rođenja

Row Labels	Column Labels			Grand Total
	ženski (female)	muški (male)	nepoznat (unknown)	
1860-1864	1	1		2
1870-1874		3		3
1875-1879	3	7		10
1880-1884	2	5		7
1885-1889	7	7	1	15
1890-1894	8	5		13
1895-1899	10	5		15
1900-1904	3	3		6
1905-1909	4	8		12
1910-1914	4	9	1	14
1915-1919	4	12		16
1920-1924	5	7		12
1925-1929	4	4		8
1930-1934	4	2		6
1935-1939	2	1	1	4
1940-1944	4	2		6
Grand Total	65	81	3	149

Ukupan broj žrtava registriran u bazi za Split je 162, 174 su preživjeli

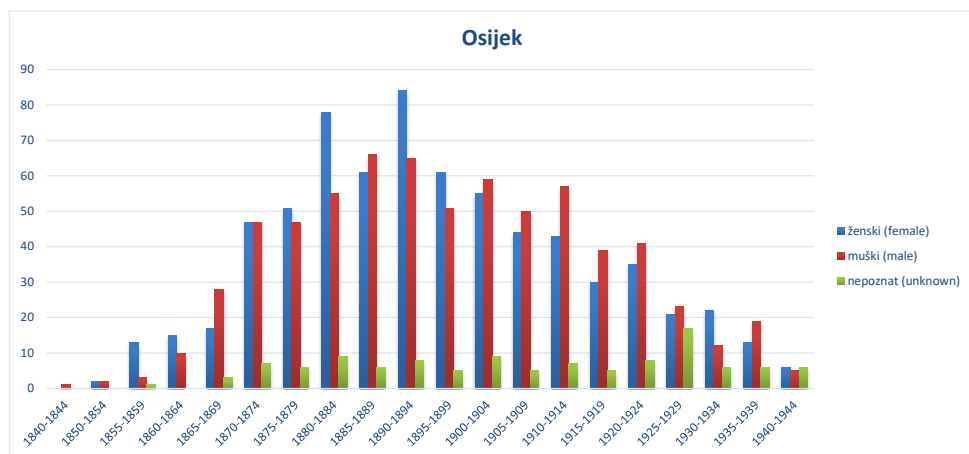
Godine rođenja žrtava Holokausta u Splitu

Općina Osijek

Raspodjela po godini rođenja

Row Labels	Column Labels			Grand Total
	ženski (female)	muški (male)	nepoznat (unknown)	
1840-1844			1	1
1850-1854	2	2		4
1855-1859	13	3	1	17
1860-1864	15	10		25
1865-1869	17	28	3	48
1870-1874	47	47	7	101
1875-1879	51	47	6	104
1880-1884	78	55	9	142
1885-1889	61	66	6	133
1890-1894	84	65	8	157
1895-1899	61	51	5	117
1900-1904	55	59	9	123
1905-1909	44	50	5	99
1910-1914	43	57	7	107
1915-1919	30	39	5	74
1920-1924	35	41	8	84
1925-1929	21	23	17	61
1930-1934	22	12	6	40
1935-1939	13	19	6	38
1940-1944	6	5	6	17
Grand Total	698	680	114	1492

Ukupan broj žrtava registriran u bazi za Osijek je 1.562, preživjelih 303

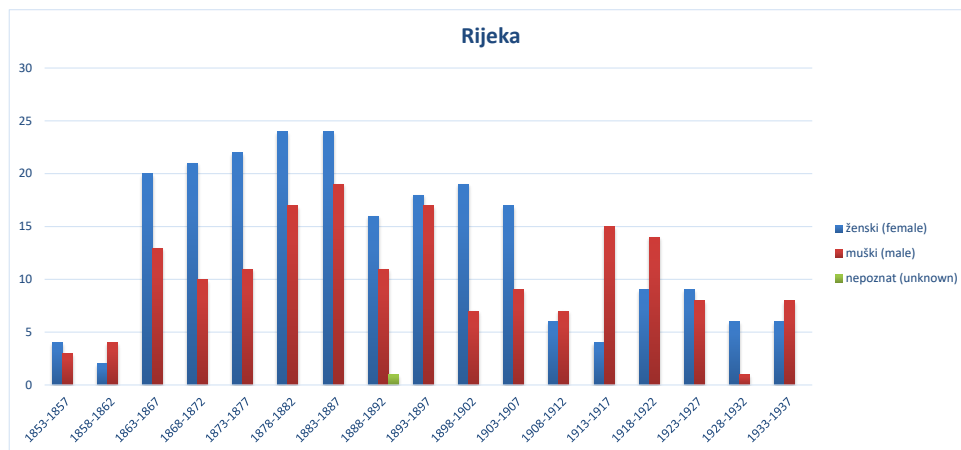
Godine rođenja žrtava Holokausta u Osijeku

Općina Rijeka

Raspodjela po godini rođenja

Row Labels	Column Labels			Grand Total
	ženski (female)	muški (male)	nepoznat (unknown)	
1853-1857	4	3		7
1858-1862	2	4		6
1863-1867	20	13		33
1868-1872	21	10		31
1873-1877	22	11		33
1878-1882	24	17		41
1883-1887	24	19		43
1888-1892	16	11	1	28
1893-1897	18	17		35
1898-1902	19	7		26
1903-1907	17	9		26
1908-1912	6	7		13
1913-1917	4	15		19
1918-1922	9	14		23
1923-1927	9	8		17
1928-1932	6	1		7
1933-1937	6	8		14
Grand Total	227	174	1	402

Ukupan broj žrtava registriran u bazi za Rijeku je 423, preživjelih 174

Godine rođenja žrtava Holokausta u Rijeci

Židovske općine za vrijeme Holokausta

U ovoj knjizi nastojat ćemo pokazati napore židovske zajednice da pomogne svojim članovima da prežive Holokaust.

Židovske su općine u Hrvatskoj postojale još neko vrijeme, a zagrebačka općina postojala je cijelo vrijeme II. svjetskog rata. Općine su radile pod strogom kontrolom ustaških vlasti.

U kakvim uvjetima i pod kakvom opasnošću se u općinama organizirala pomoć proganjanim Židovima i židovskim izbjeglicama, donosimo u skraćenom opisu događaja u Zagrebu tijekom 1941. godine.

Židovsku općinu u Palmotićevoj ulici u Zagrebu je već 11. travnja 1941. blokirala grupa u njemačkim uniformama, a u zgradu je ušao predstavnik Gestapa Blum s pripadnicima tajne policije. Oni su odmah otvorili sef i pokupili novac, vrijednosne papire i dokumente te uzeli ključeve zgrade i prostorijsa.

Počelo je ispitivanje (koje se nastavilo i sljedećih dana) prisutnih i rukovodećih članova općine, osobito tajnika Alleksa Kleina, rabina Freibergera, predsjednika dr. Huga Kohna, a rabina Gavru Schwarza ispitivao je u njegovoj kući osobno Blum.

Sljedećih su dana blokirani uredi Hevre Kadiše i glavni rabinat u Amruševoj ulici i sve je zapečaćeno, a Židove (i stanare) su uhitili i odveli u policiju na ispitivanje. Pritvoreni su „uglednici“ općine, a dio njih je poslan na ispitivanje u Graz.

Iz staračkog doma Lavoslav Schwarz istjerani su starci.

Po hitnom su postupku doneseni rasni zakoni i „odredbe“ kojima se onemogućavao normalan život Židova, a legalizirala je pljačka njihove imovine.

Odredbom od 22. 5. 1941. godine svi Židovi morali su nositi „židovski znak“ - najprije je znak za sve Židove bio od žutog platna sa slovom Ž, a kasnije žute limene pločice sa slovom Ž (za starije od 14 godina), koje su sami morali kupiti u Židovskom odsjeku u Bogovićevoj ulici.

Rušenje sinagoge u Praškoj ulici počelo je 7. listopada 1941. godine.

Već 15. svibnja počeo je radom „Odbor u stvari podavanja Židova za potrebe Države“ u Draškovićevoj ulici 25, čiji je zadatak bio da prikupi „kontribuciju“ u vrijednosti od 1000 kilograma zlata. Prvotno su bili pojačani pritisci pa i uhićenja, osobito odvjetnika (28. i 29. travnja - Kerestinec).

Osnovan je Odbor, a Židovi su predavali tzv. „nevidljivi imetak“ - nakit, dragocjenosti, umjetnine, vrijednosne papire pa čak i namještaj. Sve je odneseno u Redarstvo, a ključeve su imali samo Odbor i dr. Britvić, šef redarstvenog ravnateljstva u Zagrebu, koji je rukovodio akcijom. Već 31. listopada završen je rad Odbora i dostavljen izvještaj potpisan sa Mann i Piliš. Odaziv je bio velik jer su obećane potvrde kojima se moglo dobiti propusnice i putne dokumente.

24. lipnja 1941. godine osnovano je „Državno ravnateljstvo za ponovu“ koje je zajedno sa „Uredom za obnovu privrede“ bilo ovlašteno raspolagati imovinom Židova i židovskih poduzeća (kojih je u Zagrebu bilo evidentirano 1.456). U židovska su poduzeća imenovani povje-

renici i promijenjeni su im nazivi. Postavljeno je oko 800 povjerenika, kojima su u početku Židovi morali pomagati upravljati. Sva se židovska imovina morala obavezno prijaviti i postojali su za to posebni obrasci.

Židovska imovina je bez naknade podržavljena (10. 10. 1941.) i darovana ustanovama i za služnima ili stavljena na raspodaju.

Osnivaju se logori za Židove, te se tako već 14. travnja 1941. osniva logor Danica kod Koprivnice, u koji su 27. svibnja poslani židovski omladinci.

U svibnju se osniva židovski dio logora Kerestinec. U lipnju 1941. osnivaju se logori u Gospiću, na otoku Pagu i Jadovno na Velebitu.

Osnivaju se logori za izbjeglice u Slavetiću i Draganiću kraj Jastrebarskog te u Lipiku i Daruvaru.

U Zagrebu se osniva logor u Zagrebačkom velesajmu koji je bio prolazni logor za oko 2500 Židova koji su poslani u druge logore, pretežno u Gospić. U logore Gospić i Pag dolaze i logoraši iz Jastrebarskog logora osnovanog u srpnju 1941. U kolovozu su osnovani tranzitni logori Kruščica kraj Travnika i Zavrtnica u Zagrebu.

Za žene se osnivaju logori Loborgrad (kolovoz 1941.), Gornja Reka i Đakovo. U Slavoniji se 1942. godine osnivaju logori Tenja i Vinkovci.

Jasenovački kompleks logora (Bročice, Krapje, Ciglana, Kožara, Stara Gradiška) djelovao je od 20. kolovoza 1941. sve do travnja 1945. godine. O broju stradalih u Jasenovcu još se vode rasprave.

U logore koje su osnovali Nijemci, najviše u Auschwitz, slani su Židovi iz Hrvatske direktno ili nakon što bi prošli neki od ustaških logora.

U svibnju 1943. uhapšeno je preostalih 1.700 zagrebačkih Židova i oko 2.500 iz drugih mjesta. Svi su odvedeni u Auschwitz, kamo nakon kapitulacije Italije (preko logora u Trstu) dovode i Židove iz Rijeke i Istre.

Postoje brojni radovi i rasprave o broju žrtava, o događajima tokom Holokausta i o onima koji su ga uspjeli preživjeti.

Istraživački i dokumentacijski centar CENDO sakupio je, istražio i publicirao brojne radove o Holokaustu u Hrvatskoj, neke rezultate prikazujemo i u ovoj knjizi.

Pomoć izbjeglicama

Židovske općine u Hrvatskoj su već od 1933. godine bile uključene u proces spašavanja i pomaganja brojnim izbjeglicama. Tada je Savez jevrejskih opština Jugoslavije osnovao u Zagrebu „Odbor za pomoć izbjeglicama“ pod predsjedanjem dr. Maxa Pscherhofa, a sekretar je bio Aleksandar Klein.

U Biltenu Hidahdut oley ex-Yugoslavia (broj 25/1, 1987.) Ruth Lipa objavila je članak „Pomoć Jevreja Jugoslavije jevrejskim izbjeglicama 1933-1941.“ koji je napisan na osnovi dokumentacije i ostavštine Aleksandra Kleina.

U Savezu je osnovan Socijalni fond za pomaganje izbjeglicama (23. 4. 1939.) u koji su sve općine trebale davati priloge. Sredstva nisu više bila dostatna za sve veći broj izbjeglica, pa je uveden tzv. „socijalni porez“ koji je iznosio dodatnih 100% na redoviti općinski porez.

Do 1939. godine izbjeglice su od vlade dobivale dozvolu boravka i prebivališta (uz izvjesno ograničenje kretanja). Odbor je bio odgovoran za njih i davao im je materijalnu, vjersku i kulturnu pomoć, besplatnu liječničku pomoć, a djeca su uključena u židovsku školu. U Zagrebu su organizirane akcije u kojima su prikupljena znatna sredstva za pomoć izbjeglicama i njihovom daljnjem odlasku u Bugarsku, Grčku, Italiju, Tursku ili Palestinu. U Zagrebu je u to vrijeme osnovano „Udruženje žena za pomoć izbjeglicama“ pod vodstvom Ele Tobolski. Imale su „šivaonu“ i „bolesničku pomoć“.

Poznata je akcija „Wiza“ koja je spasila 250 djece „Alijah hanoar“ iz Berlina. Prije početka rata u Jugoslaviji u Izrael je posredstvom „Alijat hanoar“ uspješno poslano 130 djece, a posredstvom „WIZA“ 30 djevojaka.

Ukupno je od 1933. do travnja 1941. godine kroz Jugoslaviju prošlo 55. 500 izbjeglica. Oko 6.800 izbjeglica prošlo je Dunavom do Crnoga mora preko luke Kladovo na granici prema Rumunjskoj. Zadnji brod s oko 1.100 izbjeglica iz Beča i Bratislave koji je stigao u Jugoslaviju 1939. godine zaustavljen je u Kladovu, te su izbjeglice nakon mnogo muka i čekanja prebačeni u Šabac gdje su i stradali.

Osobito je dramatično bilo u ožujku 1938. godine kada je oko 60 obitelji iz Rechnitz u Burgenlandu dovedeno na tromeđu Jugoslavije, Mađarske i Austrije i ostavljeno u magazinu carinarnice. Moralo se brzo ishoditi dozvolu ulaska u Jugoslaviju. Tu se veoma angažirao dr. Pscherhof i njegov Odbor koji je uz pomoć Židova iz okolnih mjesta organizirao opskrbu izbjeglica. Dan prije isteka konačnog roka stigla je obavijest Aleksandru Kleinu da se daje dozvola za tri mjeseca boravka u Jugoslaviji, te su upućeni u Podravsku Slatinu, gdje je otvoren prvi „Centar za boravak izbjeglica“. Izbjeglice su pomoću „Hicema“ uspjele otići u Izrael ili u druge zemlje.

Nije bilo dozvoljeno da izbjeglice ostanu u gradovima pa su smješteni u manja mjesta gdje su se smjeli kretati samo u okruhu boravišta. Svako je mjesto imalo 2 povjerenika, a unutar boravišta imali su autonomiju. Osim hrane i stanovanja dobivali su od Odbora džeparac (50 dinara mjesečno).

Uspjelo se ponovno uspostaviti Palestinski ured pod vodstvom Richarda (Rikija) Kohna koji je tokom 1940. uspio prebaciti u Izrael 1.540 odraslih Židova kao i djecu iz Šapca i Zagreba. Grupa djece (33) koja je trebala otići u Izrael zaustavljena je upadom Nijemaca u Jugoslaviju. Oni su se ipak uspjeli spasiti (zajedno sa 16 omladinaca iz Austrije) pod vodstvom Joška Indiga i uz pomoć Delassema.

Dio djece iz logora Đakovo smješten je u židovske obitelji u Osijeku, ali mnoga su stradala. Neka od te djece spašena su zahvaljujući pomoći hrvatskih obitelji (Lengel-Krizman Narcisa).

U posljednji čas spašena je grupa djece iz Zagreba koju je preko Budimpešte trebalo dovesti u Istambul (Marija Bauer) i onda dalje u Palestinu. Napravljena je lista (14. 5. 1942.) od 86 djece i 9 pratilaca. Zbog birokracije izgubljeno je vrijeme i 7. 2. 1943. iz Zagreba je krenulo samo 11 djece koja su u Palestinu stigla 23. 2. 1943.

Iz Splita je spašena grupa židovske djece bez roditelja koja je uz pomoć Delassema poslana u Nonantolu u Italiju, kamo je stigla 14. travnja 1943. godine. O spašavanju židovske djece piše

Ženi Lebl („Kindertransport iz NDH“, 1994).

Židovska općina u Zagrebu

Židovska općina u Zagrebu tražila je i nastojala obnoviti svoj rad, te je Ustaško redarstveno povjerenstvo - Židovski odsjek dozvolilo da se 16. svibnja obnovi rad Židovske općine na drugoj lokaciji. Na Trgu kralja Tomislava br. 1 konstituirano je Vijeće Židovske bogoštovne općine koje je imalo 11 članova, za predsjednika je izabran dr. Hugo Kohn (ubijen u logoru), a za tajnika Aleksandar Klein (kasnije emigrirao). Priključili su se i predstavnici sefardske ortodoksne židovske općine. Židovski odsjek je članovima Vijeća i zaposlenicima izdao iskaznice. Postoji popis 61 člana općinskog rukovodstva, odbora i službenika općine, kojima je obećana zaštita, ali su ipak većinom poslani u logore.

Prva sjednica Vijeća Židovske općine održana je 22. svibnja 1941. godine te je organiziran rad općine. Tada se iz zapisnika može vidjeti da se nove uredske prostorije tek opremaju i adaptiraju za rad.

Dopisom br. 723/1941 Ravnateljstvu Ustaškog redarstva, Židovski odsjek, od 31. srpnja 1941. godine, Židovska bogoštovna općina obavještava da je „zaštitne legitimacije“ dobilo sljedećih 69 osoba:

Članovi vijeća: Dr. Hugo Kohn, Dr. Dragutin Rosenberg, Rikard Kohn, Leon Hessel i dr. Karlo Breyer. *Članovi Odsjeka za «Skrb i logore»:* Dezider Abraham i Ing. Ernest Tausk. *Članovi Odsjeka za zdravstvenu zaštitu:* Dr. Alfred Neufeld, dr. Ivo Low, dr. Zdenko Lowenthal, dr. Albert Schlessinger liječnik Doma nemoćnika: Dr. Samuel Deutsch.; *Upravitelji Doma nemoćnika* u Stenjevcu: Ferdo Singer i Vladimir Neumann; *Upravitelj Doma naučnica:* Vilko Grünhut, *Upravitelj Pučke kuhinje:* Pavao Goldstein; *Ekonom Pučke kuhinje:* Hinko Schlesinger; *Nabavljači i glavni kuhar Pučke kuhinje:* Viktor Kohn.; *Predstojnik općinskog ureda:* Aleksandar Klein; *Administrativni činovnici:* Herman Bresslauer, Robert Veith, Eugen Kohn, Zlata Goldschmidt, Zora Haberfeld, Vilim Schwarz, Božidar Kon, Magda Grün, Emil Schwarz, Otto Deutsch, Mira Katan, Marko Hoffmann; *Inkasanti općinskog prinosa:* Hugo Jungwirth, Ernest Richter, David Atlas; *Činovnici Socijalnog odsjeka:* Josip Abraham, pročelnik; Ruža Hacker, Lorand Lowy, Ida Mandolfo, Alica Gross, Robert Stein, Vladimir Gottlieb, Norbert Kišicky, Vilim Glückjeger Edmund; *Činovnici Pravnog odsjeka:* dr. Eduard Mandolfo i dr. Branko Grossmann; *Službenici Odsjeka za pokapanje mrtvaca i njegu bolesnika:* Mirko Balog, Milan Spitzer, Hermann Weiss, Heinrich Freywald, Izidor Herzberger i Aleksandar Rechnitzer; *Bogoslužje:* Dr. Gavro Schwarz, nadrabin; dr. Miroslav Freiburger, rabin; dr. Isak Baruch, zamjenik rabina; Bernard Grüner, nadkantor; Isak Hendel, kantor; Eugen Mandel, kantor; Josip Baš, pisar nadrabinata; Ilija Weiss, hramski čuvar; Školski zbor: dr. Moric Levi, vjeroučitelj na srednjim školama; Gizela Fuchs-Kohn, ravnateljica Pučke škole; Hani Flesch, učiteljica; Elvira Reich, učiteljica; Alice Dukes, učiteljica; Ružica Schlessinger, učiteljica; Nisim Konfino, Mirjama Weiller, upravitelj *Dječjeg obdaništa*, Greta Weiss, učiteljica pučke škole, Geza Lang, podvornik.

Ustanovljen je i novi odsjek za pokršteno koji u navedenom dopisu nije spomenut.

U lipnju 1941. godine Židovska općina u Zagrebu izvještava da nije u mogućnosti sama izdržavati izbjeglice na cijelom području NDH te njihova pojedina boravišta dodjeljuje na

izdržavanje drugim općinama. Zagrebačka Židovska općina preuzela je uzdržavanje 450 izbjeglica uz pomoć nekih manjih okolnih općina.

U Zagrebu je u okviru socijalnog odsjeka osnovana zdravstvena zaštita u kojoj većina židovskih liječnika sudjeluje besplatno, dali su sve uzorke patentiranih lijekova, tako da je uređena dobro snabdjevena kućna apoteka. Liječničke preglede obavljali su u ordinaciji dr. Schlesingera, a dužnost društvenog liječnika imao je dr. Alfred Neufeld. Tako je osnovana ambulanta pod nazivom „Ambulatorij za neimućne Židove“. Osnovan je i židovski dječji dispanzer u ordinaciji dr. Lea Wilfa.

Iz pedantnog izvještaja Židovske općine u Zagrebu za 1941. godinu (pronašli smo originalne zapisnike sa sjednica) saznajemo da je uzdržavano 1.100 emigranata u zbirnim boravištima; 1.500 interniraca u Loborgradu; slala se hrana, odjeća i lijekovi u Jasenovac (Skrb za logore - paketi za oko 4-000 logoraša); pomagalo se internirce u Đakovu (oko 1.200 osoba); izdržavalo u Stenjevcu 56 starih osoba i 10 domara; osiguralo 300 obroka dnevno u Pučkoj kuhinji (Preradovićeve); uzdržavalo sklonište za starce i djecu (22 osobe); osigurala ambulanta za oskudne, zubarski ambulatorij i dječji ambulatorij, te plaćali bolnički troškovi i davala pomoć.

Židovska općina u Zagrebu osigurala je i prehranu Židova iz drugih općina, koji se na prolazu u logore zadržavaju nekoliko dana u Zagrebu (iz Varaždina, Koprivnice, Ludbrega i okolnih mjesta).

Nakon ulaska Nijemaca u Zagreb svi stanari (78 žena i 22 muškarca) Doma „Lavoslav Schwarz“ u Maksimirskoj cesti morali su u roku od 24 sata napustiti Dom. Starci su uz pomoć Đure Harandija (domara) i Marije Bučar (medicinske sestre) smješteni u dvije kućice na osami u Stenjevcu, a 8. 12. 1943. kamionima su prebačeni u malu kućicu u Brezovici na imanje kardinala Stepinca, koja je kasnije nadograđena. Preživjelo je 8 muškaraca i 44 žene (M.Sabolevski, 1998.).

Židovska općina u Zagrebu pomagala je svojim članovima koji su ostali bez smještaja, osobito ženama s djecom na taj način da ih je u prvo vrijeme smjestila u stanove (I. Goldstein, Holokaust u Zagrebu) u kojima su prije rata bili učenici i učenice ili je stanove unajmila. Ukupno je u 6 stanova i kuća, uoči zadnjeg odvođenja Židova iz Zagreba u svibnju 1943. godine, bilo sklonjeno oko 140 osoba.

Pučka škola je 9. rujna nastavila radom u novim prostorijama u Trenkovoju ulici. Početkom školske godine 1941/42 upisano je u školu svega 94 učenika i učenica. Mnogi roditelji ostali su bez ikakve zarade, a ostali su upućeni u logore. Odlučeno je da se školskoj djeci besplatno dijeli doručak.

Pokazala se potreba i za osnivanje vrtića (obdaništa), u kojem bi djeca mogla boraviti u izvanškolsko vrijeme. Predviđeno je da bi nadzor nad ovim obdaništem bio povjeren učiteljicama židovske pučke škole (Dragica Kohn). U stanu Miriam Weiller bio je organiziran dječji vrtić. Ona je popila otrov kada su ustaše došli po nju (15.travnja 1942.).

Prilikom slanja paketa Židovima u logore Jasenovac i Staru Gradišku vodila se evidencija ne samo kada i kome je poslan paket, već i je li primitak paketa potvrđen. Ako nije bilo odgovora u roku od tri mjeseca, prestalo se sa slanjem paketa.

Logor Gredjani	Prezime i ime – Oznaka V. 97.	
Jasenovac	Kreus Alfred <i>Pinkasa</i>	
Datum javljanja	Poslani paketi	Primjetba
18.X.1942	28.X. 11.XI. 8.XII. 23.XII. 13.I. 43	tr.p.
5.8.1943	28.X. 17.2. 3.III. 28.3. 19.4. 28.5. 1946	
2.6. "	28.6. 9/7 22/7 7/8 20/8 6/9 11/10 25/10	Kakle roim
22.12. "	8/11 20/11 14/12 8/1 14/2 29/2 14/3 28/3 12/4 "	
23.11.44	19/11 20/11 30/11 8/12 14/12 29/12 14/1 28/1 12/2 "	20/11 - 43.
23.1.45	19/1 20/1 30/1 8/2 14/2 29/2 14/3 28/3 12/4 "	Jasenovac

Kartoteka za pakete slane u Jasenovac

**USTAŠKO REDARSTVENO POVJERENIŠTVO
U ZAGREBU
Židovski odsjek**

Židovska legitimacija br. 3292

za židova Kornfein Robert

iz Zagreba rođen 5.VI. 1892

Mjesto Zagreb
 Služi kao Kornfein Robert Državljanstvo Hrvatsko
 prijavio se pod ovom povjereništvu: 5.VI. 1941.

* JAVREJSKI ISKUPNI MUZEJ – ZAGREB *

Reg. br.: 3725 Sadržaj: K. 22-4-2/9 Pri. negativ:

Na drugoj sjednici Vijeća ratne Židovske bogoštovne općine u Zagrebu od 4. lipnja 1941. osnovan je Ženski socijalni odsjek čije je osnivanje odobrila nadležna vlast. Za članove odsjeka imenovane su: Konig Julija, Neumann Marija, Klein Hilda, Frank Stanka, Stein Dora, Kabiljo Helena, Schlesinger Margita, Schulz Marta, Njemirovskij Terka, Gewolb Slavica i Stern Bronia. Na sjednici je također zaključeno da se „židovski znakovi“, za koje se Ustaškom redarstvu trebalo platiti 500 000 dinara, naplaćuju od općinara po 100 dinara po paru..

Na trećoj sjednici Vijeća 31. srpnja 1941. ustanovilo se da je broj članova Vijeća spao na svega 4. Neki su članovi Vijeća napustili Zagreb, a neki su internirani. Zbog odlaska dr. Miroslava Schlesingera na službu u Bosnu, u Vijeće se kooptira dr. Karlo Breyer. Kako je potpredsjednik Općine Lavoslav Steiner interniran, zamjenjuje ga dr. Drago Rosenberg.

U ljeto 1941. godine od uhićenja je bila izuzeta veća grupa liječnika koji su se dobrovoljno prijavili za rad u Bosni radi suzbijanja endemijskog sifilisa. Bilo je obećano da će im obitelji

biti zaštićene, ali su i one doživjele početkom 1942. istu sudbinu kao ostali Židovi - odvedeni su u logore (Lengel-Krizman, 1996). Razni odsjeci Općine ostali su bez potrebnih suradnika te su im kao pomoć dodijeljeni dr. Gavro Schwarz i dr. Miroslav Freiburger. U kuratorij doma imenovani su dr. Milan Schwarz i dr. Samuel Deutsch; za zdravstvenu zaštitu: dr. Alfred Neufeld, dr. Ivo Low, dr. Zdenko Lowenthal i dr. Albert Schlesinger; u Skrb za logore: Desider Abraham i ing. Ernest Tausk.

30. srpnja 1941. na sjednici Odsjeka za Dom nemoćnika u Stenjevcu, prima se na znanje izvještaj dr. Milana Schwarza da su se domari u Stenjevcu priviknuli i da je prehrana dostatna.

U dom naučnica su u posebnu sobu smještene bivše domarice Schwarzovog doma: Hermina Weiss, Cilika Rechnitzer, Šarlota Rechnitzer, Anka Steiner, Julija Eigenmacht, Klementina Keller, Rosa Reisner, Jetta Kellner, Jetta Goldberger, Hermina Rosenberg, Hermina Kardoš, Roza Epstein i Hermina Karpeles.

Na sjednici od 30. rujna 1941. u izvještaju se kaže:

Odobrenjem nadležnih vlasti nastavili smo radom u drugoj polovini mjeseca svibnja ove godine. Uslijed izmijenjenih uslova naše se djelovanje razvijalo u dva pravca: u granicama novih mogućnosti nastojali smo da produžimo onu djelatnost općine, koja oduvijek predstavlja njene zadatke i ciljeve, dok smo s druge strane najhitnije pristupili uređenju onih poslova, koje nam je nametnuo novi poredak u svom gledanju na rješavanje židovskog pitanja.

Vjerskim potrebama udovoljavalo se u punom opsegu. Općinari aškenaškog i sefardskog obreda raspolažu bogomoljom u Trenkovoju ulici br. 9/1. kat, gdje se redovno, tj. radnim danom i subotom, održavaju jutarnja i večernja bogoslužja.

Na četvrtoj sjednici Vijeća 15. i 19. prosinca 1941. (jedna od glavnih tema bila je uzdržavanje zatočeničkih logora. Zaključeno je da se najhitnije požure rješenja predstavki upućenih Ravnateljstvu za gospodarstvenu ponovu i Židovskom odsjeku Ravnateljstva ustaškog redarstva, jer će se inače u pomanjkanju sredstava morati obustaviti izdržavanje zatočeničkih logora. Kako će delegati bogoštovne općine iz Osijeka posjetiti neka mjesta u Mađarskoj i pokušati doći do sredstava, to je zaključeno da im se iz Zagreba priključi David Levi. U Budimpeštu treba otputovati dr. Dragutin Rosenberg i Deszo Abraham radi kontakta s predstavnicima JOINT-a. U logor u Đakovu trebaju otputovati Ivo Hochsinger, Ruža Hacker i David Levi. U vezi s odnosom sa Socijalnim domom za zaštitu djevojaka u Loborgradu, u kojem su smještene zatočenice, zaključeno je „da se pozove dr. Pajas i s njim ti odnosi uredi“.

Dom nemoćnika u Stenjevcu trebaju posjetiti dr. Hugo Kon, Aleksandar Klein i Robert Veith. Skupno boravište izbjeglica u Draganićima trebaju posjetiti Aleksandar Klein i Josip Abraham.

Zaključeno je da se napravi predstava Ravnateljstvu ustaškog redarstva Židovski odsjek i moli puštanje na slobodu iz istražnog zatvora dr. Karla Breyera.

Peta sjednica Vijeća Židovske bogoštovne općine održana je 31. prosinca 1941. s dnevnim redom: Razrez prinosa za god. 1942.

Iz zapisnika sa sjednica možemo nadalje navesti sljedeće:

„Kako je veliki broj naših općinara odveden u logore Gospić, na Velebit i otok Pag, to smo

u okviru socijalnog odsjeka organizirali i odsjek Skrb za logore sa zadatkom da se brine za nabavu lijekova hrane i inih potreba naših članova u svim logorima.

Nažalost nismo mogli doći s našim članovima u kontakt, izuzev omladinaca, koji su bili smješteni u Koprivnici te koje smo kroz 6 tjedana svim potrebama snabdijevali. Poduzeti su koraci da se ishodi dozvola kako bi naša općina mogla logore snabdijevati i potrebitim živežnim namirnicama.

Moramo istaći i naš rad oko prehrane Židova iz drugih općina, koji se na prolazu u logor zadržavaju nekoliko dana u Zagrebu, te smo imali na brizi našu braću iz Varaždina, Koprivnice, Ludbrega i okolnih mjesta.

Otvorena je Židovska pučka kuhinja u prostorijama bivše Židovske akademske menze u Preradovićevoj broj 29, kuhat će se samo ručak, 200 besplatnih, 20 povlaštenih i 30 plaćenih korisnika. Glavna kuharica Frida Bauer. Od nadležnog prehrambenog ureda zatražena je dozvola za nabavku živežnih namirnica, ali je molba odbijena.

Uredili smo dom nemoćnika u Stenjevcu u koji smo smjestili starce i starice koji su napuštanjem Švarcovog doma u Zagrebu ostali bez doma. Iznajmljene su dvije kuće u koje su smještene 52 osobe (upravitelji Ferdo Singer i Neiman sa suprugama). Daljnjih 9 starica smješteno je u domu za naučnice u Zagrebu, a pošto je još mnogo staraca ostalo neopskrbljeno, nastojat ćemo u Stenjevcu pronaći još koju zgradu...

...U pojedinim slučajevima smo bili prisiljeni da unatoč tome što smo na sebe preuzeli izdržavanje 800 osoba, da u pojedina druga boravišta šaljemo oveće iznose kako bi sprečili gladovanje naših štićenika... Izbjeglicama u Zagrebu smo povišili potporu od 50 na 70 din tjedno i 2 objeda u Pučkoj kuhinji..."

Iz pedantnog izvještaja za 1941. godinu saznajemo da je:

- uzdržavano 1100 emigranata u zbirnim boravištima
- izdržavano 1500 interniraca u Loborgradu
- da se slala hrana, odjeća i lijekovi u Jasenovac (za 4000 osoba)
- .izdržavalo internirce u Đakovu (1200 osoba)
- izdržavalo u Stenjevcu 56 osoba i 10 domara
- osiguralo 300 obroka dnevno u Pučkoj kuhinji
- uzdržavalo sklonište za starce i djecu (22 osobe)
- osigurala ambulanta za oskudne, zubarski ambulatorij, dječji ambulatorij
- plaćali bolnički troškovi, davala pomoć.

Židovska općina u Zagrebu pomagala je svojim članovima koji su ostali bez smještaja, osobito ženama s djecom, na taj način da ih je u prvo vrijeme smjestila u stanove koji su prije rata služili za smještaj učenika i učenica ili je stanove unajmila. U 6 stanova i kuća stanovalo je ukupno oko 140 osoba uoči zadnjeg odvođenja u logore svibnja 1943. Oni su bili smješteni

u domu za učenice u Petrinjskoj 44, u domu za učenice u Boškovićevoj 3, u Draškovićevoj 25, Dužice 18, Lovranskoj 15, Rabskoj 27, Trenkovojoj 9 i Savskoj 57. Izgleda da su svi stanari tih domova na kraju otpremljeni u Auschwitz, samo su se spasili oni „starci“ koji su bili na imanju kardinala Stepinca u Brezovici.

I druge su Židovske općine u Hrvatskoj organizirale pomoć i zaštitu svojeg članstva i pomoć izbjeglicama:.

Židovska općina u Dubrovniku

Dubrovačka općina brojila je 1941. godine 148 članova od kojih je 87 živjelo u gradu Dubrovniku (Tolentino, 1971., Stulli, 1989.).

Nakon dolaska nacista na vlast u Njemačkoj, počele su pristizati izbjeglice iz Njemačke i Austrije, a kasnije i iz Rumunjske. Godine 1940. pristizu i izbjeglice iz Italije.

Već sredinom 1941. u Dubrovniku je bilo 1.600 izbjeglica, većinom iz Bosne i Hercegovine. Osim toga je Židovska općina u Dubrovniku pružila pomoć općini u Sarajevu i Mostaru te izbjeglicama koje su bile smještene u logorima u Čapljini (147 Židova iz Austrije, Poljske i ČSR) i Gackom (117 izbjeglica iz Njemačke).

Tu je veliku ulogu odigrao predsjednik dubrovačke Židovske općine Julius Mandl, koji je poslije i sam stradao.

I Židovi Dubrovnika bili su na udaru rasnih zakona i zabrana. Već u lipnju 1941. godine počinju odvoditi Židove u Jasenovac. Osim uništavanja i pljačke židovske imovine, uništene su i matične knjige, arhivi i zapisnici iz sinagoge. Uspjelo se spasiti svitke Tore i predmete potrebne za službu u sinagogi. Nakon dolaska Talijana, koji su u jesen 1941. u Dubrovniku preuzeli i civilnu vlast, prestale su deportacije.

Ipak se i u tom području osnivaju logori (u jesen 1942.) u Kuparima, Gružu i na otoku Lopudu. Židovi iz svih logora na području Dubrovnika prebačeni su 1943. godine u tri transporta (28. 5., 20. 6. i 30. 6. 1943.) u logor na otoku Rabu.

Nekoliko Židova koji su ostali u Dubrovniku, nakon kapitulacije Italije, Nijemci odvođe u logore ili odmah ubijaju.

Židovska općina u Splitu

U vrijeme II. svjetskog rata Židovska općina u Splitu imala je važnu ulogu u prihvatu i zbrinjavanju židovskih izbjeglica. Iako relativno mala po broju članstva (Dr. Albert Vajs navodi brojku od 415 Židova pred II. svjetski rat). Split je i sam bio pod okupacijom Talijana od proljeća 1941. Bilo je i ozbiljnih napada na Židove i njihovu imovinu kao npr. 12. 6. 1942. godine o čemu izvještava talijanski prefekt Paolo Zerbin: To je bila „odmazda“ za bačenu bočicu tinte na ploču o ulasku talijanske vojske u Split. U 6.30 sati 12. 6. 1942. fašisti iz bataljuna „Toscanba“ devastirali su mjesnu sinagogu, od namještaja napravili lomaču na Narodnom trgu i opljačkali vrijedne stvari. Židove koji su bili u sinagogi su premlatili. Ušli su u židovske stanove, izbacili stvari i spalili ih na lomači.

Brojne su izbjeglice iz Austrije, Čehoslovačke i Poljske potražili sklonište u talijanskoj zoni na Jadranskoj obali. Osnovani su privremeni logori za njihov smještaj, a splitski su Židovi pomagali logore u Čapljini i Makarskoj, nastojeći im osigurati daljnji bijeg, najčešće u Italiju.

Još je više izbjeglica pristiglo u Split kada je okupirana Jugoslavija i osnovana NDH. Pretpostavlja se da je u Splitu bilo oko 3.000 izbjeglica. Smješteni su po privatnim kućama i u prostorijama kulturnog društva „Jarden“.

U Židovskoj je općini osnovan posebni Emigrantski odbor na čelu s predsjednikom općine Viktorom Morpurgom (koji je kasnije i sam stradao u logoru), uz veliku pomoć tajnika općine Jehiela Kamhija. Zalaganjem općine u Splitu talijanske su vlasti dozvolile boravak izbjeglica i odobrile im karte za opskrbu hranom i novčanu pomoć. Uspostavljene su veze i tražena pomoć od međunarodnih organizacija, a osobita je pomoć Dellasema. Splitski su Židovi slali hranu, lijekove, pa i novac Židovima koji su bili u logorima Jasenovac, Kruščica, Loborgrad i Đakovo.

Kada su Talijani, pod pritiskom Nijemaca, konfinirali židovske izbjeglice u Italiju i otok Korčulu (pretpostavlja se da je na Korčulu prebačeno oko 500, a u Italiju oko 1.100 Židova) židovska se općina i nadalje brinula, prikupljala odjeću i obuću te je čak imala kurire za vezu između logora i sabirališta (dr. Jakica Altaras).

Osigurali su zdravstvenu zaštitu i nastavu za izbjeglice. „Židovsku ambulantu“ vodio je dr. Milan Zon, a radili su liječnici dr. Silvije Altaras, dr. Samuel Baruh i drugi.

U Splitu su židovski učenici odstranjeni iz škola te je za njih Općina organizirala osnovnu školu (četiri razreda) i srednjoškolski tečaj (osam razreda). Inicijativu je dao Markus Finci, a organizaciju nastave je vodio profesor Sigmund Šteg. Učestvovali su u drugi profesori - emigranti.

Židovska općina u Osijeku

Osječka Židovska općina posebno je stradala za vrijeme II. svjetskog rata jer je bila proganjana ne samo od ustaša već i od pripadnika njemačke manjine (Volksdeutsche) koji su bili znatni u Osijeku i Slavoniji. U osječku židovsku općinu postavljen je povjerenik (Binder, činovnik u Osijeku), no on nije dugo ostao jer su se za vlast nad Židovskom općinom borile njemačka grupa u Osijeku i mjesna policija.

Početkom ožujka 1942. godine započela je gradnja posebnog židovskog naselja izvan Osijeka, na Tenjskoj cesti (oko 3 kilometra od Osijeka). Sklopljen je ugovor po kojemu će Židovi izgraditi o svom trošku naselje Tenje do svibnja 1942. godine i preseliti se u njega (u etapama), a predstavnici vlasti izjavili su da će to biti „konačno rješenje židovskog pitanja“. Napravljen je zapisnik koji je potpisao dr. Marka Leitnera iz Židovske općine koji je kasnije odveden u logor, a zapisnik je nestao. Izgradnja naselja započela je u travnju 1942. godine. Radovima su upravljali Žiga Wolner (upravitelj naselja) i Žiga Mautner, odbornici židovske općine. Radnu službu vodio je Lev Kister, a u logoru su bile i straže koje je vodio Hinko Bauer.

Već sredinom srpnja iz Zagreba dolazi SS oficir koji iz Tenje šalje prvi transport u njemačke logore.

Logorska uprava je nakon dolaska Židova iz okoline Osijeka proširena s Milanom Feliksom

iz Donjeg Miholjca, Belom Štrausom iz Podravske Slatine i Maksom Kohnom iz Đakova. Dragutin Glasner iz D. Miholjca brinuo se za opskrbu. Sanitetsku službu vodili su dr. Kovač i dr. Kraus.

Situacija se sve više pogoršavala. Ustaše su preuzeli straže i tako je naselje Tenje pretvoreno u logor iz kojega se nije moglo izaći bez posebne propusnice. U logoru su bili svi Židovi iz Osijeka, osim odbornika Židovske Bogoštovne Općine i Židova koji su bili u mješovitom braku.

Židovi iz okolnih mjesta, Valpova, Donjeg Miholjca, Slatine, Našica, Đakova (koji su još bili na slobodi ili u posebnim skupljalištima) poslani su u logor Tenje, tako da se broj logoraša povećao na više od 3.000 ljudi za koje Židovska općina nastoji osigurati ishranu. 19. 7. 1942., na poziv ing. Pičilića iz Jasenovca tamo odlazi 150 stručnjaka.

Dana 29. srpnja 1942. delegati Općine (Slavko Klein i Julio Sternberg) pozvani su u Zagreb na razgovor. Naređeno im je da obustave radove u logoru Tenje i da će svi Židovi biti transportirani u Njemačku na prisilni rad, usprkos protivljenju odbornika i ranije postignutom dogovoru i zapisniku.

Prvi transport sa oko 1.500 Židova krenuo je 15. 8. 1942. To su bili Židovi iz naselja Tenje (900) i 600 Židova iz Bjelovara, Koprivnice i Virovitice koji su dan prije stigli u Tenje. 22. 8. 1942. navečer krenuo je drugi transport s preostalim Židovima iz logora Tenje. Posljednji transport iz Osijeka krenuo je u noći 22/23 kolovoza 1942., preko Loborgrada za Auschwitz. Od 3.000 Židova iz logora Tenje, samo se oko 10 osoba vratilo kući.

Dana 8. 8. 1942. pozvana je cjelokupna Uprava Židovske općine na „dogovor“ u ustaški stožer, gdje su ih uhitili pod izlikom da je bivši pročelnik židovske općine Bela Friedman pobjegao (što nije bila istina).

U studenom 1941. dobila je Židovska općina u Osijeku nalog da nađe mjesto za smještaj oko 2.000 židovskih žena i djece iz Sarajeva. Općini je uspjelo naći prazni mlin „Cereale“, vlasništvo biskupije u Đakovu i adaptirati ga. Akcija prihvata židovskih žena i djece iz Sarajeva realizirana je suradnjom židovskih općina Osijek, Zagreb, Slavonski Brod i Sarajevo. Posebna omladinska „Leteća ekipa“ nesebično je pomagala.

Posebni vlak sa 1.400 do 1.500 žena i djece krenuo je iz Sarajeva 1. 12. 1941. ujutro. U Slavonski Brod je stigao u 23 sata. Židovska općina u Slavonskom Brodu organizirala je doček, priredila hranu, sakupila odjeću i posteljinu, zdravstvenu pomoć, te prijelaz u drugi vlak za Đakovo, kamo su stigli 5. 12. 1941. U transportu iz Sarajeva bili su i Židovi iz drugih mjesta u Bosni i Hercegovini.

Novi transport iz Sarajeva, s oko 800 Židova, otpremljen je 23. 12. 1941. U Đakovo su poslale žene i djeca, izbjeglice iz drugih zemalja.

Postojala je logorska ambulanta koju je uz liječnike zatočenike vodio Dr. Rudolf Čelada iz Đakova.

Provedena je akcija spašavanja djece (57) iz logora i njihov smještaj kod židovskih obitelji u Osijeku i okolici (dok još nisu i oni bili internirani). Jedan dio djece je spašen, a neki su zajedno sa svojim udomiteljima poslani 1942. godine u logor Tenje. Spašeno je i nekoliko trudnica koje su otpremljene u bolnicu u Osijek ili kod časnih sestara Sv. Križa u Đakovu.

U veljači 1942. godine dobila je Židovska općina u Osijeku obavijest od općine u Zagrebu, da se 1.200 žena i djece u logoru Stara Gradiška nalaze u strašnom stanju i da ih treba smjestiti

u logor Đakovo. Prvi transport iz Stare Gradiške stigao je 26. 2. 1942., u 10 sati navečer po strašnoj zimi, a drugi transport je stigao 6. ožujka. Židovska općina Osijek pokušala je za njih dobiti od Đakovačke biskupije prazni magazin pokraj mlina, ali su bili odbijeni. Kako su zatvorenice iz Stare Gradiške bolovale od tifusa, njihovim smještajem među ostale zatočenike nastala je epidemija.

Od bolesti ili mučenja umrlo ih je 569. Mjesec dana nakon dolaska transporta iz Stare Gradiške, 29. 3. 1942. ustaše preuzimaju logor. Nastao je strašan teror. Židovska općina Osijek (Skrb za logore) i nadalje se brinula o hrani za logorašice. 15. lipnja 1942. krenuo je prvi transport (800 osoba) iz logora Đakovo jer je započela njegova likvidacija. Posljednji transport bio je 5. srpnja 1942. godine.

Židovska općina Rijeka i Sušak

Nakon donošenja talijanskog Zakona o zaštiti rase, svi kvestori gradova i regija dobili su nalog da sastave spiskove Židova (podaci dobiveni od Tita Krešića, Rijeka). Svaki je Židov dobio rješenje (1939. godine) da je Židov prema ovom Zakonu. Dana 18. lipnja 1940. Ministarstvo unutarnjih poslova Kraljevine Italije dalo je nalog za uhićenje oko 500 Židova i smjestilo ih u školi Toretta u Rijeci. Nakon nekog vremena (oko 1 - 2 tjedna) oslobodili su dio uhapšenika, a dio su poslali u internaciju.

U Rijeci je formirana grupa za humanitarnu pomoć Dellasema i svaka osoba registrirana kao Židov dobivala je od Dellasema 8 lira dnevno i dokumente za prehranu.

U Sušak dolaze izbjeglice iz Austrije, Čehoslovačke i Poljske, a Židovi iz Rijeke šalju pomoć za njih. Rabin Deutsch u Sušaku pomagao je izbjeglicama uz pomoć Dellasema iz Genove. S tom akcijom rabin je upoznao kvestora i dao mu popis. Kvestor, koji je rabinu obećao pomoć, dao ih je uhititi i prebacio ustašama koji su ih poslali u Jasenovac. Uhitio je i rabina Deutscha i poslao u logor Ferramonte, gdje je obolio i završio u umobolnici Nocera Inferiore u Italiji.

Postojali su posebni „kanali“ koji su omogućavali bijeg iz talijanske zone. Spominju se „Vojni kanal“ (Komanda talijanske II Armije) i „Policijski kanal“, koji je u Rijeci organizirao glavni kvestor Giovanni Palatucci koji je bio voditelj Ureda za strance. Nakon kapitulacije Italije Palatucciju u Rijeci dodijeljen je SS kapetan Höpener. To je 13. rujna 1944. dovelo do uhićenja Palatuccia, koji je preko Trsta odveden u Dachau gdje je umro 10. veljače 1945. godine. Nakon rata proglašen je pravednikom.

Židove su preko Trsta odvodili u koncentracijske logore. Od 7. 12. 1943. do 24. 2. 1945. godine otpremljena su 22 konvoja (18 konvoja za Auschwitz i 4 posljednja za Ravensbrück). Kada su vlakovi prestali voziti (zbog presječenih veza), logoraše su likvidirali u tršćanskom logoru (Polizeihaftlager) San Sabba (u kojem je bilo oko 3.000 osoba, od toga 50-ak Židova).

Židovi u talijanskim logorima

Židovi u antifašističkom otporu

Židovi su bili među prvima koji su u NDH uhićeni ili poslani u logore jer su ustaše već imali sve podatke „sumnjivih osoba“, a osim njih, na udaru su bili članovi židovskih omladinskih društava, osobito Hašomer Hacaira, cionističkih organizacija te Makabija. Već 27. svibnja 1941. godine uhapšeni su židovski omladinci (165) i poslani na „rad“ u logor Danicu kraj Koprivnice i zatim u logore u Gospiću i Jadovnom na Velebitu gdje je ubrzo većina ubijena.

Ukupno je u NOB-u iz Hrvatske sudjelovalo 1.737 Židova od kojih je 325 poginulo, a među preživjelim Židovima bilo je 26 nosilaca „Partizanske Spomenice 1941“ i 4 narodna heroja.

Tijekom 1942. godine partizanima se pridružilo i 28 liječnika koji su bili upućeni u Bosnu radi suzbijanje endemskog sifilisa. Prema pisanju I. Goldsteina (2001.), koji citira dr. Samuela Deutscha, cijela akcija smišljena je od dr. Ante Vuletića i dr. Miroslava Schlesingera kako bi se spasili židovski liječnici i njihove obitelji. Od strane Ministarstva zdravstva NDH bilo je angažirano 76 židovskih liječnika.

Postoji lista sa 144 imena liječnika učesnika NOR-a i lista od 108 liječnika koji su stradali uglavnom u logorima.

Židovi su se pokušali spasiti bijegom iz dijela NDH pod ustašama u Talijanske zone I. i II. koje su nastale sporazumom između Mussolinija i Pavelića 18. svibnja 1941. godine, a obuhvaćale su teritorij Dalmacije, dijela Hrvatskog Primorja i priobalne otoke.

U obje su zone osnovani logori za Židove:

- Dubrovački logor bio je u mjestima Kupari (oko 1.000 interniraca iz BiH), Srebreno, Mlini, Gruž i otok Lopud. Ukupno je u Dubrovačkom logoru bilo oko 1700 interniraca, pretežno iz Bosne i Hercegovine (koja je zajedno sa Hrvatskom sačinjavala NDH).

- U logor u Kraljevici, prema službenim podacima, smješteno je bilo 1.172 Židova, u logoru na otoku Braču ih je 211, a na otoku Hvaru 404.

U tim su logorima Talijani uglavnom dozvolili organizaciju unutrašnjeg života od strane interniraca. Iako su uvjeti stanovanja, higijene i ishrane bili teški, Židovi su se uspjeli organizirati. Zdravstvenu zaštitu u logoru Kraljevica preuzeli su Talijani, ali i logoraši su osnovali svoju apoteku koju su kasnije prebaciti u logor na otoku Rabu. Tu apoteku oduzela im je uprava logora Rab.

U logorima su Židovi organizirali školovanje za djecu, tečajeve jezika tečaj krojenja, zbor i orkestar te druge aktivnosti. Čak je bila formirana (u tajnosti) četa od 50 omladinaca (tzv. Vatrogasna četa) koji su uvježbavani za kasnije akcije.

Početkom 1943. talijanska je vrhovna komada donijela odluku da se Židovi iz logora u Zoni II, prebace u Zonu I, u logor na otoku Rabu koji je nosio naziv «Campo di concentramento per internati civili di guerra». Prva grupa je na Rab stigla je iz Dubrovačkog logora 28. svibnja 1943. godine, a slijedilo je 11 transporta u kojima su prebačene 2.353 osobe. Židovi su u logoru na Rabu smješteni u dvije vrste objekata: zidane zgrade (Dubrovački logor) i montažne drvene barake (Logor Kraljevica).

O ukupnom broju interniraca u židovskom logoru na Rabu, postoje različite procjene. Neki dokumenti spominju 3.600, a pronađena je i lista s 3366 imena. U logoru je bilo 14,9% djece do 15 godina, 38,1% muškaraca i 47% žena.

Logor na Rabu postojao je i prije dolaska Židova, u njemu je bilo smješteno oko 13 000 slovenskih rodoljuba interniranih s područja Slovenije koje je okupirala Italija. Komandant logora bio je Vivenzo Cuiuli. Logor za Židove bio je odvojen od Slovenskog logora te se nastojalo spriječiti kontakte između ta dva logora (straže, žica itd.).

U mjestu Rab Talijani su osnovali bolnicu u kojoj su bili samo talijanski liječnici, iako su u logoru bilo i židovskih liječnika. Oni su organizirali tečajeve za bolničare, za 60 omladinaca, koji su kasnije uključeni u Rapski bataljun i u četiri slovenačka bataljuna.

Logor na Rabu oslobođen je 8. rujna 1943. (neki navode datum 7. rujna). Iz slovenskog dijela logora upućen je poziv za oslobođenje logora i „masa“ logoraša krenula je prema izlazu iz logora gdje je talijanska straža razoružana i logoraši su preuzeli stražu. Komandant logora nije pristao razoružati svoje vojnike i oružje predati internircima, te su to oni sami učinili 11. rujna. Zatvoren je komandant Cuiuli. (On je kasnije napravio samoubojstvo).

Židovski bataljun bio je „peti bataljun Rapske brigade“, imao je 244 borca i sanitetsku jedinicu. Za komandanta Židovskog bataljuna izabran je David - Dača Kabiljo. Bataljun se sastojao od tri čete, a svaka četa od tri voda. Komandir sanitetskog voda bila je Ela Samakovlija, a sačinjavala su ga 4 liječnika, 23 bolničarke i bolničara, 3 farmaceuta, 2 zubara, 4 studenta medicine i 4 studenta farmacije.

Židovski bataljun prebačen je brodom „Senj“ u Novi Vinodolski 17. 9. 1943. godine i krenuo prema selu Brlog (u blizini Otočca) te je 2. 10. stigao u selo Lipa, u blizini Generalskog Stola gdje je bilo sjedište partizanske 7. banijske divizije u koju su borci Židovskog bataljuna uključeni 3. 10. 1943. Od 197 boraca uključenih u banijsku diviziju (imali su svoje oružje koje su bili zarobili od Talijana), poginulo ih je do kraja rata 36-ero. Iz interniraca logora na Rabu 691 Židov priključio se oslobodilačkoj vojsci, od toga je 91 poginuo u ratu.

Na Rabu su ostali samo oni (204) koji su izjavili da se ne žele evakuirati (zbog bolesti, starosti itd). Njih su Nijemci 22. ožujka 1944. godine, zajedno s 330 Židova iz drugih područja, najviše Istre, odveli najprije u Rijeku, zatim u zatvor u Trst, odakle su 28. ožujka 1944. teretnim vagonima transportirani u Auschwitz.

Uvjeti preživljavanja na „oslobođenim teritorijima“ bili su teški, uz neprijateljske ofenzive i bombardiranja. Ipak je od ukupno 1.812 izbjeglica preživjelo njih 1.671 ili preko 90%.

S Raba se 211 logoraša uspjelo prebaciti u Italiju, neki su kasnije otišli u Švicarsku, drugi u logor u Bariju, a dio su uhvatili Nijemci i poslali u Auschwitz.

Talijanski logori

Sporazum između Mussolinija i Pavelića postignut 18. svibnja 1941. godine podijelio je teritorij Dalmacije, dijela Hrvatskog Primorja i priobalne otoke u dvije zone: tzv. Zonu I i Zonu II.

U Zoni I, koju je Italija anektirala, bilo je područje Riječke pokrajine (Sušak i zaleđe), svi otoci Hrvatskog Primorja (osim otoka Paga), područje od Splita do Novigrada s otocima (osim

Brača i Hvara) te Boka Kotorska.

U Zoni II bili su otoci Pag, Brač i Hvar kao i područje iza Zone I, do granične linije: Vinica-Pli-tvički Leskovac-Plješivica-Šator-Malovan-Prenj-Troglav. U toj zoni su se nalazili Dubrovnik, Makarska, Herceg-Nov, Crikvenica, Kraljevica, Novi Vinodolski, Senj, i Selce.

Upravo zbog razlike u ovlastima Talijana u te dvije zone, položaj židovskih izbjeglica u njima bio je različit.

U Zoni I. nije bilo stroge primjene rasnih zakona (iako ih je i Italija donijela).

U Zoni II. ustaše su primjenjivali zakone NDH protiv Židova i u prvo se vrijeme Talijani nisu miješali u progone, čak su, prema nekim dokumentima, pomagali u vraćanju Židova koji su se pokušali skloniti u Zonu II.

Romano smatra da se stav Talijana promijenio nakon strašnog masakra koji su ustaše provodili u svojim logorima na otoku Pagu (Slano i Metajna).

Komanda 2 talijanske armije naredila je da se Židovi koji se nalaze u Zoni II interniraju u posebne logore, kako bi se spriječile ustaše koji su stalno zahtijevali da im se predaju Židovi.

Osnovani su sljedeći logori:

Dubrovački logor (u mjestima Kupari, Srebreno, Mlini, Gruž i otok Lopud). Ukupno je u tom logoru bilo interniraca, pretežno iz Bosne i Hercegovine (koja je zajedno s Hrvatskom sačinjavala NDH).

Logor u Kraljevici primio je Židovske izbjeglice iz Crikvenice, Novog, Hreljina, Selca, Senja, Kraljevice, Skrada, Moravica i Ogulina, koji su većinom bili porijeklom iz Hrvatske i Slavonije, ali je bilo i emigranata iz Mađarske, Austrije, Njemačke i Čehoslovačke. Ukupno je, prema službenim podacima, u logoru Kraljevica bilo internirano 1172 Židova.

U logoru na otoku Braču bilo je 211 Židova, smještenih u mjestima Sumartin i Postire. Tu su smješteni izbjeglice koji su se sklonili u Knin i Drniš.

U logoru na otoku Hvaru bilo je 404 interniranih Židova koji su smješteni u nekoliko zgrada koje su čuvali karabinjeri. To su bili izbjeglice koji su se ranije sklonili u Metković, a porijeklom su bili iz Mostara i Sarajeva.

Ukupno je u navedenim logorima bilo 2554, a prema drugim izvorima 2661 Židov.

U tim su logorima Talijani uglavnom dozvolili internircima organizaciju unutrašnjeg reda i života u logoru te su izabrani odbori koji su zastupali interese logoraša pred talijanskom vojnom komandom.

U najvećem logoru, u Kraljevici, vjerojatno su bili i najteži uvjeti. Iako su uvjeti stanovanja, higijene i ishrane bili teški, ipak su Židovi uspjeli organizirati život u logorima.

Za poboljšanje ishrane logoraši su osnovali posebni odbor (dr. Leo Roter, Bogdan Weiss, Aleksandar Piliš, Aron Berger, Dragica Frank i Jakov Glied).

Zdravstvenu zaštitu u logoru Kraljevica preuzeli su Talijani i osnovali ambulantu s tri liječnika, ali su i logoraši sami osnovali svoju apoteku (vodili su je magistri: Milan Eisenstein, Anka Leitner i Ivan Berkeš). Tu apoteku uspjeli su prebaciti i u logor na otoku Rabu, međutim, tamo

im ju je oduzela logorska uprava.

U logoru je organizirano školovanje, tečajevi jezika, krojenja, zbor i orkestar (Franjo Nadaši, Miroslav Luncer i Bruno Prister), a dr. Ivan Berkeš organizirao je marionetsko kazalište za djecu.

Početkom 1943. godine (kad se već mijenjala situacija na ratištima) talijanska vrhovna komanda je donijela odluku da se Židovi iz logora u Zoni II prebace u Zonu I, u logor na otoku Rabu. Židovi koji su već bili u Zoni I (Split, Korčula, Vela Luka) nisu bili prebačeni u logor na Rabu.

Prva grupa od 110 interniraca iz Dubrovačkog logora stigla je u logor na otoku Rabu 28. svibnja 1943. godine. U 11 transporta, koji su slijedili između 19. lipnja i 21. srpnja 1943. prebačeno je 2353 osobe (1064 muškarca, 982 žene i 307 djece).

O ukupnom broju interniraca u logoru na Rabu, koji je nosio naziv „Campo di concentramento per internati civili di guerra Arbe“, postoje različite procjene. Neki dokumenti spominju 3600, a pronađena je i lista sa 3366 imena (bez 211 osoba koje su samoinicijativno otišle u Italiju nakon oslobođenja logora). U logoru je bilo 14,9% djece do 15 godina, 38,1% muškaraca i 47% žena.

Već je prije dolaska Židova postojao logor na Rabu za oko 13 000 slovenskih rodoljuba interniranih s područja Slovenije koje je okupirala Italija. Logor je čuvala talijanska vojna komanda na Rabu, bio je ograđen bodljikavom žicom, sa stražarskim kulama i reflektorima. Komandant logora bio je Vincenzo Cuiuli. Uvjeti u slovenskom logoru bili su teški te se pretpostavlja da je umrlo oko 4000 osoba od gladi, bolesti pa i zlostavljanja.

Logor za Židove osnovan je krajem svibnja 1943. godine i bio je odvojen od slovenskog logora te se nastojalo spriječiti kontakte između ta dva logora (straže, žica itd.). Uvjeti života interniraca bili su teški, ali ipak bolji nego u slovenskom logoru, gdje su zatočenici morali raditi teške fizičke poslove. Blaži odnos prema židovskim internircima naredila je Komanda talijanske 2 armije, a i sami logoraši su se uspjeli bolje organizirati.

Židovi su u logoru na Rabu smješteni u dvije vrste objekata: zidane zgrade (dubrovački logor) i montažne drvene barake (logor Kraljevica), koji su također bili odvojeni. Pri dolasku je logorašima oduzet novac koji je trebao biti „deponiran“ u kasi koja se čuvala u upravi logora.

Zdravstvenu službu organizirali su Talijani, koji su, osim logorske ambulante, otvorili u mjestu Rab logorsku bolnicu. Ipak je u toku dva mjeseca, koliko je logor postojao, umrlo 11 logoraša.

Nakon oslobođenja logora i evakuacije interniraca na Rabu su ostale 204 osobe koje najčešće zbog bolesti i starosti nisu otišle dalje. Nakon dolaska Nijemaca na Rab, oni su 22. ožujka 1944. godine odvedeni u logor Auschwitz.

Ženska baraka

Orkestar u logoru Kraljevica

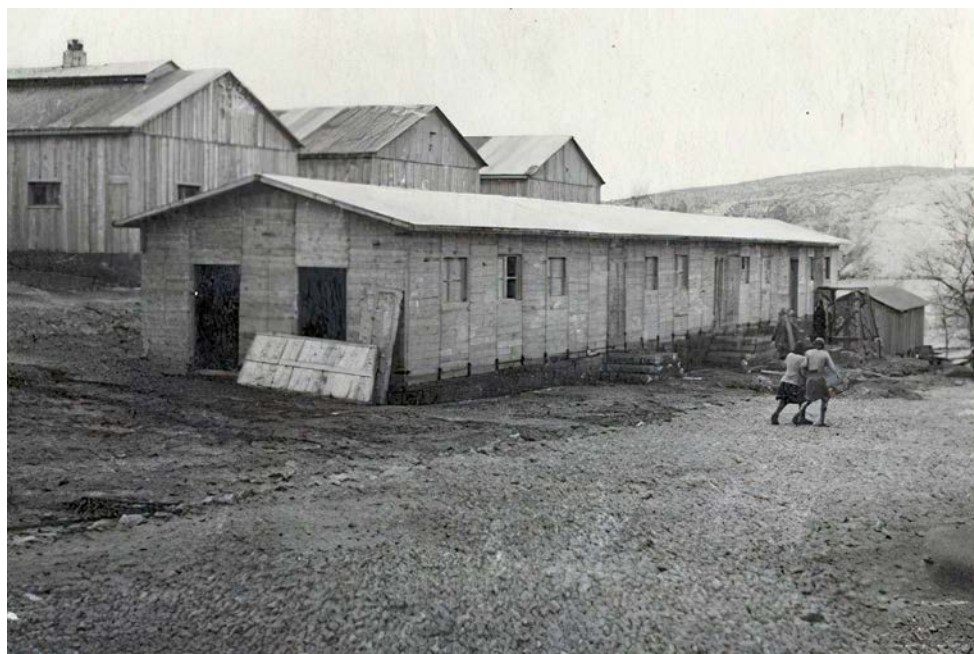
Logor Rab

Muška baraka u logoru Kraljevica

Logor Kupari

Barake u logoru Kraljevica

Židovi u NOB

Logor u El Shatu

Partizanska bolnica na Petrovoj gori

Alfred Pal u Topuskom - grupa za kulturu

Židovi liječnici partizani, u sredini dr. Steiner

Sestre Samokovlija i Weiss Gracija

Malo odmora

Beba Samokovlija

RAB, rujna 1943

Židovski partizanski bataljun

Preživjeli borci židovskog bataljuna

Djeca za vrijeme II. svjetskog rata

U II. svjetskom ratu mnoga su djeca stradala u logorima, getima, ratnim operacijama, bombardiranjima, zbjegovima. Cijele su generacije židovske djece nestale u logorima smrti. Pretpostavlja se da je u Holokaustu ubijeno oko milijun i pol djece. Djeca su bila žrtve medicinskih pokusa, a bolesna djeca bila su „eutanazirana“ čak i prije nego što su osnovani logori smrti. U Poljskoj je oteto tisuće djece koja su odgovarala kriterijima „više rase“, tj. imala su svijetlu kosu, plave oči i druga „arijska“ svojstva i predana su u njemačke obitelji da ih (pre) odgoje. Veliki broj te djece ipak je završio u logorima. Bilo je stotine velikih i malih geta i logora u Poljskoj i istočnoj Europi u kojima su djeca živjela u strašnim uvjetima

U getu u Terezienstadtu (u Češkoj) bilo je oko 11 000 djece koja su poslana transportima za Auschwitz (najviše u 1944. godini).

Ono što ih je nadživjelo, to su njihovi crteži (kasnije pronađeni) koji su nastali u getu pod vodstvom učiteljice crtanja Friedl Dicker-Brandejs, koje je izdao Židovski muzej u Pragu. Postoje tisuće crteža, zapisa, dnevnika i svjedočanstava koja su nadživjela autore koji su ih zapisali od onih koji su preživjeli Holokaust.

Poljakinja Irena Sendler vodila je sektor dječje socijalne skrbi u ilegalnoj organizaciji „Zegota“ i uspjela je spasiti 2.500 djece iz Varšavskog geta, zapisala je njihova imena (i zakopala podatke). Za to je dobila priznanje Yad Vashema i drugih institucija.

U Yad Vashemu podignut je spomenik (kipar Boris Skitzer) učitelju Januszu Korczaku koji nije htio napustiti djecu iz sirotišta u Varšavi i zajedno s njima stradao je u logoru Treblinka.

I u Hrvatskoj je bilo akcija spašavanja djece iz logora, poznata je akcija Dane Budisavljević, a bilo je i drugih, manje poznatih, akcija spašavanja djece, ovdje ćemo spomenuti samo neke. Među spašenom djecom bilo je i židovske djece.

U srpnju 1942. godine aktivistkinje i sestre Crvenog križa¹ su u logoru Stara Gradiška „preuzele“ nekoliko stotina djece. Taj transport sa 650 djece stigao je u Zagreb 12. srpnja 1942., ali je dio djece umro već prilikom transporta, a preživjeli su prebačeni u dječji logor u Jastrebarskom. Zbog velikog broja pristigle djece osnovan je još jedan logor u selu Reka u blizini Jastrebarskog i u njega je smješteno 2.000 djece. Djeca su bila u teškom stanju, iscrpljena, izgladnjela i bolesna tako da je smrtnost bila velika. Od srpnja do kraja listopada umrlo je 449 dječaka i djevojčica mlađih od 14 godina.

Iz logora Jastrebarsko partizanskom akcijom oslobođeno je nekoliko stotina zdravije djece koja su poslana na oslobođeni teritorij, a 1.637 djece su preuzeli građani Zagreba, Jastrebarskog i okoline, te Karitas, koji je bio pod upravom Katoličke Crkve. Ukupno je u logorima Jastrebarsko i Reka bilo 3.336 djece.

U Zagrebu su 1942. godine bila tri sabirališta za djecu i jedan ilegalni dom. Mnoga djeca spašena su zahvaljujući Crvenom križu i velikoj akciji Narodne pomoći i AFŽ, partijskih orga-

1 Općenito se dozvolilo Crvenom križu osnivanje dječjih domova ili prihvatilišta nakon što je u ofenzivi na Kozaru (lipanj 1942.) bilo uhvaćeno 23 858 djece od kojih je kasnije oko 11 000 stradalo u logorima. Neka bi djeca u sabiralištima ostajala kraće vrijeme i zatim su akcijom spašavanja smještena u „hrvatske i katoličke, građanske i seljačke obitelji“.

nizacija, ali i zdravstvenih i socijalnih ustanova. U sabirališta, npr. u barake Zavoda za odgoj gluhonijemih u Ilici 113, stizale su grupe žena i djece (kasnije se na toj lokaciji nalaze samo djeca). Ukupno je kroz to prihvatilište u 1942. godini prošlo 5.612 djece stare od jedne do šesnaest godina. Djeca su bila bolesna, slaba, tako da je u umrlo njih 157, a 215 je poslano u zagrebačke bolnice na liječenje. Djeca su predana građanima ili rodbini.

Djeca koja su 1941. bila predškolske dobi ili su se rodila u toku rata danas predstavljaju najveću grupu Holokaust preživjelih (28%) u Hrvatskoj. Njihova želja za učenjem bila je velika, makar se odvijala u gotovo nemogućim uvjetima.

Škole za židovsku djecu osnivaju se i pri židovskim općinama u vrijeme dok su djelovale u vrijeme II. svjetskog rata.. U Zagrebu je Pučka škola nastavila radom 9. rujna 1941. godine u novim prostorijama ratne Židovske općine u Trenkovoju ulici. Početkom školske godine upisano je u školu svega 94 učenika i učenica. Osnovna škola radila je do 1942. godine, a srednju školu je do 1943. organizirao rabin Miroslav Šalom Freiburger. Radio je neko vrijeme i dječji vrtić u stanu dječje odgojiteljice Miriam Weiller.

O položaju židovske djece piše u zapisniku Općine iz tog doba: „U porodicama školske djece vlada bijeda. Mnogi roditelji ostali su bez ikakve zarade, dok su drugi upućeni u logore. Iz tih razloga odlučeno je, da se svekolikoj školskoj djeci, besplatno dijeli za doručak odnosno za južinu mlijeko i maslac.“

U Splitu su židovskim učenicima zabranili redovno školovanje, te je Židovska općina organizirala osnovnu školu (četiri razreda) i srednjoškolski tečaj (osam razreda). Škola je radila dvije školske godine od 1941. do 1943. godine.

U logoru Ferramonti djelovala je tokom 1942. i 1943. godine škola za oko 40 djece od 6 - 14 godina.

Osnivaju se škole i gimnazije u zbjegovima (npr. u El Šatu za 1.194 učenika).

Na Korčuli je djelovala i Židovska ribarska škola (hašhara jamit).

Poslije završetka II. svjetskog rata osnivaju se škole i gimnazije koje omogućuju nadoknadu izgubljenih godina školovanja. Takva jer bila i „Partizanska gimnazija Maršala Tita“ u Zagrebu, u Gundulićevoj ulici.

Organizacija židovskih općina nakon Drugoga svjetskog rata

Poslije Drugoga svjetskog rata postepeno se organiziraju židovske općine i vraća život u njih. Dr. Friedrich Pops, koji je bio predsjednik Saveza prije rata, već je 22. listopada 1944. godine (odmah nakon oslobođenja Beograda) nastojao obnoviti rad Saveza Jevrejskih veroispovjednih opština Jugoslavije.

Godine 1945. obnovljeno je 38 općina, ali su neke od njih bile predstavljene sa samo nekoliko preživjelih članova. Već je u studenom 1945. godine održana prva konferencija Židovskih općina.

Prema podacima Saveza (Spomenica 1919-1969) od oko 75. 000 Židova u Jugoslaviji 1941. godine (od toga oko 4.000 izbjeglica), preživjelo je Holokaust samo 15.000 Židova, od kojih se u zemlju vratilo oko 13.000.

Godine 1947. osnovan je u Zagrebu Pravni odsjek Saveza koji je međutim djelovao samo do 1952. godine kada su svi prikupljeni materijali preseljeni u Beograd, gdje je osnovan Jevrejski istorijski muzej i arhiv.

Kada se usporede liste židovskih općina iz 1947. godine i one iz 1969. godine, vidljivo je da se broj članstva gotovo prepolovio, što je posljedica velikog odlaska u Izrael - ali je. Nakon osnivanja države Izrael u vremenu od 1948. do 1952. godine zemlju je napustilo blizu 8.000 Židova. Tako se dogodilo da je u Izraelu bilo više Židova porijeklom iz Jugoslavije (oko 10. 000 s predratnim i ratnim migracijama) nego u samoj zemlji.

U prvo vrijeme nakon završetka rata židovske su općine bile neka vrsta izbjegličkih centara u kojima su prvu zaštitu i pomoć dobili Židovi koji su se vraćali iz logora, izbjeglištva i partizana. Općine su pretvorene u prihvatne centre, bolnice, javne kuhinje, distributere humanitarne pomoći, pružale su pomoć u traženju preživjelih članova obitelji itd.

Socijalna djelatnost bila je u nadležnosti posebnog „Autonomnog odbora za pomoć“ koji je djelovao na osnovi sporazuma sa JOINT-om u Bukureštu. Odbor je bio sastavljen od predstavnika općina; predsjednik je bio najprije David Alkalaj, a kasnije dr. Lavoslav Kadelburg. Odbor je postojao od 1945. do 1952. godine, a njegova aktivnost bila je samostalno postavljanje zahtjeva i distribucija pomoći, koja se uglavnom dobivala od JOINT-a.

Karakteristično za Židovsku zajednicu Hrvatske (i Jugoslavije) jest učešće velikog broja Židova u Narodnooslobodilačkoj borbi (NOB) i pokretu (NOP). Upravo su velike žrtve u II. svjetskom ratu i borba protiv fašizma bili zajednička osnova za Židove i Nežidove za tadašnje međusobno razumijevanje i suradnju.

Prema nekim mišljenjima tzv. „državnog antisemitizma“, kao u nekim drugim komunističkim zemljama, u to vrijeme nije bilo ili su bili zabilježeni samo sporadični slučajevi.

Velika se pažnja posvećivala sjećanju na Holokaust i komemoracijama na Yom Ha-Shoah, građenju spomenika, organizaciji posjeta i komemoracija na grobljima, bivšim logorima i drugim mjestima na kojima su Židovi bili ubijani za vrijeme Holokausta.

Te su komemoracije postepeno prerasle u neku vrstu političkih manifestacija s velikim bro-

jem državnih i drugih predstavnika i programom koji je bio pretežno sekularni i službeni.

Jedna od zadaća tih komemoracija bila je i da se potvrdi učešće Židova u NOB-u, što je u poslijeratnom razdoblju bio glavni kriterij socijalnog i društvenog položaja. Tada su lideri u židovskim općinama uglavnom bili poznati antifašistički borci, partizani i socijalistički aktivisti.

U službenim cenzusima samo se dio Židova izjasnio da je „Židov“ (bilo po vjeri ili po nacionalnosti). Zbog toga je broj Židova u popisima stanovništva bio znatno manji nego broj Židova koji su bili članovi općina.

Židovske su općine funkcionirale u reduciranoj tradicionalnoj formi. Aktivnost općina imala je pretežito socijalni i kulturni, a manje religiozni karakter.

Na savjetovanju rabina u ožujku 1947. godine bilo je svega pet preživjelih rabina, no većina se (kao i preživjeli kantori) kasnije iselila ili je nažalost umrla. Tako je do 1968. godine u Jugoslaviji ostao samo jedan rabin, Menahem Romano u Sarajevu, koji je umro u svojoj 87. godini.

No nije samo nedostatak kvalificiranog kadra za održavanje vjerskih obreda utjecao na sekularizaciju života u židovskim općinama, već je to bila i prilagodba na prilike u ateističkom društvu Titove Jugoslavije.

Samo je mali broj religioznih Židova, uglavnom starije generacije, dolazio u sinagogu, ali se u vrijeme velikih praznika (Rosh Hashana, Yom Kippur, Sukkot) njihov broj povećavao, a za Pesah je obično organiziran Seder. Najviše su se praznovali Purim i Hanuka. Za te su prigode nabavljane iz inozemstva Macot, košer vino itd., a pozivani su i rabini u goste. Tako su židovske općine preuzele na sebe održavanje židovske tradicije koja je nestala iz života obitelji.

Židovska vjerska tradicija gotovo je iščezla iz obitelji kao i iz životnog ciklusa Židova (circumcizija, vjenčanje u sinagogi, Bar Mitzvah i Bat Mizvah). Teško je bilo moguće održavati Kashrut (košer) ishranu. Možda je jedini ostatak vjerskih obreda bio prilikom židovskih sahrana i Kadiša.

Obnovljene općine sada se razlikuju od prijeratnih židovskih općina. Promjena židovskih općina od religioznih u pretežito socijalne ustanove omogućila je sudjelovanje i nežidovskim partnerima brojnih mješovitih brakova. Mješoviti su brakovi omogućili demografski opstanak zajednice i spasili mnoge živote Židova za vrijeme Holokausta.

Opće prilike i organizacija židovskih općina u to vrijeme mogu se proučiti iz izvještaja Saveza Jevrejskih opština koji su se objavljivali godišnje.

Tako dr. Albert Vajs u članku „Osvrt i perspektiva“ (Jevrejski almanah 1957-58) u osvrtu na period od VII. zemaljske konferencije Jevrejskih opština u Jugoslaviji u listopadu 1956. do kraja 1958. godine piše:

„Život i rad zajednice kretali su se uglavnom u onim istim osnovnim linijama koje su postavljene još 1945. godine i koje su se postepeno ostvarivale kroz proteklih 13 godina, razume se uz nužno prilagođavanje promenljivim opštim i posebnim uslovima...

...Nije bilo nikakvih pojava antisemitizma ili ma kakve druge diskriminacije prema našoj zajednici i njenim pripadnicima. Poznata su nam svega dva neznatna slučaja, kada su pijana lica činila uvredljive izjave za Jevreje. U oba slučaja je strogo primijenjen zakon i krivci su kažnjeni zatvorom.

Broj opština i nadalje iznosi 35, a sve su učlanjene u Savezu. Izvršni odbor Saveza proširen je predstavnicima pet najvećih opština, a u Glavnom odboru su predstavnici 12 najvećih opština, a preko njih više od 90% celog brojnog sastava zajednice.

Krupan korak predstavlja i osnivanje koordinacionih odbora pri Izvršnom odboru: ženskih sekcija, omladinskih sekcija i pevačkih horova...

Na traženje opština izrađeni su u Savezu nacrti tipskih pravila za veće, srednje i male opštine...

Posle kulturno-prosvetnog rada najznačajniji sektor naše aktivnosti i u ovom periodu predstavljao je socijalni i humanitarni rad.

Verski život u zajednici tekao je normalno. Savez i opštine izlazili su u susret odnosnim željama i potrebama vernika u granicama mogućnosti, ali interesovanje, naročito kod mladih pokazuje opadanje.

Najznačajniji uspeh na polju humanitarnog rada predstavlja naš novi Dom staraca u Zagrebu. U njemu je smešteno 115 štićenika, a 35 lica van Doma prima hranu iz njegove kuhinje. Da je sve ovo moglo biti postignuto treba zahvaliti velikom zalaganju cele zajednice, ali naročito Odboru za gradnju doma sastavljenom od članova uprave i stručnjaka Jevrejske opštine u Zagrebu."

U Hrvatskoj je rad obnovilo 10 židovskih općina. Najviše Židova naselilo se u Zagrebu, koji je i danas najveća općina.

Zbog osiromašenja židovske populacije, njezine narušene demografske pa i obiteljske strukture, općih ekonomskih i životnih uvjeta, humanitarni i karitativni rad bio je jedna od glavnih aktivnosti zajednica.

Nestale su razlike između sefarda i aškenaza, između „ortodoksa“ i „neologa“ između „asimilacionista“ i cionista, bogatih i siromašnih, visokoobrazovanih i manje obrazovanih, onih koji su starosjedioci ili koji su se doselili, zajednički nazivnik bio je Holokaust.

Židovima nije vraćena imovina oduzeta za vrijeme nacističke vladavine, a ako je vraćena, ponovno je oduzeta (nacionalizirana). Reparacije i druge vrste odšteta, koje su primili Židovi u zemljama zapadne Europe i Izraelu, Židovi u Hrvatskoj nisu primili. Umjesto njih, ta sredstva je vjerojatno primila Jugoslavenska država (Tito-Brandt sporazum na Brionima).

Nakon osnivanja države Izrael 1948. godine, mnogi preživjeli Židovi iz Hrvatske odlučuju se za odlazak, židovska se populacija prepolovila.

U desetkovanoj populaciji Židova, s narušenom demografskom strukturom (nestale su cijele generacije), dominirali su mješoviti brakovi i nepostojanje židovskog obiteljskog života.

U židovskoj se zajednici posebno njegovala uspomena na Holokaust, ali i učešće u antifašističkom otporu (NOB), što je postalo osnova brojnih zajedničkih komemorativnih svečanosti, zajedničkih za Židove i novu komunističku vlast.

Osim zajedničkih, postavljaju se posebni Židovski memorijalni spomenici, osnivaju se muzeji i arhivi, pišu kronologije, memoari i knjige o Holokaustu kroz cijelo poslijeratno razdoblje. Sadržaj se nije mnogo mijenjao ako u ruke uzmemo publikacije iz pedesetih, šezdesetih, i

kasnijih godina pa i neke najnovije publikacije. Pri tome trebali bi vjerovati da dominiranje uspomene na Holokaust nije bila reakcija na antisemitizam jer ga službeno nije bilo.

Pažnja se posvećivala memorijalnoj arhitekturi, dok se stara židovska baština, ono malo preostalih sinagoga i brojna židovska groblja, zapuštala. To se može reći i za muzejsku, arhivsku i publicističku aktivnost u kojoj je dominirao kult stradanja.

Možemo pretpostaviti da je takva aktivnost osiguravala židovskoj zajednici priznato mjesto u društvu. Židovi su imali istovremeno i status žrtve i status pobjednika. S druge strane, očekivala se lojalnost židovske zajednice državnim strukturama i njihov „low profile“, odnosno pasivnost, čak i onda kada je u pitanju bila židovska država Izrael, s kojom su prekinuti diplomatski odnosi i koja je takoreći svakodnevno (zbog Titove politike „nesvrstavanja“ i približavanja arapskim zemljama) bila predmet osuda službenog tiska i medija.

Promjena židovskih općina od religioznih u pretežito socijalne i kulturne ustanove omogućila je sudjelovanje i nežidovskim partnerima brojnih mješovitih brakova, a ti su partneri opet dalje utjecali na život općine.

Brakovi su u vrijeme socijalizma bili uglavnom civilni. Jedino su se možda u ruralnim sredinama zadržala i crkvena vjenčanja. U maloj zajednici bila je mala mogućnost naći židovskog bračnog partnera. U obiteljima nije bilo tradicionalnog židovskog načina života, a u školama nije bilo religioznog obrazovanja.

Nakon raspada Jugoslavije i osamostaljenja Hrvatske, Židovske općine (10) ujedinjene su u Koordinaciju Židovskih općina Hrvatske. Unutrašnja i vanjska politika židovske zajednice sada je samostalna, a veze s ostalim zajednicama u bivšoj Jugoslaviji uglavnom su obiteljske i prijateljske uz organizaciju povremenih susreta.

U Židovskim općinama razvile su se bogate i raznolike aktivnosti, neke od njih ranije nisu postojale.

Najvažnija promjena, koja se zapaža i u drugim postkomunističkim zemljama, povratak je religijskog života i dolazak rabina u Hrvatsku.

Važna je tolerantna atmosfera koja omogućava učešće nežidovskih partera u životu zajednice i prihvaća mladu generaciju, bez obzira jesu li Židovi po majci ili ocu.

Dobre veze s Izraelom, razmjena mladih i odlazak u kibuce, seminare, ljetne i zimske kampove doprinosi očuvanju židovskog identiteta i učenja o židovskoj tradiciji.

Židovske žene više se ne ograničavaju na karitativne aktivnosti, već su aktivne u brojnim kulturnim i edukativnim odborima i akcijama.

Generacija Holokaust preživjelih, njihov socijalni, ekonomski i zdravstveni položaj ukazuje da se radi o populaciji s velikim potrebama, koje sada uglavnom rješava socijalni fond Claims konferencije, tako dugo dok se nalaze u vlastitim kućanstvima. Kad više ne mogu ostati kod svojih kuća i trebaju institucionalnu skrb, to postaje briga zajednice koja, nažalost, nema sredstava ni mogućnosti održavanja derutnog staračkog doma Zaklade Lavoslava Schwartza, ni novaca za pomoć u smještaju u dom onih koji nemaju dovoljno sredstava. Te probleme treba zajednički rješavati i ne smije se iz odluka isključiti ravnopravne i zaslužne članove zajednice zato što su ostarjeli i svesti ih na „socijalne slučajeve“.

Druga generacija, koja je rođena nakon II. svjetskog rata, sada vodi židovske zajednice i orga-

nizira život u njima. To su većinom visokoobrazovani i ekonomski situirani članovi općina koji imaju ugled i položaj u društvu. Stasala je i treća generacija, mlade obitelji s malom djecom, koje traže svoje mjesto i trebaju potporu zajednice.

U malim zajednicama, u rukovodećim organima (vijeću i odborima) često se istovremeno nalazi nekoliko generacija pa i članova iz istih obitelji, što bi se moglo pretvoriti u nepotizam i promijeniti demokratsku suštinu židovske zajednice.

Holokaust zauzima još uvijek značajno mjesto u židovskoj zajednici, ali ne u društvenoj okolini. Osobito se promijenio stav države i društva prema antifašističkoj borbi, u kojoj su sudjevali mnogi preživjeli Židovi.

Preživjeli Holokausta s osobitim pijetetom dolaze na mjesta stradanja svojih najbližih i u tome ih nitko ne može zamijeniti.

Mjesta sjećanja i žalovanja

Logor San Saba u Trstu

Groblje Đakovo - stare ploče

Čitanje kadiša na Komemoraciji u Đakovu

Komemoracija u Đakovu - dr. Kraus i Bjanka

Preživjele logororašice Logora Đakovo

Polaganje vijenca u Yad Vashemu - Melita

Berlin spomenik holokaustu

Komemoracija na Mirogoju - dr. Kraus

Komemoracija na Mirogoju

Komemoracija Jadovno - Šaranova jama

Komemoracija Jasenovac

Komemoracija Jasenovac - članovi koordinacije

Komemoracija u Čakovcu

Komemoracija Prelog

Konferencije

Osnivanje EUAS europske organizacije preživjelih u Pragu

Konferencija u Vilnius - Hrvatska prezentacija

Primanje Unije židovskih žena Hrvatske u ICJW
– International Council of Jewish Women

Simpozij u Dubrovniku

Sastanak sa Ženi Lebl, simpozij u Dubrovniku

Konferencija holokaust preživjelih u Jeruzalemu

Konferencija ICJW Madrid

CENTROPA - sastanak u Pragu

Sastanak predstavnika CLAIMS i JOINT sa preživjelim

Delegacija Hrvatske na svjetskoj konferenciji preživjelih u Berlinu

Dolazak delegata EUAS-a na konferenciju u Židovskoj općini Zagreb

Svečana zajednička večera preživjelih Hrvatske i delegata EUAS-a

Izložba publikacija CENDA u povodu konferencije EUAS-a

Sudjelovanje članova ŽOZ-a na panelima konferencije EUAS-a u Zagrebu

Sudjelovanje članova ŽOZ-a na panelima konferencije EUAS-a u Zagrebu

Radni sastanak CENDO sa predstavnicima CLAIMS

Posjet američkih preživjelih Židova

Iz života zajednice

Purim

Posjet predsjednice ICJW Uniji Židovskih žena Hrvatske

Japanska večera

Hana Gašić - sefardska kuhinja

Škola kompjutora

Škola kompjutora

Seniorska plesna grupa

Udruga preživjelih holokausta u Hrvatskoj

Udruga preživjelih Holokausta u Hrvatskoj osnovana je 2001. godine pri Židovskoj općini Zagreb sa zadaćom da okuplja osobe koje su preživjele Holokaust, da zastupa njihove interese i pomaže im u ostvarivanju prava.

Udruga je član međunarodnih organizacija World Federation of Jewish Child Survivors of the Holocaust and Descendants - WFJCSHD, New York) i European Association of the Holocaust Survivors - EUAS.

Predsjednica Udruge preživjelih holokausta u Hrvatskoj je dr. Švob Melita, koja je izabrana za člana izvršnog odbora Svjetske i Europske organizacije. Osnovna djelatnost Udruge i njen statut usklađeni su s djelovanjem i zadaćama Svjetske organizacije.

Udruga je odigrala ključnu ulogu u priznavanju prava Holokaust preživjelih u Hrvatskoj na penzijske i druge fondove Claims konferencije koja su već ostvarivali Židovi u zapadno europskim zemljama i Izraelu.

Preko ureda Claims konferencije (dr. Švob Melita) koji je bio smješten u njenom prostoru i službeno djelovao neko vrijeme, počela je vrlo zahtjevna akcija priznavanja prava na CEEF penzije i traženja originalne dokumentacije o progonu i stradanjima koju preživjeli nisu ni mogli imati.

Kada je Claims tražio centralizaciju svih ureda na prostoru bivše Jugoslavije, ured u Zagrebu nastavio je rad na volonterskoj bazi. Obrađeno je, i najvećim dijelom odobreno, gotovo 500 zahtjeva katkada i nakon godinama dugog dokazivanja, na njemačkom ili engleskom jeziku. U prvo su vrijeme naše CEEF penzije bile znatno niže od penzija koje su primali Židovi na Zapadu, pod izlikom da je ovdje život jeftiniji. Da bi se to promijenilo, pokrenute su međunarodne akcije i održane brojne konferencije holokaust preživjelih. Nekoliko konferencija organizirali smo u Hrvatskoj i Zagrebu.

Anketa o socijalnom i zdravstvenom stanju i o potrebama osoba starijih od 65 godina, koju smo organizirali za JOINT 2005. godine u židovskim općinama Zagreb, Osijek, Rijeka i Split, doprinijela je sagledavanju situacije u kojoj su živjele osobe koje su preživjele holokaust u Hrvatskoj, i tako doprinijela rješavanju visine penzije i ubrzala njihovo odobravanje. Rezultati ankete objavljeni su na hrvatskom i engleskom jeziku.

Obilna dokumentacija koja je sakupljena za proces odobravanja molbi, kojoj su doprinijeli i sami preživjeli, omogućila je stvaranje arhiva, biblioteke i kompjuterske baze podataka za preživjele. Baza je u završnoj fazi, a financirana je od Claims konferencije.

Završena je „Baza podataka za žrtve Holokausta u Hrvatskoj“, u kojoj se nalazi gotovo 18.000 imena, dostupna je na WEB stranicama www.preho.hr i www.cendo.hr i može se pretraživati. Najnoviji, korigiranu podaci, publicirani su u knjizi: „Melita Švob: Židovi u Hrvatskoj, Baza podataka Cenda, korekcije i dopune“. Baza je rađena u suradnji s Yad Vashemom.

Poseban fond Claims konferencije, pod nazivom „Cafe Europa“, osnovan je s ciljem da potakne društvene i kulturne aktivnosti osoba koje su preživjele holokaust. Mi smo uz pomoć tog fonda (i drugih organizacija) svake godine, od 2007. nadalje, organizirali sedmodnevno

druženje u Opatiji uz kulturni i rekreacijski program. U tih tjedan dana organizirane su kulturne i rekreacijske aktivnosti, predavanja, izleti, posjete drugim općinama, koncerti, tombola, društvene igre, edukacija, filmovi, promocije knjiga i na kraju svečana šabatna večera s rabinom iz Zagreba i brojnim gostima i članovima svih židovskih općina u Hrvatskoj. Učesnici participiraju i sudjeluju u programu. Snimljeni su filmovi, tiskani foto-albumi, pisani izvještaji i napravljen DVD za sve učesnike.

Organizirane su radionice, seminari i izložbe u inozemstvu (Strassburg, Amsterdam), na skupovima u nekadašnjim republikama Jugoslavije i u Židovskoj općini, u povodu obilježavanja Dana sjećanja na holokaust ili prigodom organiziranja konferencija.

Objavljene su knjige i brojni znanstveni i stručni radovi i održana predavanja, što se može vidjeti u „bibliografiji“ na WEB stranicama. Na stranici *www.Academia.edu* i „tko je tko u znanosti Hrvatske“.

U Zagrebu su organizirane međunarodne konferencije Europske organizacije EUAS za preživjele. Organizirani su dolasci grupa preživjelih iz USA i drugih zemalja. Sudjelovalo se na konferencijama u zemlji i inozemstvu i surađivalo s ustanovama, znanstvenicima i stručnjacima.

Udruga je organizirala i opremila kompjutorsku „radionicu“ s tečajevima kompjutera, kroz koju je prošlo pedesetak „učenika“. Organizirana je rekreativna gimnastika uz stručno vodstvo u dvije grupe, dva puta tjedno, a za vrijeme pandemije vježbe su vođene preko „Zoom“ aplikacije.

Udruga surađuje sa židovskim općinama i njihovim institucijama i organizira posjete drugim zajednicama, kao i Domu Lavoslav Schwarz. Intenzivna je suradnja s Ženskom sekcijom i Klubom seniora. Udruga održava sjećanje na žrtve Holokausta i bori se protiv antisemitizma.

Iz programa 15 Opatija

Dolazak

Gimnastika

Gimnastika u bazenu

Gimnastika Lea

Predavanje dr. Teodor Gruner

Predavanje Maja Gorjan Split.

Predavanje Vlaste Kovač

Predavanje N.E. ambasadora Amranija

Auditorij

Predavanje Borisa Brauna školskoj djeci

Predavanje dr. Avrama iz Yad Vashema

Predavanje Sanje Simper, Rijeka

Predavanje Drago Kohn, Osijek

Predavanje Jakov Finci, Sarajevo

Predavanje Mr.sc. Narcise Porežice o novim židovskim knjigama

Predavanje Mladena Kušeca

Predavanje Jasna Čirić iz Niša.jpg

Predavanje prof. Tulije Catalan, Trst.

Predavanje Rine Brumini

Predavanje Roberta Sabadoša iz Subotice

Predavanje dr. Ula Marton iz Zagreb

Predavanje izraelskog ambasadora N.E. Ilan Mor

Predavanje Hane Gašić iz Beograda

Predavanje Dobrovščak Ljiljane

dr. Avram Abraham iz Jad Vašema predaje nagradu Meliti

Predavanje Maje Gorjan

Predavanje Mire Wolf

Predavanje Gabi Abramac

Predavanje Viki Spacapan iz Rijeke

Predavanje dr. Polak-Babić Jelica

Predavanje prof. Carmela Belinki iz Helsinkija

Predavanje Melite u Selcima

U Rijeci

Čekanje broda za Brijune

Razgledavanje židovskog dijela Ljubljane

Šetnja po rivi

Izlet u Pulu

Izlet u Rovinj

Posjet sinagogi u Trstu

Posjet slovenskoj židovskoj zajednici u Ljubljani

Posjet ŽO Rijeka - sestre Brumini

Uživanje na suncu

Karte

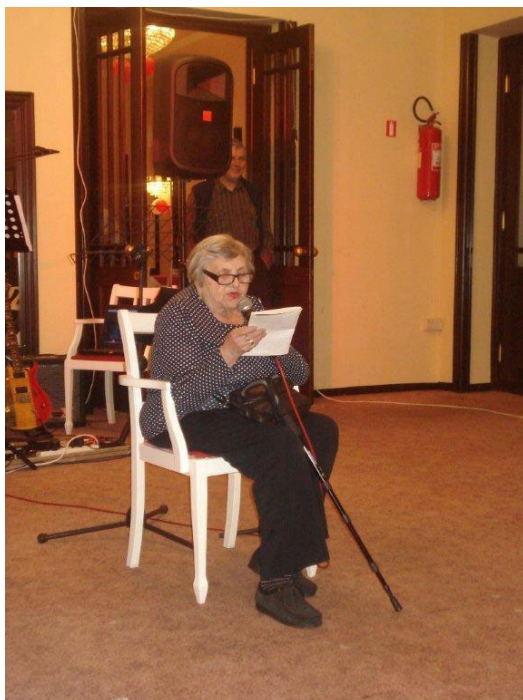
Saša koncertira

Auditorij 2007

Pjevački zbor

Lea priča viceve

Maškerada

Džuboks bend Štern

Tombola - znatiželja

Tombola

Ples

Zadovoljstvo

Veselo za kraj

Koktel

Šibenčanke

Šabatne svječiće

Šabat rabi Prelević

Šabatna večera

Šabatna večera

Šabatna večera

Šabatna večera

KORIŠTENA LITERATURA

- ALINARI (1998) Trieste -la porta di Sion, Alinari, Firenze
- ANTIĆ, Nada, PEJAKOVIĆ, Tomislav; RENDULIĆ, Stjepan, KRIŠTO, Sanja (2003): Demografski razvoj grada Zagreba u razdoblju 1991-2001. Gradski zavod za planiranje razvoja grada i zaštitu okoliša.
- ANTIĆ, Nada, PEJAKOVIĆ, Tomislav (2004): Socioekonomska obilježja kućanstava i obitelji grada Zagreba. Gradski zavod za planiranje razvoja grada i zaštitu okoliša.
- ARENDT, Hannah (1950). Aftermath of Nazi Rule, Commentary 10
- ARENDT, Hannah (1968). The origin of Totalitarianism, Harcourt, New York
- BACHI, Roberto (1992). World Jewish Population - Trends and Policies, u: World Jewish Population: Trends and Policies. Jerusalem, Hebrew University, pp 20-29.
- BAŠIĆ, K.,2005.b: Depopulacija u gradskoj regiji Zagreba. Stanovništvo Hrvatske: dosadašnji razvoj i perspektive. Institut društvenih znanosti Ivo Pilar, Zagreb, 197-209
- BAUMEL, Judith Tydor, (1995). Social interaction among Jewish women in crisis: A case study. In Gender and History, 7/1, pp 64-84
- BAUMEL, Judith Tydor.(1998). Double Jeopardy: gender and the Holocaust. Portland, OR Vallentine Mitchell.
- BAUER, Yehuda (2001). Rethinking the Holocaust. New Haven, C.T: Yale UP, Chapter »Comparisons with other Genocides» and »The problem of Gender»
- BEDENKO, Vladimir (1998). Domus judeorum u srednjevjekovnom Zagrebu U: Dva stoljeća povijesti i kulture Židova u Zagrebu i Hrvatskoj. Židovska općina Zagreb, str. 59-69
- BELICZA, Biserka, JEVTTOVIĆ, Saša (1998). Udio Židova u medicini u Hrvatskoj i Zagrebu U: Dva stoljeća povijesti i kulture Židova u Zagrebu i Hrvatskoj. Židovska općina Zagreb, str. 202-228
- BENČIĆ-RIMAV, Tea (2006) (ur) Jasenovac memorijalni muzej, Jasenovac spomen područje
- BENYOVSKY, Lucija (1996). Gospojinska (ženska) društva u Hrvatskoj, Podlistak u Večernjem listu
- BENYOVSKY, Lucija (1996). Fašistički logor Kampor na Rabu. U: Antisemitizam, Holokaust, antifašizam, Židovska općina Zagreb, str. 214-223
- BENYOVSKY, Lucija (1998). Dobrotvorna gospojinska društva u Hrvatskoj od osnivanja do Prvog svjetskog rata. Časopis za suvremenu povijest, 30,1, str. 73-93
- BLAU, Boris (2006): Studenti Židovi medicinskog fakulteta Sveučilišta u Zagrebu. Židovska općina Zagreb.
- BOCK, G. (1995). Ordinary Women: Perpetrators, Victims, Followers, Bystanders of Racism and the Holocaust, German women in National socialist Germany. Workshop Women and the Holocaust, The Hebrew University, Jerusalem

- BOECK, KATRIN (1995). Židovska vjerska općina u Zagrebu do 1941. Časopis za suvremenu povijest, 27,1, str. 33-53
- BOESCH, Jean Pierre (2000). Survivor of the Holocaust today. Edition INFolio Ch-1124 Gollion
- BRDARIĆ, Zvonimir (1998). Židovi u Našicama. U: Dva stoljeća povijesti i kulture Židova u Zagrebu i Hrvatskoj, Židovska općina Zagreb, str. 406-425
- BREURER, Mordechai (1992). Orthodox Judaism in Eastern and Western Europe, u: D.A. Kerr (ur.). National State, Religion and Ethnic Group, vol. II, pp 79-93.
- BUDAJ, Alen (2007) :Vallis Judaea – povijest požeške židovske zajednice. D- GRAF, Zagreb
- BURĐELEZ, Ivana (1998). Novi dokumenti – prilog povijesti Židova u Dubrovniku. U: Dva stoljeća povijesti i kulture Židova u Zagrebu i Hrvatskoj. Židovska općina Zagreb, str. 311-316
- CERESNJES, Ivan (1999). Caught in the Winds of War: Jews in the Former Yugoslavia. Institute of the World Jewish Congress, Jerusalem
- CHLOUPEK, D. (1941) Mortalitet i natalitet u Varaždinu od 18. vijeka do danas. Planeta. Biblioteka Centralnog higijenskog zavoda, str. 97-174, Beograd
- ČURŽIK, Vilko (1996). Đakovo, Bilten 43, Židovska općina Zagreb
- DANON, Oskar (2005) Ritmovi nemira, Nik Rabić, Sarajevo.
- DEMAJO, Aleksandar (1997). Jevrejski vod u 1. prekomorskoj brigadi NOVJ, Zbornik, Jevrejski historijski muzej, Beograd, 7, str. 185
- DELLA PERGOLA, Sergio (1992). Preliminary Inventory of Jewish Population: Data Sources – Countries with 1.000 Jews and more, 1988, pp 154- 156.
- DELLA PERGOLA, Sergio (1996). Le système mondial de migration juive en perspective historique, U: Les nouveaux visages de l'immigration en Israël. 12, 3, pp 9 - 33. Revue Européenne des Migrations Internationales, Pointiers Cedex, France.
- DELLA PERGOLA, Sergio, Daniel Staetsky (2020): Jews in Europe at the turn of Millennium. JPR Institute for Jewish policy research, London
- DESPOT, Miroslava (1958). Protužidovski izgredi u Zagorju i Zagrebu godine 1883. Jevrejski almanah 1957-58. Savez jevrejskih opština Jugoslavije, Beograd, str. 75-86.
- DESPOT, Miroslava (1967). Osvrt na rad zagrebačke Trgovačke komore i gospodarskog društva u Zagrebu u vrijeme Bachova apsolutizma U: Prilozi za ekonomsku povijest Hrvatske, Zagreb, str. 27- 69.
- DIZDAR, Zdravko (2002): Ljudski gubici Logora Danica kraj Koprivnice 1941-1942, časopis za suvremenu povijest 14,2,377-406.
- DOJČ, Vera (1988). 100 godina organiziranog rada židovskih žena u Zagrebu, u: 200 godina Židova u Zagrebu, Jevrejska općina Zagreb, str. 53-61.
- DOMAŠ NALBANTIĆ, Jasminka (1996). Obitelj, Kulturno društvo «Miroslav Šalom Freiberg» i Novi Liber, Zagreb
- DOBROVŠČAK, Ljiljana (2007): Razvoj židovskih zajednica u Kraljevini Hrvatskoj i Slavoniji

(1783-1873)

- DOBROVŠČAK, Ljiljana (2015) Židovi u Križevcima. Gradski muzej u Križevcima (Monografija)
- DOBROVŠČAK, Ljiljana (2017): Židovi u Srijemu. Od doseljenja do Holokausta. Vukovar Državni arhiv u Vukovaru (Monografija)
- DRETAR, Milivoj (2004) Povijest ludbreške židovske zajednice, Podravski zbornik, str 119-13 Društveni propisi Izraelske ferijalne kolonije u Zagrebu, Tisak Adolf Engel, 1924
- DUBNOV, Simon (1986). Kratka istorija jevrejskog naroda, Beograd, Savez jevrejskih opština Jugoslavije
- EFRON, Zusja; KERČKEMET, Duško (1973) Židovsko groblje u Splitu 1573-1973. Židovska općina Split
- EISENBERG, A. (1982). The lost Generation: Children in the Holocaust, New York, Pilgrim
- EVENTOV, Jakir (1971). Istorija Jevreja Jugoslavije: Od davnine do kraja 19. vijeka. Tel Aviv: Hithadut Olej Jugoslavija (sažetak na srpsko- hrvatskom), str. 370-398
- FELDBAUER, B. (1992). Demografski procesi u Moslavini, Zbornik Moslavine II, Kutina, str. 69-90
- FINKELSTEIN, Norman (2000). The Holocaust Industry: Reflection on the Exploitation of Jewish Suffering, Verso, London
- FIŠER, Darko (1998). Židovi u Osijeku. U: Dva stoljeća povijesti i kulture Židova u Zagrebu i Hrvatskoj, Židovska općina Zagreb, str. 425-427
- FIŠER, Darko (2005) Crte iz dijaspore. Grafika Osijek, KD Miroslav Šalom Freiburger
- FREIDENREICH, H.P. (1979). The Jew in Yugoslavia. A Quest for Community, Philadelphia
- FREIDENBERG, Maren (2000). Židovi na Balkanu na isteku srednjeg vijeka, Dora Krupičeva, Zagreb
- FREUNDLICH, E. (1999). Tragedija na Jadovnu ljeta 1941. Novi Omanut, 34-35, Zagreb, str. 22-23
- FRIEDRICH, Dean (2006) (ur.) Holokaust, ljudska prava i obrazovanje, Židovska općina Zagreb
- FRIEDLANDER, Henry (1995). The origin of Nazi genocide: From Euthanasia to the Final Solution, Chapel Hill, North Carolina
- FRIGANOVIĆ, Mladen (1975). Socijalni aspekti demografskih kretanja u SR Hrvatskoj, Revija za sociologiju, Zagreb, br. 1-2, str. 32-49.
- GAON, Aleksandar (ur.) Mi smo preživeli, (2009) 1-5. Jevrejski historijski muzej Saveza jevrejskih opština Srbije
- GANS, J. Herbert (1994). Symbolic ethnicity and symbolic religiosity: toward a comparison of ethnic and religious acculturation, Ethnic and Racial Studies, 17,4, str. 577-592.
- GEIGER, V. (1996). Nijemci Đakova i Đakovštine u Drugom svjetskom ratu (1941-1945), Časopis za suvremenu povijest 3, 399-424
- GELO, Jakov (1987). Demografske promjene u Hrvatskoj od 1780. do 1981. godine, Zagreb,

Globus.

- GINSBURG, Waldemar (2000). The Uses and Abuses of Holocaust Memory. Perspectives, Journal of the Holocaust Centre, Beth Shalom, Laxton, Newark
- GITELMAN, Zvi (1994). The Reconstruction of Community and Jewish Identity in Russia, Journal on Jewish Problems in Eastern Europe, London, 24(2) str. 35-57.
- GITMAN, Ester: When courage prevail, 2012. Kršćanska sadašnjost, Zagreb, (KNJIGA)
- GLAVAŠ, Suzana; LEBL Ana (2008) Rasni zakoni u Italiji i Luciano Morpurgo. Židovska općina Split, Zajednica Talijana, Split.
- .GOLDBERG, D. J.; RAYNER J.D. (1989). The Jewish people, their History and their religion. Penguin Book, London.
- GOLDHAGEN, Daniel Jonah (1996). Hitler's Willing Executioners: Ordinary Germans and the Holocaust, Knoff, New York
- GOLDSTEIN, Ivo (1996). Antisemitizam u Hrvatskoj U: Antisemitizam, Holokaust, antifašizam, Židovska općina Zagreb, str. 12-54.
- GOLDSTEIN, Ivo (1998). Zagrebačka židovska općina od osnutka do 1941, u: Dva stoljeća povijesti i kulture Židova u Zagrebu i Hrvatskoj, str. 12-8.
- GOLDSTEIN, Ivo (2001). Holokaust u Zagrebu, Židovska općina Zagreb i Novi Liber
- GOLDSTEIN, Slavko (1996). Židovi Hrvatske u antifašističkom otporu, u: Antisemitizam Holokaust, antifašizam, Židovska općina Zagreb, str. 148-156.
- GOLDSTEIN, Slavko (1996). Fighting the Evil, The Jews of Croatia in the Anti-fascist Resistance, Voice, Židovska općina Zagreb, 2, pp 36-40
- GOLDSTEIN, Slavko (1998). Židovska općina Zagreb od 1941. do 1997. godine U: Dva stoljeća povijesti i kulture Židova u Zagrebu i Hrvatskoj, str. 19- 28.
- GOLDSTEIN, Slavko (2007) 1941-Godina koja se vraća. Novi Liber, Zagreb
- GRGURIČ, Mladen (2005): Talijanski koncentracijski logori u Hrvatskom primorju 1941-1943. Udruuga antifašističkih boraca i antifašista grada Rijeke
- GROSS, Mirjana (1985). Počeci moderne Hrvatske, Zagreb. Centar za povijesne znanosti Sveučilišta u Zagrebu - Globus.
- GROSS, Mirjana (1988). Židovi u Habsburškoj monarhiji u 19. stoljeću, u: 200 godina Židova u Zagrebu, Zagreb, Jevrejska općina Zagreb, str. 37-52.
- GROSS, Mirjana (1998). Ravnopravnost bez jednakopravnosti, U: Dva stoljeća povijesti i kulture Židova u Zagrebu i Hrvatskoj, Židovska općina Zagreb, str. 106-127
- GRUBER, Ruth Ellen (1996). Filling the Jewish Space in Europe, Internationales perspectives 35, The American Jewish Committee, New York
- GRUDEN, Živko (1998). Židovi u novinarstvu u Hrvatskoj. U: Dva stoljeća povijesti i kulture Židova u Zagrebu i Hrvatskoj, Židovska općina Zagreb, str. 253-260
- GRUNWALD, Tibor (1977). Povijest i propast Jevrejske ispovjedne Općine u Čakovcu, Tel-Aviv

- GUTMAN, Y., DREXLER, A. (ed) (1990). From Survivors to New Immigrants: She'erit Hapletah and Aliyah. In *She'erit Hapletah 1944-1948: Rehabilitation and Political Struggle*, Jerusalem, Yad Vashem, pp 304-307.
- GUR, David (2007): *Brothers for resistance and rescue. The Society for the Research of the History of the Zionist Youth Movement in Hungary*
- HABIB, Jack, Yossi TAMIR (1992). *Jewish Elderly in Israel: Sociodemographic and Socioeconomic Characteristics*, Jerusalem, Jerusalem JDC- Brookdale Institute of Gerontology.
- HAMOVIĆ, Miloš (1987). O razlikama u odnosu i tretmanu ustaške Nezavisne Države Hrvatske i italijanskog okupatora prema Jevrejima u Bosni i Hercegovini 1941-1945 - komparacija. *Zbornik, Jevrejski historijski muzej, Beograd, 7, str.198-210*
- HARDY, Malcolm Scott (2000). *Researching Jewish Family History: Croatia, Slavonia, Hungary*, Voice, Zagreb, 3, pp 63-69
- HASANBEGOVIĆ, Zlatko (2007): *Muslimani u Zagrebu 1878-1945. Doba utemeljenja. Medžlis islamske zajednice u Zagrebu*, Institut društvenih znanosti Pilar Ivo, Zagreb
- HERŠAK, Emil (1993). *Panoptikum migracija - Hrvati, hrvatski prostor i Evropa. Migracijske teme, 9,3-4, str. 227-301.*
- HERŠAK, Emil (2005): *Drevne seobe, prapovijest i stari vijek, Školska knjiga Zagreb*
- HOROVIĆ, Sabrina (1998). *The Reconstructed Dubrovnik Synagogue Opened to the Public*, Voice, Židovska općina Zagreb, 1, pp 37
- HOROVIĆ, Sabrina (2000). *The Jewish Community of Dubrovnik, its past and its present*, Voice, Zagreb, 3, pp 18-22
- HULJIĆ, Veseljko. *Zbrinjavanje izbjeglica s otoka Korčule preko otoka Visa u Južnu Italiju i Egipat 1943-1944. Zbornik: Korčula u revolucionarnom radničkom pokretu, NOB-i i socijalističkoj revoluciji 1919-1945*
- ISAIĆ, Vladimir (1996). *Časno djelo sestara Franjevki na Rabu, Bilten 46-47, Židovska općina Zagreb*
- IVANUŠA, Dolores (1998). *Židovi-likovni umjetnici u antifašističkoj borbi i žrtve Holokausta. U: Antisemitizam Holokaust, antifašizam, Židovska općina Zagreb, str. 156-183*
- JAREB, Marko (2007) *Ustaško-domobranski pokret od nastanka do travnja 1941. godine* Školska knjiga, Zagreb
- JEVREJSKI ALMANAH 1957-58, *Savez Jevrejskih opština Jugoslavije, Beograd JEVREJSKI PREGLED, Savez Jevrejskih opština, Beograd*
- KALŠAN, Vladimir (2006) *Židovi u Međimurju, Muzej Međimurja, Čakovec*
- KAPUN, Vladimir (1982). *Međimurje 1918, Čakovec*
- KAPUN, Vladimir; PAL Đorđe (1998). *Dva stoljeća židovske zajednice u Čakovcu i Međimurju. U: Dva stoljeća povijesti i kulture Židova u Zagrebu i Hrvatskoj, Židovska općina Zagreb, str. 106-127*
- KAPUN, Vladimir (2001) *Još o drevnoj židovskoj prisutnosti u Čakovcu. Novi Omanut 44-45.*

str 2-3

- KARAČ, Zlatko (2000). Arhitektura sinagoga u Hrvatskoj u doba historicizma; Muzej za umjetnost i obrt i Kulturno društvo «Miroslav Šalom Freiburger», Zagreb Synagogue Architecture in Croatia in the Age of Historicism, Voice, Zagreb, pp 23
- KARLOVIĆ, MAKŠ (2002). Hrvatski veterinar židovi - žrtve drugoga svjetskog rata, Veterinarska stanica 33, 2, str. 105-113, nastavak u Veterinarska stanica 33,3, str. 173 -179 i Veterinarska stanica 33,4, str. 229-237
- KATUNARIĆ, Vjeran (2003): Sporna zajednica – novije teorije o naciji i nacionalizmu; Hrvatsko sociološko društvo, Zagreb KATZ, Esther;
- RINGELHEIM, Joan Miriam (1983): Proceedings of the Conference: Women surviving the Holocaust, Occasional papers from the Institute for Research in History, New York
- KEČKEMET, Duško (1971): Židovi u povijesti Splita, Jevrejska općina Split.
- KEČKEMET, Duško (1996): Židovski sabirni logori na području pod talijanskom okupacijom, U: Antisemitizam Holokaust, antifašizam, Židovska općina Zagreb, str. 120-132
- KEČKEMET, Duško (1998): Židovi u Splitu. U: Dva stoljeća povijesti i kulture Židova u Zagrebu i Hrvatskoj, Židovska općina Zagreb, str. 316-332
- KELLER, Werner (1992): Povijest Židova od biblijskih vremena do stvaranja Izraela. Zagreb, Naprijed.
- KERR, Donald A. (1992): Religion, State and Ethnic Identity, U: Religion, State and ethnic groups, str. 1-26
- KISIĆ-KOLANOVIĆ, N. (1998): Podržavljenje imovine Židova u NDH, Časopis za suvremenu povijest 3, str.429-453
- KLAIĆ, Nada (1982): Zagreb u srednjem vijeku, Zagreb.
- KLAIĆ, Nada (1990): Povijest Hrvata u srednjem vijeku, Zagreb, Globus
- KNEŽEVIĆ, Snješka (1999): Zagrebačka sinagoga. Radovi Instituta za povijest umjetnosti, 23, str. 121-148.
- KNEŽEVIĆ, Snješka (2011) Židovski Zagreb. Predstavnik židovske manjine u Zagrebu, Židovska općina Zagreb (KNJIGA)
- KORDA, Irena (1998). Iz povijesti Židova Rijeke i okolice. U: Dva stoljeća povijesti i kulture Židova u Zagrebu, Židovska općina Zagreb
- KOLAR-DIMITRIJEVIĆ, Mila (1998). Židovi u gospodarstvu sjeverne Hrvatske od 1873. do 1941. godine. U: Dva stoljeća povijesti i kulture Židova u Zagrebu, Židovska općina Zagreb, str 121-141
- KOLAR-DIMITRIJEVIĆ, Mila (1998). Prvo dobrotvorno društvo Humanitaetsverein u Zagrebu u povodu sto pedesete obljetnice (1846-1996) U: Dva stoljeća povijesti i kulture Židova u Zagrebu, Židovska općina Zagreb, str 69-74
- KOLAR-DIMITRIJEVIĆ, Mila (1998). Društvo čovječnosti 1846-1946, Židovska općina Zagreb i Kulturno društvo «Miroslav Šalom Freiburger», Zagreb

- KOLANOVIĆ, Josip (1996). Holocaust in Croatia - Documentation and Research Perspectives. Arhivski vjesnik 39, str. 157-174 KOPUN, Vladimir (1997) Izlaganje prof. Vladimira Kopuna objavljeno u cijelosti, Ha- Kol, 49-50, str 12-12
- KORENČIĆ, Mirko (1979). Naselja i stanovništvo SR Hrvatske 1857-1971, Zagreb, JAZU (Djela JAZU, knj. 54).
- KOVAČ, Vlasta (1996). Porto RE and Rab 1942/1943, Voice, Židovska općina Zagreb, 2, pp 41-43
- KOVAČ, Vlasta (1998). Židovi Vukovara, U: Dva stoljeća povijesti i kulture Židova u Zagrebu, Židovska općina Zagreb, str. 448-464
- KOVAČ, Vlasta (2000). Osijek Reminiscences, Voice, Zagreb, 3, str. 70-79
- KOVAČEC, August (1998). Bosanski Židovi u Zagrebu nakon okupacije Bosne od 1878. do 1941. godine, U: Dva stoljeća povijesti i kulture Židova u Zagrebu, Židovska općina Zagreb, str. 84-92
- KOVAČIĆ, I. (1998). Kampor 1942-1943, Hrvati, Slovenci i Židovi u koncentracijskom logoru Kampor na Rabu, Rijeka
- KRAMER, Theo (1998). Udio Židova u športu u Hrvatskoj. U: Dva stoljeća povijesti i kulture Židova u Zagrebu, Židovska općina Zagreb, str. 263-268
- KRAUS, Ognjen (1998) Uz stogodišnjicu zgrade Židovske općine u zagrebu. Novi Omanut 29-30, str. 1
- KRAUS, Ognjen (2000). The memory and the identity, Voice, Zagreb, 3, pp 7-13
- KREŠIĆ, Tito (2000). La Risiera di San Sabba, Voice, 3, pp 60-63, Zagreb
- KRIŠTO, Jure (1996). Katolička crkva i Židovi u vrijeme NDH, U: Antisemitizam, Holokaust, antifašizam, Židovska općina Zagreb, str. 139-148
- KRIVOŠIĆ, Stjepan (1981). Zagreb i njegovo stanovništvo od najstarijih vremena do sredine XIX stoljeća, Zagreb, JAZU
- KRTIĆ, Frano (1997). Dita, Obiteljska naklada, Osijek
- KUŠEC, Mladen (2007) ur: Propusnica za koncentracijski logor Kraljevica, Adamič
- LACKOVIĆ, Zlatko (2005) Židovi u gospodarskom razvoju Osijeka, Bilten, 71, str.1-3
- LAKATOŠ, Josip (1914). Narodna statistika, Zagreb, Vlastita naklada LAS Nelly, (1996). Jewish Women in a changing World, Harman Institute of Contemporary Jewry, Jerusalem
- LASLO, Aleksandar; JURIC, Zlatko (1996). Honigsberg and Deutsch. Voice, Židovska općina Zagreb, 2, pp 61-64
- LAUŠIĆ, Ante (1989). Utjecaj migracija na rast stanovništva grada Zagreba do godine 1948, Zagreb, Institut za migracije i narodnosti Sveučilišta u Zagrebu (elaborat).
- LEBL, Aleksandar (1968). Četvrt veka od formiranja rapskog bataljona, Jevrejski pregled, 7-8 Beograd LEBL, Ženi (1995). (ur.) Jevreji iz Jugoslavije ratni vojni zarobljenici u Nemačkoj, Spomen-album, pola veka od oslobođenja 1945-1995, Tel Aviv LEBL, Ženi (1999). Juče, danas. Doprinos Jevreja iz bivše Jugoslavije Izraelu. Udruženje Jevreja iz bivše Jugosla-

vije u Izraelu, Tel-Aviv.

LEBL, Ženi (1994). Kindertransport iz NDH, Bilten Udruženja Jevreja iz bivše Jugoslavije u Izraelu, 4, str 15-18
LEBL, Ženi (2001). Do «konačnog rešenja». Jevreji u Beogradu 1521-1942. Čigoja štampa, Beograd

LEBL, Ženi (2002). Do «konačnog rešenja» Jevreji u Srbiji, Čigoja štampa. Beograd

LEBL, Ženi : Doprinos Jevreja bivše Jugoslavije Izraelu

LENGEL KRIZMAN, Narcisa (1985). Prilog proučavanju terora u NDH. Ženski sabirni logori 1941-1942. Povijesni prilozi 4, Zagreb, 1985, 1-38. LENGEL KRIZMAN, Narcisa (1996). Kronologija židovskog stradanja 1938-1945, u : Antisemitizam, Holokaust, antifašizam, Židovska općina Zagreb, str. 247-259

LENGEL KRIZMAN, Narcisa (1996). Logori za Židove u NDH, u: Antisemitizam, Holokaust, antifašizam, Židovska općina Zagreb, str. 91-104

LENGEL KRIZMAN, Narcisa. Sudbina preživjelih Židova iz logora na Rabu 1943- 1945. Bilten ŽOZ 45-46, str. 7-16.

LENGEL KRIZMAN, Narcisa; SOBOLEVSKI, Mihael (1998). Hapšenje 165 židovskih omladinaca u Zagrebu u svibnju 1941. godine. Novi Omanut 31, Zagreb, str. 6-9.

LENGEL KRIZMAN, Narcisa (1990). A Contribution to the Study of Terror in the So-Called Independent State of Croatia: Concentration Camps for Women in 1941-1942, Yad Vashem Studies Vol. XX, Jerusalem

LENGEL KRIZMAN, Narcisa (1976). Sabirni logori i dječja sabirališta na području sjeverozapadne Hrvatske 1941-1942, U: Sjeverozapadna Hrvatska u NOB-u i socijalističkoj revoluciji. Varaždin, str. 884-898

LENGEL KRIZMAN, Narcisa (1980). Akcija spašavanja kozarske i druge djece iz ustaških logora. U: Zbornik Kozara u NOB, Prijedor, str. 285-290

LENGEL KRIZMAN, Narcisa (1983). Koncentracijski logori talijanskog okupatora u Dalmaciji i Hrvatskom primorju (1941-1943) U: Povijesni prilozi, Zbornik radova, IHRPH, 2, str. 247-282

LEVENTAL, Zdenko (1991). Sećanje na medicinski rad u Jevrejskoj opštini u Zagrebu, Bilten ŽOZ 19-20

LEVI, Mira (1988). Sjećanje na jevrejsku školu u Zagrebu U: 200 godina Židova u Zagrebu, Zagreb, Jevrejska općina Zagreb, str. 62-63
LEVY, Moritz (1911). Die Sephardim in Bosnien, Wieser Verlag, Klagenfurth
LIPA, Ruth (1987). Pomoć Jevreja Jugoslavije jevrejskim izbjeglicama 1933-1941. Bilten SJOJ, Tel Aviv

LIPA, Ruth (1986). The function of the Jewish community in Zagreb during the existence of Independent State of Croatia, magistarski rad, Haifa

LIPOVŠČAK, M. (2004) Analiza stanja, uzroka i posljedica invalidnosti populacije Republike Hrvatske i njenih županija- Ekonomska politika Hrvatske u 2005., Zbornik radova. Opatija 2004.

LOKER, Cvi (1997). Sarajevski spor i sefardski pokret u Jugoslaviji. Zbornik, Jevrejski historij-

- ski Muzej, 7, 72-80, Beograd
- LOKER, Cvi (1998). Začeci i razvoj cionizma, u: Dva stoljeća povijesti i kulture Židova u Zagrebu, Židovska općina Zagreb, str. 166-177
- LONČARIĆ, Magdalena; LONČARIĆ, Vid (1998). Židovi u Varaždinu. U: Dva stoljeća povijesti i kulture Židova u Zagrebu, Židovska općina Zagreb, str. 358-378
- MARIČIĆ, Zvonko (2002): Luka spasa. Židovi u Veloj Luci od 1937. do 1943. Matica hrvatska Vela Luka
- MARINOVIĆ BOBINAC, Ankica; MARINOVIĆ JEROLIMOV, Dinka (2008): Vjerske zajednice u Hrvatskoj. Udruga za vjersku slobodu u RH, Prometej
- MATIJEVIĆ, Zora (1946). Ravensbruck - Ženski logor smrti. Antifašistička fronta žena Hrvatske, Zagreb
- MESIĆ, Milan (1993). Međunarodno izbjegličko pravo – od uspona do krize, Migracijske teme 9,2, str. 191-203.
- MEYER, BEATE (2000). The Reichsvereinigung of Jews in Germany - A Prototypical Judenrat?, Yad Vashem
- MIHAIL-BRANDL, Nadia (2022) :Oduzimanje židovske imovine u Hrvatskoj, Leykorn International, Knjiga
- MIHAILOVIĆ, Milica (1995). Jevrejska omladinska društva na tlu Jugoslavije 1919- 1942, Jevrejski istorijski muzej, Beograd.
- MIHAILOVIĆ, Milica (2000). Jevreji na jugoslavenskom tlu. Centar za toleranciju i dijalog, Podgorica.
- MILETIĆ, Antun (1986). Koncentracioni logor Jasenovac 1941-1945, knj. I-III, Narodna knjiga Beograd- Spomen područje Jasenovac.
- MIRKOVIĆ, Mirko (1988). Židovska zajednica u Zagrebu i njen doprinos duhovnoj i materijalnoj kulturi grada, U: 200 godina Židova u Zagrebu, Jevrejska općina Zagreb, str.23-24.
- MITROVIĆ, R. (1973). Sudbina Jevreja u krajevima gde su Folksdójčeri preuzeli vlast aprila 1941. Zbornik 2, Savez jevrejskih opština Jugoslavije, Beograd
- MORGANI, Teodoro (2006): Židovi Rijeke i Opatije (1441-1945) Židovska općina Rijeka.
- MOSIĆ, Aleksandar (1983). Konfinacija na Korčuli. Jevreji u Korčuli i Veloj Luci od leta 1941. do jeseni 1943, Beograd
- MUSAFIJA, Josip (1996). Židovsko groblje na gradskom groblju Kozala u Rijeci, Novi Omanut 16
- MUSAFIJA, Josip (1998) The Orthodox Synagogue in Rijeka, Voice, Židovska općina Zagreb, 1, pp 38-39
- MUZUR, Amir (2000) O ulozi židovskih ideja i židovskog kapitala u stvaranju Opatije, Ha Kol, 67-68, str. 17
- NAJFELD, Eta (1988). ŽAPD-Židovska Akademska Menza u Zagrebu. U: 200 godina Židova u Zagrebu, Židovska općina Zagreb, str. 69-73

- NEDOMAČKI, V.; GOLDSTEIN S. (1991). Jevrejske općine u jugoslavenskim zemljama (izvod iz kataloga izložbe: Židovi na tlu Jugoslavije) Beograd, Savez jevrejskih opština.
- NEJAŠMIĆ, Ivo (2005): Demografija – stanovništvo u prostornim odnosima i procesima. Školska knjiga, Zagreb
- NIKOLIĆ, N. (1948) Jasenovački logor, Zagreb
- NOVAK, Paula (1998). Povijest Zaklade Lavoslav Schwarz. U: Dva stoljeća povijesti i kulture Židova u Zagrebu i Hrvatskoj, Židovska općina Zagreb, str. 74-78
- PERIĆ, Marko (1974-1975). Posebno demografsko istraživanje jevrejske zajednice u Jugoslaviji, Stanovništvo, Beograd, 12-13 (3-4, 1-2) str. 169-184.
- PIASEK, Gustav (1995): Nekoliko povijesnih podataka o Židovima u Varaždinu. Novi Omanut 11,
- PICCIOTTO, Liliana Fargion (2002). Il libro della memoria gli Ebrei deportati dali' Italia (1943-1945), Centro di Documentazione Ebraica Contemporanea, Milano
- PINTO, Diana (1996). A New Jewish Identity for post-1989 Europe. JPR Policy Paper. Institute for Jewish Policy Research, London
- POLIĆ, Branko (1993). Logor Kraljevica i njegova dječja kuhinja. Bilten ŽOZ, 29- 29.
- POLIĆ, Branko (1996). Lea Deutsch, «The Shirley Temple of Zagreb», Voice, Židovska općina Zagreb, 2, pp 44
- POLIĆ, Branko (1998). Židovi u muzičkoj kulturi Hrvatske, U: Dva stoljeća povijesti i kulture Židova u Zagrebu i Hrvatskoj, Židovska općina Zagreb, str. 239-249
- POLIĆ, Branko: Vjetrenjasta klepsidra. Duriex, Zagreb
- POLIĆ, Branko: Imao sam sreće. Duriex, Zagreb
- PREGER, Andrija (1988) Sjećanje na omladinski klub «Literarni sastanci» U: 200 godina Židova u Zagrebu, Židovska općina Zagreb, str. 64-66
- PUHOVSKI, Žarko (1988). Mjesto Židova u produktivnoj nosologiji zapada, Zbornik trećeg programa radio Zagreba, 20, str. 35-39
- RAJNER, Nada (1988). Dom "Lavoslav Švarc", U: 200 godina Židova u Zagrebu, Zagreb, Jevrejska općina Zagreb, str. 74-77.
- RINGELHEIM, Joan Miriam. (1985). Women and the Holocaust: A Reconsideration of research, Signs 10, pp 740-743
- RITTNER, Carol; ROTH, John K. (1993). Different Voices: Women and the Holocaust, Pergamon House, New York
- ROKNIĆ, Andrea, STRČIĆ, Petar (2006): Židovska zajednica u Rijeci (od vremena nastanka do 1945. godine) Comunita ebraica di trieste.
- ROMANO, Jaša (1980). Jevreji Jugoslavije 1941-1945, Žrtve genocida i učesnici NOR-a , Jevrejski historijski muzej, Beograd.
- ROMANO, Jaša (1973). Jevreji u logoru na Rabu i njihovo uključivanje u narodnooslobodilački rat. Zbornik JIM 2, Beograd, str. 1-69.

- ROMANO, Jaša (1973). Jevreji zdravstveni radnici Jugoslavije 1941-1945. Žrtve fašističkog terora i učesnici u NOR-u. Zbornik JIM 2, Beograd, str 73- 258.
- SCHMELZ, Uziel (1992). World Jewish Population in 1980s: A Short Outline, In: World Jewish Population: Trend and Policies, Jerusalem, Hebrew University, pp. 37-53
- SCHOPFLIN, George (1994). Post-Communist East-Central Europe: Five Years on, Journal of Jewish Problems in Eastern Europe, London, 24(2), str. 15-23
- SCHRAM, Laurence (2000). The memory of the Jewish survivors of Auschwitz, In. Remembering for the Future, Oxford, Volume of Abstracts, pp 112
- SCHWARZ, Gavro (1901). Prilozi k povijesti Židova u Hrvatskoj u 18. stoljeću. Vjesnik Kr. Hrvatsko-slavonsko-dalmatinskog zemaljskog arhiva
- SCHWARZ, Gavro (1915). Iz starine zagrebačke izraelske općine. Vjesnik Kr. Hrvatsko-slavonsko dalmatinskog zemaljskog arhiva, str. 185-194
- SCHWARZ, Gavro (1933). Nešto statistike iz zagrebačke jevrejske općine, Glasnik, Zagreb
- SCHWARZ, Gavro (1939). Povijest zagrebačke židovske općine od osnutka do 50-ih godina 19 stoljeća, Zagreb.
- SCHEWENDEMAN, Stribor Uzelac (1998). Krhotine iz povijesti židovske zajednice u Slavonskom Brodu. U: 200 godina Židova u Zagrebu, Židovska općina Zagreb
- SOBOLEVSKI, Mihael (1998). Zagrebačka židovska općina od 1941.do 1945. godine. U: Dva stoljeća povijesti i kulture Židova u Zagrebu, Židovska općina Zagreb, str. 28-49.
- SOBOLEVSKI, Mihael (1996). Židovi u kompleksu koncentracijskog logora Jasenovac. U: Anti-semitizam, Holokast, antifašizam, Židovska općina Zagreb, str. 104-119.
- SPAJIĆ-VRKAŠ, Vedrana (2001) interdisciplinarni rječnik, Hrvatsko povjerenstvo za UNESCO
- SRŠEN, Stjepan (1994). Povijesni pregled sjeveroistočnog područja Hrvatske, U: Hrvatska povijest sjeveroistočnog područja, Povijesni arhiv u Osijeku, Osijek.
- STEINER, Stjepan (1989). Sjećanje na Židove liječnike u NOB, Bilten ŽOZ 11, str. 12
- STEINER-AVIEZER, Miriam (2008) Hrvatski pravednici, novi Liber (KNJIGA)
- STIPETIĆ, Vladimir (1979). Predgovor knjizi: Mirko Korenčić: Naselja i stanovništvo SR Hrvatske 1857-1971, Zagreb, JAZU (Djela JAZU, knj. 54) str. IX-XII.
- STRČIĆ, Petar (1998). Pljačka zlata (1.065,339 kg) zagrebačkih Židova (svibanj- listopad 1941) U: Dva stoljeća povijesti i kulture Židova u Zagrebu, Židovska općina Zagreb, str. 47-59
- STULLI, Bernard (1989). Židovi u Dubrovniku /Jews in Dubrovnik, Jevrejska općina Zagreb - Nakladni zavod Matice Hrvatske - Kulturno društvo "Miroslav Šalom Freiburger"
- STULLI, Bernard (1989). Povijest Dubrovačke republike, Dubrovnik- Zagreb
- SZABO, Agneza (1984). Regionalno porijeklo i socijalna struktura stanovništva grada Zagreba između 1880-1910 godine, Radovi, Zagreb, Institut za hrvatsku povijest, 17, str. 101-119.
- SZABO, Agneza (1998). Židovi i proces modernizacije građanskog društva u Hrvatskoj izme-

- pđu 1873. i 1914. godine. U: Dva stoljeća povijesti i kulture Židova u Zagrebu, Židovska općina Zagreb, str. 142-155
- ŠALIĆ, Tomo (2002). Židovi u Vinkovcima i okolici. Židovska općina Osijek i Kulturno društvo «Miroslav Šalom Freiburger», Zagreb
- ŠELAH, Menahem (1987). Sudbina jevrejskih izbeglica na otoku Rabu. Zbornik Jevrejski historijski muzej, Beograd, 7, str. 190-198
- ŠIK, Lavoslav (1920). Pređi zagrebačkih Židova, Židov
- ŠRENGER, Željko (1998). Zagrebački Makabi. U: 200 godina Židova u Zagrebu, Židovska općina Zagreb
- ŠVARC, Krešimir (1997): prošlost, sadašnjost i budućnost koprivničkog židovskog groblja i sinagoge. Ha-Kol 49-50. str 20
- ŠVARC, Krešimir (1996). Štikleci iz stare Koprivnice, Mali Princ, Koprivnica
- ŠVARC, Krešimir (1998). Kratka povijest koprivničke židovske zajednice. U: Dva stoljeća povijesti i kulture Židova u Zagrebu, Židovska općina Zagreb, str. 378-383
- ŠVARC, Krešimir (1998). Danica, the First Ustashi Concentration Camp, Voice 1, pp 63-65, Zagreb
- ŠVARC, Krešimir (2000). The Jewish Community of Koprivnica Yesterday, Today, Tomorrow, Voice, 3, pp 14-15
- ŠVERTASEKJvan (Henzi) (2007) Đurđenovac mog djetinjstva. Hrvatska narodna knjižnica i čitaonica Našice.
- ŠVOB, Melita; BRČIĆ, Carmen; PODGORELEC, Šonja (1994). Židovi u Hrvatskoj s posebnim osvrtom na grad Zagreb, Migracijske teme, Zagreb, 10,1, str. 55-85.
- ŠVOB, Melita (1995). Migracije i promjene u židovskoj populaciji, Zagreb, Migracijske teme, Zagreb, 11,3-4, str. 191-231.
- ŠVOB Melita (1997). Židovi u Hrvatskoj - Migracije i promjene u židovskoj populaciji. K.D. Miroslav Šalom Freiburger i Židovska općina Zagreb (KNJIGA)
- ŠVOB, Melita (1997). Židovi Hrvatske i Izrael. Migracijske teme 13,4, str. 363- 393.
- ŠVOB, Melita (1998). Promjene u populaciji Židova u Hrvatskoj od XVIII do XX stoljeća): Dva stoljeća povijesti i kulture Židova u Zagrebu, Židovska općina Zagreb, str. 287-310
- ŠVOB, Melita (1998). Židovska ženska društva između dva rata U: Dva stoljeća povijesti i kulture Židova u Zagrebu, Židovska općina Zagreb, str. 287
- ŠVOB, Melita (1998). Jewish settlements and migrations on the eastern Adriatic coast. Symposium: Social and cultural history of the Jews on the eastern adriatic coast in the 16. Century. 26-28.8.1998, Dubrovnik
- ŠVOB, Melita (1998). Alije iz Hrvatske. U povodu 50.godišnjice osnivanja države Izrael, Ha-Kol 55-56, str. 8-15
- ŠVOB, Melita (1998): Naseljavanje Židova u Slavoniju, U: Migracije u Hrvatskoj, regionalni pristup. Institut za migracije i narodnosti, Zagreb, str.171- 209

- ŠVOB, Melita (2000): Jews in Croatia. Holocaust victims and survivors, Research and documentation Center, Zagreb (KNJIGA)
- ŠVOB, Melita (2001). Holokaust - dvije generacije kasnije, Novi Omanut 47-48, str. 1-3
- ŠVOB, Melita uz suradnju MIRKOVIĆ, Zorana (2004) Židovi u Hrvatskoj-Židovske zajednice. Židovska općina Zagreb, CENDO, KD Miroslav Šalom Freiburger (KNJIGA)
- ŠVOB, Melita (2004): Sephardim community in Zagreb. Simpozij Social and cultural History of the Jews on the Eastern Adriatic coast. ICCU 18- 21.8.2004, Dubrovnik
- ŠVOB, Melita (2005): Jews in Croatia. What the latest research reveals. Voice, Jewish community Zagreb, 5, pp 14- 21
- ŠVOB, Melita (2006) Social survey in Croatia. Research and Documentation center, Zagreb
- ŠVOB, Melita (2006) Adriatic sea-Jewish Port of salvages. 6th International conference social and cultural history of the Jews on the Eastern Adriatic coast-Jews and the sea. ICCU Dubrovnik 10-12.9 2006
- ŠVOB, Melita (2006) Protection of the Jewish Cultural Heritage in Croatia. In: The future of the lost cultural heritage, proceedings of the International academic conference in Český Krumlov 22-24.11.2005, pp 270-273
- ŠVOB, Melita, HERMANOVIĆ, Ana; CVETKOVIĆ, Saša (2006) Orientation of the Jewish Youth in Zagreb Symposium. Interculturelles Lernen von Jugendlichen und Kindern in Europa-Vergleichende Studien zur Integration. ICCU Dubrovnik, 7-10.4. 2006
- ŠVOB, Melita (2006) Od kud su došli i što su bili naši stari: ha-Kol, 96, str 23-29
- ŠVOB, Melita, HERMANOVIĆ, Ana i GOSPODINOVIĆ, Mateja (2008): Jewish women in Holocaust. Social and cultural history of the Jews on the eastern Adriatic coast, ICCU, Dubrovnik
- ŠVOB, Melita, HERMANOVIĆ, Ana i GOSPODINOVIĆ, Mateja (2010) Jewish doctors in Croatia Social and cultural history of the Jews on the eastern Adriatic coast, ICCU, Dubrovnik
- ŠVOB, Melita (2010) Židovska populacija u Hrvatskoj i Zagrebu. Židovska općina Zagreb, Istraživački i dokumentacijski centar CENDO (KNJIGA)
- ŠVOB, Melita (2020) Istraživački i dokumentacijski centar CENDO 2000-2020. Istraživački i dokumentacijski Centar CENDO (knjiga)
- ŠVOB, Melita (2021) Židovi u Hrvatskoj, Baza podataka CENDA . Istraživački i dokumentacijski centar CENDO (KNJIGA)
- ŠVOB, Tvrtko (1995). Milenijski mitovi mržnje. Biološka kritika rasizma, Zagreb, Ex Ponto, Durieux.
- TAUBER, Leo (1998). Recognition for work with refugees, Voice, Židovska općina Zagreb, 1, 17-18
- TAUBER, Leo (1998). The New Robe for the Old Split Synagogue, Voice, Židovska općina Zagreb, 1, pp 35-36
- TKALČIĆ, Ivan (1889). Povijesni spomenici sčpb.kralj.grada Zagreba. Svezak I.

- TOLENTINO, E. (1971). Fašistička okupacija Dubrovnika 1941-1945. godine i rješavanje «jevrejskog pitanja». Zbornik JIM, Beograd, 201-210,
- VAJS, Maks (1958). Prethodni rezultati popisa Jevreja u Jugoslaviji, Jevrejski Almanah 1957-58, Savez Jevrejskih opština Jugoslavije, Beograd, str. 162-167.
- VASILJEVIĆ, Z. (1988). Sabirni logor Đakovo, Slavonski Brod
- VOLNER Zdenko (1988). EZRA-Jevrejska štedna kreditna zadruga, U: 200 godina Židova u Zagrebu, Zagreb, Jevrejska općina Zagreb, str. 80-81.
- WEISS, Marko (1998). Iz Povijesti Židovske općine u Virovitici. U: Dva stoljeća povijesti i kulture Židova u Zagrebu, Židovska općina Zagreb, str. 384- 391
- WERTHEIMER-BALETIĆ, Alica (1982). Demografija, Stanovništvo i Ekonomski razvitak, Zagreb, Informator
- WERTHEIMER-BALETIĆ, Alica (1993). Stanovništvo Vukovara i vukovarskog kraja, Zagreb, Globus
- WISTRICH, R.S. (1993). Antisemitism in Europe since Holokaust. New York, The American Jewish Committee, Institute of Human Relations
- WIESEL, Elie (1990). From the Kingdom of Memory: reminiscences. New York, London, Toronto. Summit B
- YOUNG, James (1995). The Changing Shape of Holokaust Memory. New York, American Jewish Committee
- ZLATKOVIĆ-WINTER, Jelena (1987). Dijaspورا i Židovi na području Jugoslavije, Migracijske teme, Zagreb, 3,2 str. 161-175
- ŽERJAVIĆ, Vladimir (1996). Demografski pokazatelji o stradanju Židova u NDH, U: Antisemitizam, Holokaust, antifašizam, Židovska općina Zagreb, str. 133-139.
- ŽERJAVIĆ, Vladimir (1997). Population loses in Yugoslavia 1941-1945, Dom i svijet i Hrvatski institut za povijest, Zagreb
- ŽIVAKOVIĆ-KERŽE, Zlata (1998). Židovi u Osijeku i njihov utjecaj na gospodarski i javni život grada na prijelazu dva stoljeća (1868.-1914.) U: Dva stoljeća povijesti i kulture Židova u Zagrebu i Hrvatskoj, Židovska općina Zagreb, str. 428-435
- ŽIVAKOVIĆ-KERŽE, Zlata(2005) Židovi u Osijeku (1918-1941) Hrvatski institut za povijest, Slavonski Brod, Židovska općina Osijek i Pauk Cerna
- ŽIVAKOVIĆ- KERŽE, Zlata (2006): Stradanja i pamćenja. Holokaust u Osijeku i život koji se nastavlja. Hrvatski institut za povijest, Slavonski Brod, Židovska općina Osijek
- ŽIVIĆ, Dražen (2006.): Stanovništvo Vukovarsko-srijemske županije. Zagreb- Vukovar: Institut društvenih znanosti Ivo Pilar; Ogranak Matice hrvatske Vukovar
- ŽUGAJ, Vjekoslav (2001). Židovi novogradiškog kraja. Židovska općina Zagreb
- ŽUGAJ, Vjekoslav: Židovska zajednica u Cerniku i Novoj Gradiški. Ha-Kol 1-8

Zahvala

Ova je knjiga nastala kao rezultat dugogodišnjeg rada, obilne dokumentacije i suradnje s brojnim institucijama i pojedincima. Zahvalna sam svima koji su mi pomogli, a osobito osobama koje su preživjele holokaust, s kojima dijelim sudbinu i uspomene.

I ovo je istraživanje bilo financirano projektom Claims conference „Rabbi Israel Miller Fund for Shoah Research Education and Documentation“ (No 14286. SO 42) uz potporu Savjeta za nacionalne manjine RH i Židovske općine Zagreb, kojima se ovom prilikom zahvaljujem.

Kada je prijedlog projekta predložen pretpostavilo se da će u bazi biti samo oko 1.100 imena preživjelih Holokausta u Hrvatskoj ali istraživanjem i plodnom suradnjom s Yad Vashemom i Mirjam Aviezer u Izraelu dopunili smo podatke i sada baza sadrži preko 3.400 imena.

Posebno se zahvaljujem mojim dugogodišnjim suradnicima: ing. Goranu Vlahoviću, dr.sc, Tomislavu Pejakoviću. mr.sc. Carmen Brčić, Mateji Gospodinović, Andrei Cvetković i osobito Hanni Junker i Siniši Jurici koji su strpljivo obrađivali i unosili tisuće podataka u bazu.

Zahvaljujem se i mojoj strpljivoj obitelji koja je imala razumijevanja za moj rad.

Istraživački i dokumentacijski centar CENDO posvetio je ovu knjigu generaciji koja ne samo da je preživjela strahote Holokausta (mnogi kao djeca) već je nakon njega, u poraću, obnovila židovske zajednice, osnovala obitelji, nadoknadila izgubljene godine školovanja, postigla uspješne karijere i dala doprinose društvu u cjelini.

U knjizi su predloženi rezultati naših istraživanja, ali i brojne aktivnosti i doživljaji ove neponovljive generacije koja je živjela i preživjela djetinjstvo u predratnoj Jugoslaviji, ratovala i stradavala u II. svjetskom ratu, radila i gradila socijalizam, i konačno se, nakon njegova sloma, vratila svojim židovskim korijenima.

The research and documentation center CENDO dedicated this book to the generation that not only survived the horrors of the Holocaust (many as children), but after it, rebuilt Jewish communities, founded families, finished lost education, achieved successful careers and made contributions to society as a whole.

The book presents the results of our research, as well as numerous activities and experiences of this unique generation that lived and survived childhood in pre-war Yugoslavia, suffered during the World War II, worked and built socialism, and finally, after its collapse, returned to her Jewish roots.

9 789538 338052

ISBN 978-953-8338-05-2